

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Η Παιδεία και η Εκπαίδευση, ως τομείς έκφρασης του κοινωνικού κράτους.

Η συμβολή της δια Βίου Μάθησης

στην προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη.

Ονοματεπώνυμο:

Σωτηρίου Βασιλική του Ιωάννη

Επιβλέπων καθηγητής:

Δημήτρης Βενιέρης

Αθήνα 2017

Προλογικό σημείωμα

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας αισθάνομαι την ανάγκη, ως ελάχιστη ένδειξη ευγνωμοσύνης να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, στα πρόσωπα που συνέδραμαν και στήριξαν την προσπάθειά μου.

Θερμά ευχαριστώ τον καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής και επιβλέποντα της εργασίας μου κ. Δημήτρη Βενιέρη, που με τη στιβαρή καθοδήγησή του, μου προσέφερε πολύτιμη και διαρκή στήριξη. Διέθεσε τον χρόνο του και με εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, συνετέλεσε καθοριστικά στην επιτυχή ολοκλήρωσή της.

Ανεκτίμητη ήταν η συμπαράσταση της οικογένειάς μου, από την οποία πήρα πολύτιμο χρόνο και των καλών μου φίλων, που με ενθάρρυναν, σε όλη τη διάρκεια αυτής της προσπάθειας.

Τέλος δεν θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού μου και τους συμφοιτητές μου. Οι πρώτοι, μου παρείχαν πολύτιμες γνώσεις. Με όλους, η συνεργασία μας ήταν μια ευτυχής συμπόρευση και δημιουργική αλληλοϋποστήριξη, που μου αφήνει όμορφες αναμνήσεις.

Βασιλική Σωτηρίου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	1
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	8
ABSTRACT.....	9
ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ.....	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

1.1: Ο ρόλος του κοινωνικού κράτους.....	15
1.2: Η παιδεία ως θεμελιώδες κοινωνικό δικαίωμα.....	17
1.3: Η σύνδεση της εκπαιδευτικής πολιτικής με την ανάπτυξη.....	17
1.4: Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνική συνοχή.....	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

2.1: Η Ιδανική Παιδεία κατά τον Πλάτωνα.....	21
2.2: Η Παιδεία κατά τον Αριστοτέλη.....	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

3.1: Η έννοια της Παιδείας.....	25
3.2: Η έννοια και το περιεχόμενο της Εκπαίδευσης.....	27
3.2.1: Ο παιδαγωγικός ρόλος της Εκπαίδευσης	28
3.2.2: Η Δομή του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος.....	30
3.2.3. Ποιά εκπαίδευση οδηγεί στην κοινωνική ευημερία.....	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ

4.1. Ιστορική αναδρομή.....	33
4.1.1 Η νομοθετική διαδρομή της στην Ελλάδα.....	34
4.2 Το εννοιολογικό πλαίσιο και οι στόχοι της.....	36
4.3 Η δυναμική της στη διαμόρφωση της προσωπικότητας.....	37
4.4 Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες των ΟΤΑ στο πεδίο της δια Βίου Εκπαίδευσης και Μάθησης.....	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

5.1 Σκοπός και χρησιμότητα της έρευνας.....	41
5.2 Μεθοδολογία έρευνας.....	41
5.3 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	42
5.3.1 Δημογραφικά στοιχεία δείγματος.....	42
5.3.2 Απαντήσεις στις ειδικές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.....	44
5.3.3 Ανάλυση των δεδομένων της έρευνας με τη χρήση στατιστικών εργαλείων.....	51
5.4 Διαπιστώσεις.....	58

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	61
---	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	63
-------------------	----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄ : ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	69
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄: ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ.....	77
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ΄: ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΟΤΑ.....	94

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Οι πίνακες συνάφειας βρίσκονται όλοι στο Παράρτημα Γ' σ. 77-93

Πίνακας 1: Συμμετοχή σε προγράμματα επιμόρφωσης και δια Βίου Μάθησης σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης (Ερωτήσεις B1-A4)	77
Πίνακας 2: Σχέση του φύλου των ερωτωμένων με τη συμμετοχή τους σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης (Ερωτήσεις A1- B1)	77
Πίνακας 3: Συσχέτιση μεταξύ των λόγων συμμετοχής και του επιπέδου εκπαίδευσης (Ερωτήσεις B4-A4)	78
Πίνακας 4: Συσχέτιση μεταξύ των λόγων συμμετοχής και της επαγγελματικής ιδιότητας (Ερωτήσεις B4-A3)	79
Πίνακας 5: Συσχέτιση μεταξύ των κατηγοριών των προγραμμάτων κατάρτισης και του επιπέδου εκπαίδευσης των ερωτωμένων (Ερωτήσεις B3-A4)	80
Πίνακας 6: Συσχέτιση μεταξύ του φύλου των ερωτηθέντων και των κατηγοριών των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης, που ήδη παρακολούθησαν (Ερωτήσεις A1-B3)	81
Πίνακας 7: Συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης των ερωτηθέντων και των προσδοκιών τους ότι οι γνώσεις που θα αποκτήσουν θα τους βοηθήσουν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις (Ερωτήσεις A4-B6)	82
Πίνακας 8: Συσχέτιση μεταξύ των αρχικών προσδοκιών των καταρτιζομένων, για τη συμβολή της δια Βίου Μάθησης στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας και της επιβεβαίωσης αυτών, ανά επαγγελματική ιδιότητα (Ερωτήσεις B7-B10) (A3)	83
Πίνακας 9: Συσχέτιση μεταξύ της θεματολογίας που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον προγράμματα κατάρτισης σε σχέση με την επαγγελματική τους ιδιότητα (Ερωτήσεις A3-B11)	86
Πίνακας 10: Συσχέτιση μεταξύ της θεματολογίας που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον οι ερωτώμενοι και του επιπέδου εκπαίδευσης τους (Ερωτήσεις A4-B11)	87
Πίνακας 11: Συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και των λόγων συμμετοχής σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης (Ερωτήσεις B4-A2)	89
Πίνακας 12: Συσχέτιση μεταξύ των λόγων συμμετοχής και του φύλου (Ερωτήσεις B4-A1)	90

Πίνακας 13: Συμμετοχή σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης (Ερωτήσεις B1-A4)	91
Πίνακας 14: Συσχέτιση μεταξύ του φύλου των ερωτωμένων και της θεματολογίας των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον (Ερωτήσεις A2-B11)	92
Πίνακας 15: Συσχέτιση μεταξύ του προγράμματος που παρακολούθησαν οι ερωτώμενοι και της αντίληψης ότι οι αποκτηθείσες γνώσεις θα συμβάλλουν στη βελτίωση των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεών τους (Ερωτήσεις B3-B6)	93

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1. Στοιχεία για το φύλο των συμμετεχόντων	41
Γράφημα 2. Ηλικιακή κατανομή του δείγματος	41
Γράφημα 3. Στοιχεία για την επαγγελματική ιδιότητα των συμμετεχόντων	42
Γράφημα 4. Επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων	42
Γράφημα 5. Προηγούμενη παρακολούθηση προγραμμάτων επιμόρφωσης ή δια Βίου Μάθησης	43
Γράφημα 6. Συμμετοχή σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης την τελευταία τριετία	43
Γράφημα 7. Κατηγορία προγραμμάτων που παρακολούθησαν	44
Γράφημα 8. Λόγοι συμμετοχής σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης	44
Γράφημα 9. Προσδοκίες των ερωτηθέντων για τη συμβολή των γνώσεων που απόκτησαν στον επαγγελματικό τομέα	45
Γράφημα 10. Προσδοκίες των ερωτηθέντων για τη συμβολή των γνώσεων που απόκτησαν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις	46
Γράφημα 11. Προσδοκίες των ερωτηθέντων, ότι οι γνώσεις που απόκτησαν θα τους βοηθήσουν στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας	46
Γράφημα 12. Βαθμός ικανοποίησης από την παρακολούθηση των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης	47
Γράφημα 13. Αντιλήψεις ότι η δια Βίου Μάθηση βοήθησε στην ενίσχυση των επαγγελματικών προσόντων	47
Γράφημα 14. Αντιλήψεις ότι η δια Βίου Μάθηση βοήθησε στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας	48
Γράφημα 15. Επιλογή θεματικής κατηγορίας για παρακολούθηση στο εγγύς μέλλον	49
Γράφημα 16. Συμμετοχή σε προγράμματα δια βίου μάθησης σε σχέση με το με το φύλο	49
Γράφημα 17. Συμμετοχή σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης	50
Γράφημα 18. Λόγοι συμμετοχής ανά επαγγελματική ιδιότητα	51

Γράφημα 19. Οι προσδοκίες των ερωτηθέντων ότι οι γνώσεις που θα αποκτήσουν θα τους βοηθήσουν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις, σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους	52
Γράφημα 20. Οι προσδοκίες των ερωτηθέντων ότι μετά την παρακολούθηση των προγραμμάτων θα βελτιωθούν οι κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις	53
Γράφημα 21. Επιβεβαίωση των προσδοκιών των ερωτηθέντων για τη συμβολή της δια Βίου Μάθησης στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας	54
Γράφημα 22. Θεματολογία των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης που παρακολούθησαν, σε σχέση με την αντίληψη ότι συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας	55
Γράφημα 23. Η θεματολογία των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης, που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν οι ερωτώμενοι, σε σχέση με τους λόγους συμμετοχής τους	56

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη της εκπαιδευτικής πολιτικής, ως κορυφαίας κοινωνικής πολιτικής, που μπορεί να συμβάλλει στην κοινωνική συνοχή και ευημερία. Αυτός είναι και ο στόχος, που τίθεται στις οδηγίες των ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών, στις οποίες γίνεται εκτενής αναφορά.

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, δίνεται έμφαση στην εννοιολογική διαφορά μεταξύ των όρων «Παιδεία» και «Εκπαίδευση», της οποίας τονίζεται ο παιδαγωγικός ρόλος. Το θέμα προσεγγίζεται ιστορικά, με αναφορά στις θέσεις των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και σκιαγραφείται η σχέση τους με τη σύγχρονη κοινωνική και εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Το ερευνητικό σκέλος της εργασίας ανέδειξε μία ακόμη διάσταση. Την προσδοκία των πολιτών για τη συμβολή της δια Βίου Μάθησης στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και των κοινωνικών δεξιοτήτων τους. Η μελέτη επικεντρώνεται στη διερεύνηση των αποτελεσμάτων, που προκύπτουν από τη συμμετοχή των ενηλίκων σε προγράμματα Δια Βίου Εκπαίδευσης και Μάθησης, επιχειρώντας να καταγράψει τα πιθανά ατομικά και κοινωνικά οφέλη. Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίζεται και θεωρητικά, η θετική συσχέτιση μεταξύ της -δια Βίου- Μάθησης και της προσωπικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Η δια Βίου Εκπαίδευση και Μάθηση συνδέεται έτσι, με την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, στο οποίο, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης αναπτύσσουν ενδιαφέρουσες και ποικίλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Λέξεις κλειδιά

Κοινωνική πολιτική- Εκπαιδευτική πολιτική-Παιδεία- Εκπαίδευση- Δια Βίου Μάθηση

Abstract

The current essay aims at the enhancement of the educational policy, as the ultimate social policy, which is able to contribute to the social cohesion and prosperity. This is also the established objective by the directives of the European and international organizations, which are significantly examined.

In the theoretic part of the essay we emphasize on the conceptual difference between the terms “culture” and “education”, underlining the latter’s pedagogical role. The subject is treated historically, as regards to the points of view of the ancient Greek philosophers and outlining their relationship with the modern social and educational reality.

The research part of the essay pointed out another dimension. The citizens’ expectation for the contribution of Lifelong Learning in the development of the personality and their social talents. The study is focused on the cross-examination of the results, which are issued from the participation of the adults in Lifelong Learning and Training programs, in an effort to record the potential personal and social benefits. In this framework, it is stressed out, also in theory, the positive correlation between -Lifelong- Learning and the personal and social development.

Therefore, the Lifelong Learning and Training is connected with the enhancement of social prosperity in a social and local level, in which the Local Authorities develop interesting and variated educational activities.

Key words: Social policy, Educational policy, education, Lifelong Learning

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

Γ.Γ.Δ.Β.Μ.	Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης
Γ.Γ.Ε.Ε.	Γενική Γραμματεία Επιμόρφωσης Ενηλίκων
Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.	Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας
Γ.Σ.Ε.Ε.	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ι.Ν.	Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας
Ε.Κ.Δ.Δ.Α.	Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης
Ε.Κ.Ε.Π.	Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού
Ε.ΚΕ.ΠΙΣ.	Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης (Δομών Δια Βίου Μάθησης)
Ε.Ο.Π.Π.	Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων
Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π	Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού
Ε.Σ.Σ.Ε.Ε.ΚΑ.	Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση
Ι.Δ.ΕΚ.Ε.	Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων
	Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Ι.Ε.Π	Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης
Ι.Ε.Κ.	Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων της -
Ι.Μ.Ε.Γ - Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.	Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας
ΙΝ.Ε ΓΣΕΕ	Ινστιτούτο Εργασίας Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.	Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης
Κ.Δ.Β.Μ.	Κέντρο Δια Βίου Μάθησης
Κ.Ε.Ε	Κέντρο Εκπαίδευσης Ενηλίκων
Κ.Ε.Κ.	Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης
Κ.Υ.Α	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Ν.	Νόμος

Ο.Ε.Ε.Κ.	Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
Ο.Τ.Α.	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Σ.Δ.Ε.	Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας
Σ.Ε.Κ	Σχολή Επαγγελματικής Κατάρτισης
Φ.Ε.Κ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
I.S.C.E.D.	International Standard Classification of Education. Διεθνής Τυποποιημένη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης
S.P.S.S.	Statistical Package for Social Sciences
UNESCO	United Nations Educational Organizational Scientific and Cultural Organization

« Η παιδεία, καθάπερ εὐδαίμων χώρα,
πάντα τ' ἀγαθὰ φέρει».

Σωκράτης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από ένα καταγιστικό κύμα αλλαγών, που επηρεάζει όλα τα επίπεδα της ζωής των πολιτών. Οι διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες τους υποχρεώνουν να ενταχθούν σε μια διαδικασία συνεχούς αναπροσαρμογής. Παράλληλα, η αύξηση της διεθνούς κινητικότητας, με κύρια αυτή των μεταναστευτικών ρευμάτων, διαμορφώνει μια νέα πολυπολιτισμική κοινωνία, εντός της οποίας καλούνται να συμβιώσουν.

Η σύγχρονη κατάσταση στην Ελλάδα γίνεται αντιληπτή ως κίνδυνος για τις σταθερές αξίες της ζωής τους - γλώσσα, θρησκεία, εθνική ταυτότητα, οικογένεια. Για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της νέας κατάστασης, οι πολίτες, είναι φανερό ότι χρειάζονται την αρωγή της πολιτείας.

Στο πλαίσιο όλων των παραπάνω, η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην ανάδειξη της εκπαίδευσης, ως της δημόσιας πολιτικής, που μπορεί να συντελέσει στην κοινωνική ισορροπία.. Δεν αποβλέπει στο να εξαντλήσει, στο περιορισμένο της μέγεθος το ευρύ περιεχόμενο της συγκεκριμένης θεματολογίας, προσβλέπει ωστόσο, στην ανάδειξη της δια Βίου Εκπαίδευσης και Μάθησης σε πολιτική επιλογής για την κοινωνική συνοχή και πρόοδο.

Ειδικότερα, ερευνά τη δυνατότητα επίδρασης της, στην ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων και της προσωπικότητας των πολιτών. Οι προηγούμενες έρευνες, αντιμετωπίζουν τη δια Βίου Μάθηση, κυρίως ως κατάρτιση των συμμετεχόντων, για την αναβάθμιση των επαγγελματικών δεξιοτήτων τους. Η εργασία, θα επιχειρήσει να δείξει ότι έχει τη δυναμική να αναμορφώσει την προσωπικότητά τους, όπως θεωρητικά υποστηρίζεται και οι πολίτες προσδοκούν. Η εργασία δομείται σε πέντε κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφεται η σχέση των κοινωνικών δικαιωμάτων με την ανάπτυξη δημόσιων πολιτικών, που έχουν ως στόχο την κοινωνική ευημερία. Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύεται η κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης και επιβεβαιώνεται ο χαρακτηρισμός της ως «πυρηνικής» κοινωνικής πολιτικής.

Το δεύτερο κεφάλαιο δίνει έμφαση στην έννοια της παιδείας, όπως αυτή προβάλλεται στο έργο των μεγάλων δασκάλων της κλασικής αρχαιότητας, Πλάτωνα και Αριστοτέλη.

Στο τρίτο κεφάλαιο επισημαίνεται η εννοιολογική διαφορά των όρων «παιδεία» και «εκπαίδευση» και ερμηνεύεται το περιεχόμενό τους. Τονίζεται επίσης ο παιδαγωγικός ρόλος της Εκπαίδευσης και περιγράφεται η Δομή του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος.

Το τέταρτο κεφάλαιο αφιερώνεται στη δια Βίου Εκπαίδευση και Μάθηση. Γίνεται αναφορά στο θεσμικό ιστορικό της, εστιάζει στις θετικές επιπτώσεις της στις

κοινωνικές σχέσεις και την προσωπικότητα των πολιτών και απαντά στο ερευνητικό ερώτημα της εργασίας. Η δια Βίου Εκπαίδευση και Μάθηση αναδεικνύεται δε σε πεδίο ανάπτυξης νέων στάσεων που μπορούν να συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή και πρόοδο. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στις παιδευτικές δράσεις των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης για τους ενήλικες και ιδιαίτερος του Δήμου Πειραιά.

Το κεφάλαιο της Μεθοδολογίας αναφέρεται στην έρευνα, που πραγματοποιήθηκε για την τεκμηρίωση της εργασίας. Από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας προέκυψε ότι οι συμμετέχοντες σε υψηλό ποσοστό, θεωρούν ότι η δια Βίου Μάθηση συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και βελτιώνει τις κοινωνικές τους δεξιότητες.

Τα παραπάνω ευρήματα αναδεικνύουν την ανάγκη όχι απλά συνέχισης των δράσεων δια Βίου Μάθησης από την πολιτεία και τους ΟΤΑ, αλλά του περαιτέρω εμπλουτισμού και βελτίωσής τους, με απώτερο στόχο τη συμμετοχή όλων των πολιτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

1.1 Ο ρόλος του Κοινωνικού Κράτους

Στην ελληνική έννομη τάξη τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου συνδέονται με την αρχή του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου, που εμφορείται από την ιδέα της κοινωνικής δικαιοσύνης και αλληλεγγύης.¹ Η εν λόγω θεμελιώδης Αρχή είναι ενσωματωμένη στην οργανωτική μορφή του ελληνικού πολιτεύματος. Σύμφωνα, με το άρθρο 25§1 του Συντάγματος, τελεί «υπό την εγγύηση του κράτους», όπως και τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα.² Η αναγνώρισή τους δε, από την Πολιτεία «αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη».³

Οι νομοθετικές αυτές ρυθμίσεις έχουν αξία, στο βαθμό που υπαγορεύουν την ανάπτυξη δημόσιων πολιτικών, με στόχο την αποκατάσταση αδικιών και ανισοτήτων.⁴ Στο πνεύμα αυτό διαμορφώνονται οι κοινωνικές πολιτικές, είτε ως πεδία ανάπτυξης κοινωνικών παρεμβάσεων, είτε ως μηχανισμοί αναδιανομής πλούτου, μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Προϋπόθεση για τη διαμόρφωση και αποδοτική εφαρμογή τους είναι ο Κοινωνικός Σχεδιασμός, ως στρατηγική σχεδίαση δράσεων και πρακτικών, που στοχεύουν στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων. Ο Κοινωνικός Σχεδιασμός, ωστόσο, επιτελεί το σκοπό του, αν οδηγεί στη λήψη *τεκμηριωμένων αποφάσεων με γνώμονα την κοινωνική δικαιοσύνη, μοχλό την οικονομική αποτελεσματικότητα και θεμέλιο τις κυρίαρχες αξίες*.⁵

¹ Το Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 25, παρ 4: *Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.*

² Στο αναθεωρημένο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος 1975/1986/2001: «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους». Τα συνταγματικά αναγνωρισμένα κοινωνικά δικαιώματα είναι: 1. Το δικαίωμα στην παιδεία (άρθρ.16), 2. Το δικαίωμα στην προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας (άρθρ.21 παρ.1), 3. Το δικαίωμα στην υγεία (άρθρ.21 παρ.3) 4. Το δικαίωμα στην εργασία (άρθρ.22 παρ.1) 5. Το δικαίωμα στην κατοικία (άρθρ.22 παρ.4) 6. Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση (άρθρ.22 παρ.4) 7. Το δικαίωμα στο περιβάλλον (άρθρ.24) 8. Το δικαίωμα των εχόντων ανάγκη για ειδική φροντίδα από την πολιτεία, (άρθρ.21 παρ.2).

³ Το Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 25 παρ 2(ΦΕΚ 120^Α/27-6-2008).

⁴ Κτιστάκη Ν. Σ. *Η επίδραση της κοινωνικής κρίσης στα κοινωνικά δικαιώματα*, στην Επιθεώρηση Δικαίου Κοιν.Ασφάλισης, έτος ΝΔ´-τ.4/635.

⁵ Βενιέρης Δ. (2015) *Κοινωνική πολιτική*, Αθήνα: Τόπος

Σήμερα το Κράτος, παρά τους δημοσιονομικούς περιορισμούς, παραμένει ο κύριος φορέας της συλλογικής κοινωνικής ρύθμισης και προστασίας. Φαίνεται δε δύσκολο να απορρίψει τον κοινωνικό του ρόλο για δύο κυρίως λόγους:

- γιατί οι πολίτες αδυνατούν να αποκτήσουν τις βασικές κοινωνικές παροχές μέσω της αγοράς.
- και για λόγους πολιτικού οφέλους, όσων κάθε φορά βρίσκονται ή διεκδικούν την εξουσία.

Ωστόσο, το μέλλον του κοινωνικού κράτους, υπό τις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, της έντασης του οικονομικού ανταγωνισμού και ταυτόχρονα της όξυνσης των κοινωνικών προβλημάτων, αποτελεί θέμα προς συζήτηση.

Στην Ελλάδα, ειδικά, ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός έχει επηρεάσει την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, τόσο, ώστε το Κοινωνικό Κράτος εμφανίζεται εντελώς αποδυναμωμένο. Η βιωσιμότητά του φαίνεται δύσκολη για λόγους, αφενός οικονομικούς - λόγω των εκτεταμένων περικοπών στη χρηματοδότησή του - αφετέρου κοινωνικούς. Το Κοινωνικό Κράτος απαξιώνεται, όχι μόνο γιατί συντηρεί τις αδικίες, αλλά διότι συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση ελλείμματος κοινωνικής δικαιοσύνης. Η πολιτεία εμφανίζεται αδύναμη να ιεραρχήσει τα προβλήματα της κοινωνίας και να εφαρμόσει τις κοινωνικές πολιτικές, που θα λειτουργήσουν καταλυτικά στην λύση τους. Χαρακτηριστική μορφή κοινωνικής αδικίας, είναι αυτή που - χωρίς να έχει ευθύνη - υφίσταται η νέα γενιά, η οποία βιώνει την ανεργία και τις συνέπειές της και οδηγείται προς ένα άγνωστο μέλλον. Εντυπωσιάζει δε, η απάθεια του επίσημου κράτους ως προς το ζήτημα αυτό, που αγγίζει όλες τις πτυχές της ζωής της ελληνικής οικογένειας και κοινωνίας. Γίνεται έτσι φανερό, ότι την ίδια στιγμή που «η κοινωνική πραγματικότητα αναμφισβήτητα και υπό οποιαδήποτε προσέγγιση χαρακτηρίζεται από ανισότητα και αδικία»,⁶ ο κοινωνικός σχεδιασμός απουσιάζει εντελώς.

Αν δεχθούμε την άποψη του Titmuss,⁷ ότι κάθε κοινωνική πολιτική πρέπει:

- να είναι ευεργετική, στοχεύοντας στην παροχή ευημερίας στους πολίτες,
- να συνδυάζει οικονομικά και μη οικονομικά μέσα και στόχους προστασίας
- να παράγει ένα μέτρο προοδευτικής αναδιανομής των πόρων από τους πλούσιους

στους φτωχούς.

⁶ Βενιέρης όπ.α.

⁷ Titmuss R.M. (1974) *Social Policy: An introduction*, στο Βενιέρης Δ. (2015) *Κοινωνική πολιτική*, Αθήνα: Τόπος, σ.18-19

Υπό τις τρέχουσες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, τίθεται το ερώτημα, ποιές μορφές κοινωνικής πολιτικής μπορούν να στηρίξουν την προσπάθεια ανασυγκρότησης της χώρας και να συμβάλλουν στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και την προαγωγή της συλλογικής ευημερίας.

1.2 Η παιδεία ως θεμελιώδες κοινωνικό δικαίωμα

Στο Σύνταγμα της Ελλάδας, η παιδεία κατέχει εξέχουσα θέση, χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό δικαίωμα όλων των πολιτών, ενώ η παροχή της συνιστά υποχρέωση και ηθικό καθήκον της Πολιτείας. Οι σκοποί του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας μας, ορίζονται στο άρθρο 16§2 του Συντάγματος: «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες».

Κατά συνέπεια, εφόσον το δικαίωμα στην εκπαίδευση ανήκει στα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα και «η *παίδευση του κοινωνικού συνόλου*»⁸ αποτελεί πρωταρχική προτεραιότητα της πολιτείας, δίκαια η εκπαιδευτική πολιτική χαρακτηρίζεται και αποτελεί «πυρηνικό» πεδίο έκφρασης κοινωνικής πολιτικής.

1.3 Η σύνδεση της εκπαιδευτικής πολιτικής με την ανάπτυξη

Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι η εκπαίδευση συμβάλλει στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Ένα σύγχρονο και οργανωμένο εκπαιδευτικό σύστημα, διαμορφώνει το ανθρώπινο κεφάλαιο, που θα αξιοποιήσει τη νέα τεχνολογία. Επιπρόσθετα, η επιμόρφωση προσδίδει στο ανθρώπινο δυναμικό πρόσθετες επαγγελματικές δεξιότητες.

Η θεωρία ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί πλουτοπαραγωγικό πόρο, υποστηρίχθηκε διαχρονικά από τους μεγαλύτερους οικονομολόγους.⁹ Παρά τις

⁸ Δημητράκος Δ.Π. Η κοινωνική διάσταση της Παιδείας, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, [S.1.], p. 166-176, Ιαν. 1986. Διαθέσιμο στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7473/7200> (προσπελάστηκε την: 3-2-2017).

⁹ Smith Adam (1776), Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών», μτφ-επιμ. Καλιτσουνακίς, Δ. (1999), Αθήνα: Παπαζήση
Marshall, A. *Principles of Economics*. London: Macmillan and Co. Ltd. 1890/1920. Library of Economics and Liberty. Διαθέσιμο στο < <http://www.econlib.org/library/Marshall/marP.html>; > (προσπελάστηκε την 10-2-2017).

διαφορετικές αφετηρίες και προσεγγίσεις του θέματος, όλοι εστίασαν στον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου στη διαμόρφωση εθνικού πλούτου. Όλοι επίσης, συνδέουν άμεσα την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου με την εκπαίδευση.

Ο Adam Smith υποστήριξε ότι οι ταξικές διαφορές σηματοδοτούν την ανισότητα ευκαιριών, καθώς η οικονομική ένδεια και τα εκπαιδευτικά ελλείμματα αναγκάζουν, όσους ανήκουν στην εργατική τάξη να παραμελήσουν τα ταλέντα και τις ικανότητές τους.¹⁰ Πιο πρόσφατα, ο νομπελίστας (1992) οικονομολόγος Gary Becker, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση αποτελούν τις πιο σημαντικές επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο.¹¹ Η Παμουκτσόγλου¹² αναφέρει ότι η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους παράγοντες - μαζί με την οικονομία- που μπορούν να επιτύχουν τη μετεξέλιξη των κοινωνιών. Θεωρείται μάλιστα ως το σύστημα που μπορεί να μετασχηματίσει την κοινωνία, διαμορφώνοντας πολίτες με υψηλό όχι μόνο γνωστικό, αλλά κυρίως αξιακό επίπεδο. Η δε σχέση της με την οικονομία χαρακτηρίζεται ως αμφίδρομη, αφού η εκπαίδευση και η οικονομική ανάπτυξη αλληλεπιδρούν θετικά η μία επί της άλλης.

Σε συνάρτηση με όλα τα παραπάνω, η εκπαίδευση συμπεριλαμβάνεται στους πέντε πρωταρχικούς στόχους της ευρωπαϊκής αναπτυξιακής στρατηγικής του προγράμματος «Ευρώπη 2020»¹³. Στο κείμενο μάλιστα χαρακτηρίζεται ως συνδετικός κρίκος μεταξύ αναπτυξιακών στόχων της Ε.Ε.. Προβλέπεται δε, ότι η βελτίωση της ποιότητας της θα συνεισφέρει στην αντιμετώπιση των παγκόσμιων κοινωνικών προκλήσεων, καθώς :

- Αυξάνει την ικανότητα για έρευνα και καινοτομία και συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και την προώθηση της ανταγωνιστικότητας

Schultz W. T. (1963), *Investment in Human Capital, The American Economic Review*, διαθέσιμο στο <<http://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEESchultzInvestmentHumanCapital.pdf>> (προσπελάστηκε την 10-2-2017).

¹⁰ Sen A. «Το οικονομικό μανιφέστο. Μια άλλη ανάγνωση του Adam Smith», *Σύγχρονοι Στοχασμοί και Πολιτικές Παρεμβάσεις*, 2010, τ.2:7

¹¹ Becker G. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: University of Chicago Press.σ.17, διαθέσιμο στο <<http://www.nber.org/chapters/c11229>> (προσπελάστηκε την 14-2-2017).

¹² Παμουκτσόγλου Τ., Τζανή Μ. « Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Ταυτόν και αλλοτριμορφοδιάιτον» στο <<http://paroutsas.jmc.gr/koinon.htm> > (προσπελάστηκε την 3-2-2017).

¹³ Ανακοίνωση της Ευρώπης για την έναρξη της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»: Σύμφωνα με το πρόγραμμα, οι κύριοι τομείς στους οποίους οι χώρες θα πρέπει να έχουν σημειώσει πρόοδο μέχρι το 2020, είναι: η απασχόληση, η έρευνα και ανάπτυξη, η κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα, η εκπαίδευση και η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στο:< <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>> (προσπελάστηκε την 4-2-2017).

- Συνδέεται με την έρευνα και τις επενδύσεις σε πιο καθαρές τεχνολογίες, που επιδρούν ευνοϊκά στο περιβάλλον, ο σεβασμός προς το οποίο συνδέεται επίσης με την παιδεία των πολιτών.
- Η βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης των πολιτών αποτελεί δε, καθοριστικό παράγοντα για την αύξηση της απασχόλησης και τη μείωση της φτώχειας.

Ειδικότερα, στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής κάθε χώρας, η Ευρώπη, θέτει έναν διττό στόχο: αφενός τη μείωση της σχολικής διαρροής, και αφετέρου την αύξηση του ποσοστού των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.¹⁴ Σκοπός της είναι να μετατραπεί σε μια οικονομία με υψηλά επίπεδα απασχόλησης, παραγωγικότητας και κοινωνικής συνοχής. Στο πλαίσιο αυτό, θεωρείται σκόπιμο κάθε χώρα να σχεδιάσει τις δικές της πολιτικές για την προσέγγιση των κοινών στόχων, συνεκτιμώντας τις ανάγκες και ιδιαιτερότητές της.

1.4 Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνική συνοχή

Παράλληλα με την ανάπτυξη πολιτικών για την άμβλυνση των οικονομικών ανισοτήτων, το διακύβευμα της κοινωνικής συνοχής απασχολεί ιδιαίτερα τους θεσμικούς φορείς διεθνώς¹⁵ και στη χώρα μας. Η πολιτισμική ετερότητα των σύγχρονων κοινωνιών, που συνδέεται με την αύξηση της κινητικότητας των λαών, εγκυμονεί κινδύνους για την κοινωνική σταθερότητα και ειρήνη. Για την αποφυγή των κινδύνων αυτών, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη ανάπτυξης πολιτικών, που θα συμβάλουν στην αρμονική συμβίωση των πολιτών. Ωστόσο, η πολιτική διαχείριση «της ραγδαία επιδεινούμενης κοινωνικής πραγματικότητας»,¹⁶ ιδιαίτερα στην Ελλάδα, αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση. Η γενικευμένη οικονομική δυσπραγία¹⁷ και η ταυτόχρονη έξαρση του μεταναστευτικού ζητήματος, δυσχεραίνουν τον σχεδιασμό πολιτικών για την κοινωνική ένταξη και συνοχή. Υπό τις υπάρχουσες συνθήκες, κάθε

¹⁴... ώστε το ποσοστό της σχολικής διαρροής να είναι μικρότερο του 10% και το ποσοστό των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να είναι υψηλότερο του 40%.

¹⁵ Σελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο διαδίκτυο:< <http://www.europarl.europa.eu/committees>>.

¹⁶ Βενιέρης Δ. (2011) «Κρίση Οικονομίας, Απορρύθμιση Κοινωνικής Πολιτικής: Η Νέα Μικροελληνική Καταστροφή 2010-2011», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 2011,134:134. Διαθέσιμο στο : <<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/6723/6453>> προσπελάστηκε την 9-2-2017.

¹⁷ ΕΛΣΤΑΤ (2016), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2015-Δελτίο τύπου*. Πειραιάς: Ελληνική Στατιστική Αρχή.

μη μελετημένη παρέμβαση κινδυνεύει να λειτουργήσει διαλυτικά και όχι προς όφελος της ειρηνικής κοινωνικής συνύπαρξης.

Στο πλαίσιο αυτής της προοπτικής και ο παγκόσμιος οργανισμός UNESCO τονίζει τον ρόλο της εκπαίδευσης:¹⁸

«Σε έναν κόσμο που δοκιμάζεται από τις ταχύτερες αλλαγές και στον οποίο η πολιτιστική, πολιτική, οικονομική και κοινωνική αναταραχή γεννά νέες προκλήσεις στον παραδοσιακό τρόπο ζωής, η εκπαίδευση έχει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής και της ειρηνικής συνύπαρξης».

Το σχολείο, ως ένας από τους ισχυρότερους θεσμούς κοινωνικοποίησης, στο βαθμό που επηρεάζει τη διαμόρφωση συμπεριφορών, έχει τη δυναμική να λειτουργήσει ως καθοριστικός παράγοντας για τη σύγκλιση των κοινωνιών, αφού μπορεί :

- να διαπαιδαγωγήσει τους νέους προς την αποδοχή των πολιτισμικών και άλλων διαφορών
- να τους ωθήσει στην ανάπτυξη προβληματισμού και κριτικής σκέψης, ώστε να συμμετέχουν στην προαγωγή του διαπολιτισμικού διαλόγου.
- να συμβάλλει στη διασφάλιση της διατήρησης των ανθρωπίνων αξιών, την αποφυγή της κοινωνικής διάσπασης και την καταπολέμηση του ρατσισμού.

Μια πολύπλευρη ισορροπημένη εκπαίδευση, που προάγει τις βασικές ανθρώπινες αξίες, μπορεί στο πλαίσιο αυτό, να συνεισφέρει στη δημιουργία μιας δίκαιης κοινωνίας, «προς ένα ανοιχτό και πλούσιο μέλλον».¹⁹

Οι παραπάνω προσεγγίσεις οδηγούν στην ανάδειξη της εκπαιδευτικής πολιτικής - παράλληλα, με οποιαδήποτε άλλη προσπάθεια- ως της κοινωνικής πολιτικής επιλογής για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την αρμονική συμβίωση στις νέες πολυπολιτισμικές κοινωνίες

¹⁸ UNESCO (2007) *Παγκόσμια Διακήρυξη για την Πολιτισμική Ετερότητα*. σ.8.

¹⁹ Έσσε Έρμαν, από το ποίημα «Σιντάρτα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Η θέση ότι η ισορροπημένη εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για την κατάκτηση αξιών και τη διαμόρφωση προσωπικοτήτων ελεύθερων και δίκαιων, προβάλλεται στα έργα των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων από την εποχή της κλασικής αρχαιότητας. Στα κείμενά τους υποστηρίζουν σθεναρά ένα εκπαιδευτικό σύστημα, όπου η παιδεία κατέχει πρωτεύοντα ρόλο στη δημιουργία πολιτών ικανών να διοικήσουν με σοφές αποφάσεις και να διοικηθούν. Οι θέσεις αυτές αναπτύσσονται περισσότερο στους πλατωνικούς διαλόγους «Πολιτεία» και «Νόμοι», καθώς και στα «Πολιτικά» και «Ηθικά» του Αριστοτέλη. Κατ' αυτούς η παιδεία είναι η διαδικασία, που συντελεί στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου, η αγωγή που θα ωφελήσει την ψυχή του. Αποτελεί δε τον θεμέλιο λίθο για τη διαμόρφωση της ιδανικής πολιτείας και την απόκτηση κοινωνικής ευδαιμονίας.

Η κλασική φιλοσοφία γενικότερα, αναγνωρίζεται ότι επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη σκέψη. Ως διαχρονική αξία, επέδρασε στον σχεδιασμό της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής και έμμεσα συνδιαμόρφωσε τον δυτικό πολιτισμό. Μέχρι σήμερα δε, η κλασική παιδεία παραμένει παγκόσμια πρόκληση.

2.1 Η ιδανική παιδεία κατά τον Πλάτωνα

Κατά το πλατωνικό ιδεώδες η γνώση αποτελεί το θεμέλιο της κοινωνικής ευδαιμονίας. Η γνώση όμως, που παρέχεται μέσω μιας παιδείας ορθά οργανωμένης και αυστηρά προσανατολισμένης στην αρετή, την εγκράτεια και την αρμονική ανάπτυξη ψυχής και σώματος. Αυτή μόνο μπορεί να διαμορφώσει πολίτες ακμαίους σωματικά και πνευματικά, που διακρίνονται για τη σωφροσύνη, τη δικαιοσύνη και την ανδρεία τους,²⁰ ικανούς να αναλάβουν τη διοίκηση της πόλης. Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι σε Άρχοντες και Φύλακες μπορούν να εξελιχθούν μόνο οι πολίτες, που μέσω της εκπαίδευσης έχουν αποκτήσει μια ισορροπημένη προσωπικότητα, σωστές συνήθειες και σοφία, ενώ από τους φύλακες δεν εξαιρεί τις γυναίκες.

Στην Ακαδημία του εφαρμόζει τη θεωρία του, ότι η Πολιτεία πρέπει να δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην εκπαίδευση των νέων, για τη διαμόρφωση των τέλειων πολιτών. Τα

²⁰ Πλάτων, *Νόμοι*, 631c5-632b1.

άτομα που έχουν εκπαιδευτεί προς έναν ηθικό και ενάρετο βίο, ευδαιμονούν και είναι άξιοι πολίτες μιας Πολιτείας που ευδαιμονεί.²¹ Υποστηρίζει μάλιστα ότι η αγωγή αυτή πρέπει να αρχίζει από την παιδική ηλικία.

Στους Νόμους δίνει έναν ορισμό²² της παιδείας (σε ελεύθερη μετάφραση): *Παιδεία είναι η διαπαιδαγώγηση προς την αρετή, που αρχίζει από την παιδική ηλικία και κάνει τον πολίτη να επιθυμεί να γίνει τέλειος, να γνωρίζει δε να άρχει και να άρχεται με δικαιοσύνη. Εκείνη που αποβλέπει στον πλούτο, ή την ισχύ ή στην απόκτηση γνώσεων χωρίς φρόνηση και δικαιοσύνη, είναι χυδαία και ανελεύθερη και δεν αξίζει καθόλου να ονομάζεται παιδεία. Από τον παραπάνω ορισμό είναι σαφής η σύνδεση της παιδείας με τη φρόνηση τη δικαιοσύνη, αλλά και με την κοινωνική ευδαιμονία, αφού, «ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ σὺφρων ὢν καὶ δίκαιος, εὐδαίμων ἐστὶ καὶ μακάριος».*²³

Στο πλαίσιο της ισορροπημένης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ανθρώπου και πολίτη, στο εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνα έχουν εξέχουσα θέση τα Μαθηματικά.²⁴ Η Γυμναστική επίσης, «ο καλός και σοβαρός» χορός και η μουσική – που συνοδεύεται από τραγούδι, αποτελούν απαραίτητο μέρος της εκπαίδευσης των νέων, αφού συντελούν στη διάπλαση όχι μόνο ωραίου σώματος, αλλά και ευγενών και γενναίων ψυχών.²⁵

Ωστόσο ο Πλάτων διαφωνεί με τα εκπαιδευτικά συστήματα της Σπάρτης και της Κρήτης. Υποστηρίζει ότι δίνουν υπέρμετρη βαρύτητα στη βελτίωση του σώματος και την ανδρεία και λιγότερη στην ψυχική μόρφωση, τη σωφροσύνη και την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του ανθρώπου.²⁶

2.2 Η παιδεία κατά τον Αριστοτέλη

²¹ Τσώνη Α., Η έννοια της Παιδείας στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη ως προς τη συγκρότηση ανεπτυγμένης κοινωνίας, στο *filosofia.gr. Διαθέσιμο στο* < <http://www.filosofia.gr/item.php?id=702> > (προσπελάστηκε την 15-2-2017).

²² Πλάτων, *Νόμοι*, Α1, 643e- 644a: «εἶναι παιδείαν ὁ νῦν λόγος ἂν εἴη, τὴν δὲ πρὸς ἀρετὴν ἐκ παίδων παιδείαν, ποιοῦσαν ἐπιθυμητὴν τε καὶ ἔραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλειον, ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης, ταύτην τὴν τροφήν ... μόνην παιδείαν προσαγορεύειν, τὴν δὲ εἰς χρήματα τείνουσαν ἢ τινα πρὸς ἰσχύν, ἢ καὶ πρὸς ἄλλην τινὰ σοφίαν ἄνευ νοῦ καὶ δίκης, βάνανυσόν τ' εἶναι καὶ ἀνελεύθερον καὶ οὐκ ἄξιαν τὸ παράπαν παιδείαν καλεῖσθαι».

²³ Πλάτων, *Πολιτεία* Α, 420b μτφρ. Ι. Γρυπάρης, Αθήνα : Ζαχαρόπουλος 1976: «...ὅταν ὁμως θεμελιώνουμε τὴν πολιτεία μας, δὲν αποβλέπουμε πῶς θὰ εἶναι μιὰ ξεχωριστὴ μόνο τάξη εὐτυχισμένη, ἀλλά, ὅσο μπορεῖ περισσότερο, ὁλόκληρη ἢ πόλη».

²⁴ Πλάτων, *Πολιτεία*, 523a.

²⁵ Πλάτων, *Νόμοι*, 665ab,672d.

²⁶ Πλάτων, *Νόμοι*, 633c8-634c9.

Κατά τον Αριστοτέλη, το έργο της εκπαίδευσης είναι να παρέχει στους μαθητές²⁷ χρήσιμες γνώσεις, ώστε στην ενήλικη ζωή τους απαλλαγμένοι από τα πρακτικά ζητήματα της καθημερινότητας να αφιερωθούν στη φιλοσοφία και την ψυχική τους ολοκλήρωση. Η εκπαίδευση είναι ωφέλιμη, γιατί μπορεί να τους χαρίσει την ελευθερία να ασχοληθούν με τη γνώση του εαυτού τους και την πνευματική τους καλλιέργεια και να γίνουν ευδαιμόνες πολίτες.

Στην Αριστοτέλεια θεωρία, η παιδεία με τη σημερινή έννοια του όρου, δεν είναι το μέσον για την υπαρξιακή ολοκλήρωση του ανθρώπου. Είναι ο σκοπός. Η ενασχόληση με τη γνώση ανάγεται από τον φιλόσοφο, σε ιδεώδες της ανθρώπινης ζωής. Στόχος της είναι η ευδαιμονία, ο υπέρτατος προορισμός και το ιδανικό τέλος της ηθικής πορείας του ανθρώπου,²⁸ που επιτυγχάνεται με την «*ένέργεια της ψυχής του και με τους κανόνες της τέλειαις αρετής*».²⁹ Το μέσον για την πραγμάτωση αυτού του σκοπού της ανθρώπινης ύπαρξης είναι η αγωγή, την οποία επηρεάζουν τρεις σημαντικοί παράγοντες: οι φυσικές συνήθειες, η διδασκαλία και ο εθισμός.³⁰ Οι παράγοντες αυτοί πρέπει να βρίσκονται σε απόλυτη αρμονία για να επιτύχει η τελείωση του ανθρώπου.

Ο μαθητής του Πλάτωνα, ωστόσο, έχει άλλη αφετηρία σκέψης. Κατ'αυτόν η πόλη αποτελεί την υψηλότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Ο δε άνθρωπος ως «φύσει ζώνων πολιτικών»,³¹ μόνο στο πλαίσιο της πόλης, δηλαδή μιας οργανωμένης κοινωνίας, μπορεί να γίνει αγαθός, σπουδαίος και φρόνιμος, ώστε να αγγίξει την «εντελέχεια».³² Με τον τρόπο αυτό θα γίνει ο τέλειος πολίτης, εκείνος δηλαδή που μέσω της σωστής αγωγής απέκτησε τις ηθικές και διανοητικές αρετές,³³ που είναι προϋπόθεση της ολοκληρωμένης προσωπικότητας.

Ο Αριστοτέλης στηρίζει τη θεωρία του στη θέση του δασκάλου του Πλάτωνα, ότι είναι ανάγκη να έχει δεχθεί κάποιος από μικρός, εκείνη την αγωγή, που θα τον κάνει να χαίρεται ή να λυπάται με αυτά που πρέπει και να μην αντλεί χαρά από τα ευτελή. Αυτό

²⁷ Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Β' 1, 1-8.

²⁸ Αριστοτέλης, *Ηθικά, Νικομάχεια*, Α' 1097a 30-1097b 8.

²⁹ Αριστοτέλης, *Ηθικά, Νικομάχεια* Α' 1095a14-22: «*ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν*».

³⁰ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1332a-b5 :«*Ἀγαθοὶ καὶ σπουδαῖοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι διὰ τριῶν, φύσεως, ἔθους, λόγου... Πολλὰ πράττουσιν παρὰ τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἐθισμοὺς, διὰ τὸν λόγον, εἰάν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον...*» .

³¹ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Α 1253a 1-5.

³² Αριστοτέλης, *Περὶ ψυχῆς*, 412a27-28.

³³ Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Ζ' 1139a, Β' 1: 1-3. Διανοητικές αρετές είναι η Σοφία, η Σύνεση και η Φρόνηση. Ηθικές αρετές είναι η Ανδρεία, η Πραότητα, η Ελευθερία, η Σεμνότητα και η Φιλία.

είναι το νόημα και η αποστολή της σωστής εκπαίδευσης,³⁴ η άσκηση στην αρετή, με στόχο την ευδαιμονία, που δεν έχει σχέση με τα υλικά αγαθά.

Τα μαθήματα δε, που πρέπει να διδάσκονται στους νέους για την αρμονική ανάπτυξη της ψυχής και του σώματός τους, κατά τον μεγάλο φιλόσοφο, είναι: η Ανάγνωση και η Γραφή, η Αριθμητική, η Γυμναστική, η Μουσική και η Ιχνογραφία. Ο Αριστοτέλης δημιούργησε την Περιπατητική Σχολή. Ήταν το πρώτο πανεπιστήμιο και ένας από τους σημαντικότερους τόπους της ιστορίας του ανθρώπινου πνεύματος.

Τα έργα των αρχαίων ελλήνων φιλοσόφων αποτελούν πεδίο αναφοράς και πηγή άντλησης πολύτιμων διδαγμάτων για τη σύγχρονη παιδαγωγική επιστήμη και τη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών πολιτικών.

³⁴ Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια 1103a14: «διὸ δεῖ ἤχθαι πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἢ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3⁰

Η ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στα αρχαία κείμενα, ο αναγνώστης θα παρατηρήσει ότι ο όρος «παιδεία»³⁵ χρησιμοποιείται και για την απόδοση της έννοιας «εκπαίδευση», αν και σε πολλά κείμενα συναντάται η λέξη «παιδευσις».³⁶ Τούτο οφείλεται στο ότι στην αρχαία ελληνική γλώσσα δεν υπήρχε η λέξη «εκπαίδευση». Για το λόγο αυτό, το νόημα τόσο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όσο και του μορφωτικού αποτελέσματός της, αναφέρεται ως «παιδεία». Η εκπαίδευση αποτελεί το κύριο μέσο για την απόκτηση παιδείας και αυτό εξηγεί την εννοιολογική σύγχυση μεταξύ των δύο όρων, οι οποίοι συχνά χρησιμοποιούνται χωρίς διάκριση. Ωστόσο, στη νεότερη ελληνική γλώσσα, το νόημα κάθε μιας είναι απολύτως διακριτό. Για την απόδοση των όρων έχουν γίνει δεκτοί διάφοροι ορισμοί, οι περισσότεροι από τους οποίους συγκλίνουν.

3.1 Η έννοια της Παιδείας

Στη σύγχρονη εποχή, Παιδεία γενικά θεωρείται η μόρφωση, η ευρύτερη καλλιέργεια του ανθρώπου, αλλά και το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες επιτυγχάνεται η πνευματική, κοινωνική και ηθική ολοκλήρωση του. Στο βαθμό δε, που διακηρύσσεται ο παιδαγωγικός ρόλος της εκπαίδευσης, η παιδεία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο σκοπός της.

Στην αρχαιότητα αλλά και διαχρονικά, «Παιδεία» σημαίνει κυρίως διαπαιδαγώγηση με στόχο την απόκτηση αρετής και αξιών, σύμφωνα με τον ορισμό του Πλάτωνα: «Παιδείαν δη λέγω την παραγινομένην πρώτον παισίν αρετήν».³⁷ Η

³⁵ Liddell H.G. & Scott R. (2007) *Επιτομή του Μεγάλου Λεξικού της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Πελεκάνος: ἐκ-παιδευώ: ανατρέφω από την παιδική ηλικία, εκπαιδεύω πλήρως, παιδαγωγώ, σε Ευρυπίδη, Πλάτωνα.

³⁶ Liddell H.G. & Scott R. (2007) *Επιτομή του Μεγάλου Λεξικού της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Πελεκάνος: παιδευσις, -εως, ή (παιδευώ) 1. εκπαίδευση, σύστημα εκπαίδευσης σε Ηρόδοτο, Αριστοφάνη κ.λπ.: τὴν ὑπ' ἀρετῆς Ἡρακλέους παιδευσιν, εκπαίδευση από την αρετή, σε Ξενοφώντα 2. οι συνέπειες της μάθησης, παιδεία, μόρφωση, αγωγή.

³⁷ Πλάτων, *Νόμοι*, σε Αριστοφάνη, Πλάτωνα, Βικιθήκη. Διαθέσιμο στο: <https://el.wikisource.org/w/index.php?title=%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CE%B9/%CE%92&oldid=85471> (προσπελάστηκε την 22-3-2017).

UNESCO στο Λεξικό της³⁸ ορίζει την Παιδεία ως «Τη διάπλαση των διανοητικών δυνάμεων και του χαρακτήρα, ιδιαίτερα με την παροχή συστηματικής μόρφωσης στα σχολεία και στα υπόλοιπα εκπαιδευτικά ιδρύματα».

Ο Γ. Μπαμπινιώτης στο σχετικό λήμμα του λεξικού του³⁹ αναφέρει ότι, «η λέξη παιδεία στην Αρχαία γλώσσα σήμαινε ότι περίπου η σημερινή λέξη κουλτούρα, δηλαδή τη γενικότερη πνευματική και ψυχική καλλιέργεια του ανθρώπου και μαζί τον πολιτισμό». Ενώ στον Ευάγγελο Παπανούτσο αποδίδεται ο χαρακτηρισμός της Παιδείας ως, «το κληροδοτούμενο από γενιά σε γενιά κεφάλαιο των πνευματικών αγαθών, που σχηματίζεται μέσα στην Ιστορία με τον ατομικό και συλλογικό μόχθο του ανθρώπου».

Η Παιδεία αποτελεί έννοια ευρύτερη της Εκπαίδευσης και γενικά προσδιορίζεται ως το συνολικό μορφωτικό αποτέλεσμα της ανατροφής, της εκπαίδευσης και της αγωγής. Αποτελεί δε μια σύνθετη διαδικασία αρμονικής ανάπτυξης των πνευματικών και ψυχικών δυνάμεων του ανθρώπου με στόχο την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του και την αυτοβελτίωση. Από τα παραπάνω οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι ταυτόσημος με τον όρο «μόρφωση» είναι ο όρος «παιδεία» και όχι ο όρος «εκπαίδευση», αν και «μορφωμένο», θεωρείται το άτομο που έχει πολλά τυπικά προσόντα.

Εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος στην απόκτηση παιδείας επιδρούν συνδυαστικά πολλοί κοινωνικοί και πολιτιστικοί παράγοντες. Μεταξύ αυτών βρίσκονται η οικογένεια,⁴⁰ τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και το στενό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Οι παράγοντες αυτοί, αναγνωρίζεται ότι έχουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων και έμμεσα ευθύνονται για τη δημιουργία της κοινωνίας του μέλλοντος.⁴¹ Στο βαθμό δε που η διαπαιδαγώγηση συνιστά όχι μόνο δόμηση της ανθρώπινης νόησης, αλλά και καλλιέργεια στοιχείων πολιτισμού, επιβεβαιώνεται η ερμηνεία του Βώρου, ότι «η

³⁸ Gould, J., Kolb, W. L., & Λαμπριάς, Π. Κ. (1972). *Λεξικό κοινωνικών επιστημών: υπό την αιγίδα της Unesco*, Αθήνα: Ελληνική Παιδεία.

³⁹ Μπαμπινιώτης Γ. (2005). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (Β' εκδ.). Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

⁴⁰ Μπεζεβέγκης Η., Παυλόπουλος Β. (1999) «Η επίδραση των χαρακτηριστικών της οικογένειας στην αξιολόγηση της προσωπικότητας των παιδιών από τους γονείς». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 98-99, Α'-Β, σ.99-120.

⁴¹ Μάνδουλα Μ.κ.α. (2011) «Το γενετικό και κοινωνικό περιβάλλον ως παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας: από τους κλασικούς συγγραφείς έως σήμερα». *Ιατρικά χρονικά*, Τόμ.1-1, σ.57.

παιδεία ερμηνεύεται ως πνευματικός πολιτισμός και συνδέεται με την έννοια της κουλτούρας (Culture)».⁴²

Ενώ στο παραπάνω πλαίσιο περικλείεται η έννοια της παιδείας, η εκπαίδευση αποτελεί διαχρονικά τον δυναμικότερο φορέα της.

3.2 Η έννοια και το περιεχόμενο της Εκπαίδευσης

Κατά τον Γ. Μπαμπινιώτη, Εκπαίδευση είναι: « η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο. (τεχνική, επαγγελματική, ... εκπαίδευση).⁴³ Στο λεξικό της Wikipedia ως Εκπαίδευση ορίζεται: «η διαδικασία μετάδοσης γνώσης και εμπειρίας καθώς και η καλλιέργεια και ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων ενός ατόμου σε σχολεία ή με άλλους τρόπους, προκειμένου να καταστεί ικανό στις μετέπειτα υποχρεώσεις του».

Παρατηρούμε ότι και στους δύο ορισμούς αποδίδεται μια χρηστική σημασία στον όρο «Εκπαίδευση». Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η σύγχρονη εκπαίδευση, απομακρύνεται από τα κλασικά ιδεώδη και τείνει προς τη δημιουργία παραγωγικών μονάδων, εμφανώς επηρεασμένη από το παγκόσμιο ανταγωνιστικό περιβάλλον. Σε εθνικό επίπεδο, τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις λυκειακές τάξεις,⁴⁴ διαμορφώνονται προς την κατεύθυνση της απόκτησης τυπικών προσόντων με στόχο τη μελλοντική επαγγελματική αποκατάσταση. Ωστόσο, για τον σκοπό της εκπαίδευσης υπάρχουν διαφορετικές απόψεις.

Κατά την άποψη των υποστηρικτών του «τεχνοκρατικού» μοντέλου, η σύγχρονη εκπαίδευση οφείλει να στοχεύει στην παροχή εφοδίων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων με στόχο την επαγγελματική εξειδίκευση και πρόοδο των νέων. Θεωρούν μάλιστα ότι οι παρεχόμενες γνώσεις πρέπει να επικαιροποιούνται διαρκώς, ώστε να ανταποκρίνονται στις επιστημονικές εξελίξεις. Στο πλαίσιο αυτό, ο σχεδιασμός των εκπαιδευτικών πολιτικών και προγραμμάτων, οφείλει να συνδέει την εκπαίδευση με την αγορά εργασίας.

Στην αντίθετη πλευρά κινούνται οι θέσεις, εκείνων που υπερασπίζονται το «ανθρωποκεντρικό» μοντέλο εκπαίδευσης. Υποστηρίζουν ότι η αντικατάσταση των μαθημάτων γενικής παιδείας, τέχνης και πολιτισμού, από μαθήματα ειδικότητας

⁴² Βώρος Φ.Κ. (1997) *Η φιλοσοφία της εκπαίδευσης*, Αθήνα: Εκπαιδευτικός Σύνδεσμος, σελ. 278.

⁴³ Μπαμπινιώτη Γ. (2012) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

⁴⁴ Στο λεκτικό της εκπαίδευσης έχουν κατά καιρούς ενταχθεί - επίσημα- οι έννοιες: «κλάδου», «κατευθύνσεις», «δέσμες», «μαθήματα βαρύτητας» κ.α.

υποβαθμίζει την εκπαίδευση. Θεωρούν δε, ότι το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα δεν επιτρέπει την ανάπτυξη της κρίσης και της φαντασίας των μαθητών και δεν συμβάλλει - όπως υποστήριξαν οι αρχαίοι κλασικοί - στην ισορροπημένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

Η Εκπαίδευση αναμφισβήτητα, οφείλει να παρέχει στους νέους τα γνωστικά εφόδια, που θα συντελέσουν στην ένταξή τους στις παραγωγικές δομές της κοινωνίας, ώστε να καλύπτουν τις βιοτικές ανάγκες τους, χωρίς να παραβλέπει τον παιδαγωγικό της ρόλο. Άλλωστε, ο Νόμος συνδυάζοντας και τις δύο προαναφερόμενες τάσεις ορίζει ότι.⁴⁵

«Σκοπός της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά».

Με τον τρόπο αυτό η Εκπαίδευση λειτουργεί ως κινητήριο μοχλός της κοινωνικής προόδου, καθώς – όπως έγραψε ο Ε. Παπανούτσος «η άνοδος της μορφωτικής στάθμης ενός λαού αποτελεί προϋπόθεση της οικονομικής ευημερίας και πνευματικής προκοπής του».⁴⁶

3.2.1 Ο παιδαγωγικός ρόλος της Εκπαίδευσης

Ο παιδαγωγικός ρόλος της σκόπιμης και μεθοδικής διδασκαλίας θεωρείται από την αρχαιότητα, καθοριστικός για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων ανθρώπων. Θεωρείται δε, ότι κάθε περαιτέρω βήμα στην εκπαιδευτική διαδικασία ενισχύει τη δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξής της.⁴⁷

Από τον προηγούμενο αιώνα, η Μαρία Μοντεσσόρι⁴⁸ επιχειρηματολογεί υπέρ της τεράστιας σημασίας της εκπαίδευσης για τη θεμελίωση της προσωπικότητας του παιδιού από τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Η μοντεσσοριανή μέθοδος υποστηρίζει, ότι -μέσω της κατάλληλης εκπαίδευσης- ο άνθρωπος μπορεί να διαμορφωθεί

⁴⁵ Ν. 1566/85 (άρθρο 1, §1) «Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* (ΦΕΚ 167 Α' /30-9-1985).

⁴⁶ Παπανούτσος, Ε. Π. (1965). *Αγώνας και Αγωνία για την Παιδεία*. Αθήνα.

⁴⁷ Παυλίδης Π. 2002) «Ανθρώπινη φύση, κοινωνική εργασία, παιδαγωγία: οι βιολογικοί και κοινωνικοί συντελεστές της προσωπικότητας». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.123, σ.75.

⁴⁸ Ζιόγου-Καραστεργίου Σ. (1996) *Η παιδαγωγική σκέψη από τον Πλάτωνα ως τη Μ. Μοντεσσόρι- Ανθολογία Κειμένων*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

ψυχολογικά, πνευματικά και κοινωνικά μέχρι τα πέντε του -μόλις- χρόνια. Με τον τρόπο αυτό μπορεί στην ενήλικη ζωή του, ως υπεύθυνο άτομο και πολίτης του κόσμου, να συμβάλλει στην ειρηνική κοινωνική συνύπαρξη και ανάπτυξη. Η εκπαίδευση λειτουργεί επίσης ως δευτερογενής παράγοντας κοινωνικοποίησης μετά την οικογένεια, γιατί έχει τη δυναμική να διευρύνει την ικανότητα των νέων να συνεργάζονται, να πειθαρχούν και να αλληλεπιδρούν. Το σχολικό περιβάλλον ωθεί προς την κατεύθυνση αυτή, ως ένα σύστημα αξιών, το οποίο οφείλουν να σεβαστούν για να συμπορευθούν δημιουργικά, ως μέλη του κοινωνικού συνόλου.⁴⁹

Κατά συνέπεια, η παιδαγωγική διαδικασία αποτελεί πολιτική πράξη, καθώς το περιεχόμενό της επιδρά στη διαμόρφωση της σκέψης των αυριανών πολιτών. Ηθελήμενα ή όχι, καθορίζει την πρόοδο της κοινωνίας και επηρεάζει το μελλοντικό κοινωνικοπολιτικό σκηνικό, ενώ όπως λιτά το διατύπωσε ο Βιγκότσκι – «οι έρευνες απέδειξαν ότι η εκπαίδευση προπορεύεται πάντα της εξέλιξης».⁵⁰

Στο σημείο αυτό επανέρχεται στο προσκήνιο η σχέση της εκπαιδευτικής με την κοινωνική πολιτική και η αξία του κοινωνικού σχεδιασμού, στον τομέα της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση παραμένει κύριο πεδίο έκφρασης κοινωνικής πολιτικής. Υπό το πρίσμα της κοινωνικής προσφοράς της, απαιτείται η αξιολόγηση του ουσιαστικού περιεχομένου της και ο συστηματικός επανακαθορισμός των στόχων της. Αυτό προϋποθέτει κατ' αρχάς την ύπαρξη στόχων και στρατηγικών, που θα καθορίσουν το πλαίσιο και τις αρχές για την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πράξης. Εδώ υπεισέρχεται επίσης, ο ρόλος των εκπαιδευτικών, που αποτελούν το συνδετικό κρίκο, μεταξύ της εκπαιδευτικής πολιτικής και της παιδαγωγικής πράξης. Τα στελέχη της εκπαίδευσης υποχρεούνται να εφαρμόσουν τα προγράμματα σπουδών και -ιδανικά- να τα συνδέσουν με τα διαρκώς μεταβαλλόμενα κοινωνικά δεδομένα, όπως αποκαλύπτονται στο σχολικό περιβάλλον. Η συστηματική επιμόρφωση τους επιδρά καθοριστικά στη δυναμική συμμετοχή τους, στην υλοποίηση των εκπαιδευτικών πολιτικών. Γίνεται δε περισσότερο σημαντική, καθώς καλούνται να διαχειριστούν την απόσταση, που συχνά χωρίζει τις πολιτικές αυτές από την κοινωνική πραγματικότητα. Στον τομέα αυτόν, οφείλει η πολιτεία να δώσει προτεραιότητα, αφού οι νέες

⁴⁹ Μανούσου, Ε. κ.ά (2010). *Αξίες ζωής στην εκπαίδευση*, Ε. Μανούσου & Σ. Ταναϊνή (επιμ.). Αθήνα: Ωρίων.

⁵⁰ Βιγκότσκι Λ., *Σκέψη και Γλώσσα*, μετφρ. Α. Ρόδη. Αθήνα: Γνώση (1993 β' / 1987-88).

παιδαγωγικές μέθοδοι και οι εκπαιδευτικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθορίζουν τις εξελίξεις στο ελληνικό και διεθνές εκπαιδευτικό περιβάλλον.⁵¹

3.2.2. Η Δομή του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος

Στη Ελλάδα, η εκπαιδευτική πολιτική υποστηρίζεται από το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας και το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), σε συνεργασία και υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, στο οποίο η φοίτηση είναι υποχρεωτική δεκαετής,⁵² διαρθρώνεται σε τρεις διαδοχικές βαθμίδες εκπαίδευσης:

- την Πρωτοβάθμια, που περιλαμβάνει το Νηπιαγωγείο (ISCED 0)⁵³ και το Δημοτικό Σχολείο (ISCED 1).
- την Δευτεροβάθμια: με δύο τριετή στάδια, το Γυμνάσιο (ISCED 2) και το Λύκειο (ISCED 3), με δύο κατευθύνσεις (την γενική και την επαγγελματική).
- την Τριτοβάθμια, στην οποία ανήκουν τα Πανεπιστήμια και τα Ανώτατα Τεχνολογικά Ιδρύματα (ISCED 5). Από τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά και Τεχνολογικά Ιδρύματα υλοποιούνται επίσης και τα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών, ορισμένα εκ των οποίων, μπορούν να οδηγήσουν σε διδακτορικό τίτλο (ISCED 6).

Η ελληνική εκπαίδευση διακρίνεται επίσης σε:

- Τυπική (παρέχεται από τις προαναφερόμενες τρεις βαθμίδες Εκπαίδευσης) και
- μη Τυπική (παρέχεται σε οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο. Φορείς παροχής της:
 - Τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ), τα οποία χαρακτηρίζονται ως αδιαβάθμητα (ISCED 4)
 - Οι Σχολές Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ)

⁵¹ Γκόβαρης Χ., Ρουσσάκης Ι.(2008) *Ευρωπαϊκή Ένωση- Πολιτικές στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

⁵² Ν. 3518/2006(ΦΕΚ 272/2006 Β, άρθρο 73 για Θέματα Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Υ.Α. Φ.6/278/56068/Γ1/17-5-2011. *Εφημερίδα της Κυβέρνησης* (ΦΕΚ 1266/2011, τ.Β'). Καθιερώθηκε η υποχρεωτική φοίτηση στο Νηπιαγωγείο.

⁵³ ISCED: International Standard Classification of Education: Η Διεθνής Τυποποιημένη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης δημιουργήθηκε από την UNESCO, για να διευκολύνει τη σύγκριση των στατιστικών και των δεικτών για την εκπαίδευση μεταξύ των διαφόρων χωρών βάσει ενιαίων και διεθνώς συμφωνημένων ορισμών.

- Τα Κέντρα Δια βίου Μάθησης
- Τα Κολλέγια
- Η ελληνική τυπική εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από καθορισμένη διάρκεια σπουδών, με την ολοκλήρωση των οποίων, απονέμεται επίσημος τίτλος, ο οποίος αποτελεί και την κρατική νομιμοποίησή της.⁵⁴ Στο πεδίο του εκπαιδευτικού σχεδιασμού, έχουν ενταχθεί νέες σχετικά έννοιες και πρακτικές για τον έλεγχο και τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως :
 - η μέθοδος της ολικής ποιότητας στη διοίκηση των εκπαιδευτικών μονάδων
 - η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, το marketing στην εκπαίδευση και η ανταγωνιστικότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων

Ωστόσο, χαρακτηριστικό της σύνδεσης της Εκπαίδευσης με την Παιδεία, είναι ότι το Υπουργείο, του οποίου κύριο αντικείμενο εργασίας είναι η ρύθμιση των εκπαιδευτικών θεμάτων ονομάζεται Υπουργείο Παιδείας (Έρευνας και Θρησκευμάτων). Επιπλέον, είναι γενικά παραδεκτό, ότι, παρά τις συνεχείς μεταρρυθμίσεις, όλες με θεωρητικό στόχο τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, το σχολείο σήμερα δέχεται τη μεγαλύτερη διαχρονικά κοινωνική απαξίωση.

3.2.3. Ποιά εκπαίδευση οδηγεί στην κοινωνική ευημερία

Στο ερώτημα που τέθηκε αρχικά, για το είδος της εκπαίδευσης, που μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική ευημερία, η απάντηση - με βάση όσα προαναφέρθηκαν - φαίνεται σχεδόν αυτονόητη. Πρόκειται για την εκπαίδευση που διαπνέεται από αρχές και βάσει αυτών:

- τιμά τα στοιχεία της εθνικής μας ταυτότητας, αλλά μη υποδαυλίζοντας τη μισαλλοδοξία και τον ρατσισμό, λειτουργεί ως συνεκτική δύναμη στις νέες κοινωνίες.
- συνδυάζει ισορροπημένα την παροχή των απαραίτητων γνωστικών εφοδίων για την μελλοντική επαγγελματική αποκατάσταση των νέων και τη διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με ωραίο και ελεύθερο πνεύμα.

⁵⁴ Επίσημη σελίδα του Υπουργείου Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων, < <https://www.minedu.gov.gr/> > (προσπελάστηκε την 23-3-2017).

- αποδίδοντας τιμή στα κλασσικά ιδεώδη - συμβάλλει στη δημιουργία ενός πολιτεύματος, τις αρχές του οποίου οι πολίτες σέβονται και μιας πολιτείας που σέβεται τους πολίτες της.
- προάγει την ευγενή άμιλλα και επιβραβεύει την αριστεία.

Αυτή η εκπαίδευση, που η πολιτεία έχει την υποχρέωση να συνεχίζεται δια Βίου, θεωρούμε ότι μπορεί να διαπλάσει νέους με παιδεία, που εκτός από τις επαγγελματικές τους δεξιότητες διακρίνονται για τις αξίες και το ήθος τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ

Στα προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας υποστηρίχθηκε ότι η εκπαιδευτική πολιτική είναι εκείνη η κοινωνική πολιτική, που μπορεί να εξασφαλίσει την κοινωνική συνοχή και να συμβάλλει στην κοινωνική ευημερία. Το ερευνητικό σκέλος της εργασίας ανέδειξε ότι οι πολίτες αντιλαμβάνονται μία επιπλέον διάσταση της δια βίου εκπαίδευσης. Τη συμβολή της στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, -παράλληλα με την αύξηση των επαγγελματικών- και κοινωνικών δεξιοτήτων τους.

4.1. Ιστορική αναδρομή

Στο πλαίσιο αυτών των προσδοκιών, πληθαίνουν οι αναφορές για τη σημασία της εκπαίδευσης και της δια βίου Μάθησης για τις σύγχρονες κοινωνίες, στα κείμενα εθνικών φορέων και διεθνών Οργανισμών. Ο διάλογος για τα θέματα αυτά βρίσκεται δε, στο επίκεντρο των συζητήσεων της εκπαιδευτικής κοινότητας. Εν τούτοις, η έννοια της δια βίου εκπαίδευσης έχει μακρά ιστορία και -όπως κάθε πρωτοπορία- οι ρίζες της βρίσκονται στην κλασική αρχαιότητα.

Κατά τον Πλούταρχο, πρώτος ο Σόλων, ως «σοφίας όμολογουμένως έραστής» έλεγε: «Γηράσκω δ' αϊεί πολλά διδασκόμενος».⁵⁵ Στην αρχαία Αθήνα άλλωστε, οι πολίτες μάθαιναν, όχι μόνο σε νεαρή ηλικία, αλλά και στην ενήλικη ζωή τους στην Αγορά, στην Εκκλησία του Δήμου, στον Άρειο Πάγο και στο Θέατρο. Ωστόσο, σε όλες σχεδόν τις ιστορικές περιόδους παρατηρείται η τάση του ανθρώπου για διαρκή μάθηση, είτε ως απάντηση σε μια εσωτερική ανάγκη, είτε ως ανταπόκριση σε εξωτερικά κοινωνικο-οικονομικά ερεθίσματα.

Τον 19^ο αιώνα, στη Βρετανία, ιδρύθηκαν τα Κυριακάτικα σχολεία (Sunday schools) για την παροχή βασικών γνώσεων σε άτομα που υστερούσαν μορφωτικά.⁵⁶ Ο Jarvis αναφέρει ότι, το 1916 ο John Dewey θεωρεί κοινή λογική ότι « η εκπαίδευση δεν πρέπει να σταματάει, όταν κάποιος φεύγει από το σχολείο».⁵⁷ Στο ίδιο βιβλίο του παραθέτει απόσπασμα της έκθεσης του A.L.Smith, που υποστηρίζει ότι η *εκπαίδευση ενηλίκων... θα πρέπει να είναι καθολική και ισόβια*.⁵⁸ Το 1926 ο Lindemann γράφει το

⁵⁵ Η πατρότητα του γνωμικού αν και αποδίδεται στον Σωκράτη, κατά τον Πλούταρχο ανήκει στον Σόλωνα, ο οποίος ...σοφίας μὲν γὰρ ἦν, ὅς γε καὶ πρεσβύτερος ὢν ἔλεγε «γηράσκειν αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος».

Πλούταρχος, *Σόλων*, (2.2) μτφρ. Γιαγκόπουλος Α.Ι., Μαλαθούνη Ζ.Ε. (2012) Θεσσαλονίκη: Κ.Ε.Γ.

⁵⁶ Κελπανίδης, Μ. Χ., Βρυνιώτη Κ.Π. (2004) *Δια βίου μάθηση: Κοινωνικές προϋποθέσεις και λειτουργίες: Δεδομένα και διαπιστώσεις*, επιμ. Πυργιωτάκης Ι. Ε. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁵⁷ Jarvis, P. (2004), *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη*, μτφρ. Α. Μανιάτη. Αθήνα: Μεταίχμιο.

⁵⁸ «...απαραίτητη προϋπόθεση είναι ότι η εκπαίδευση ενηλίκων δεν πρέπει να θεωρείται πολυτέλεια για λίγους εκλεκτούς εδώ κι εκεί, ούτε κάτι που αφορά μόνο ένα σύντομο διάστημα της πρώιμης ενήλικης ζωής, αλλά ότι η εκπαίδευση ενηλίκων είναι μια μόνιμη εθνική ανάγκη, μια αναπόσπαστη πλευρά της ιδιότητας του πολίτη και συνεπώς θα πρέπει να είναι και καθολική και ισόβια», στο Jarvis, 2004β: 55. Πρόκου (2007). The “governmental strategy” in lifelong education in Europe and Greece. *Social Cohesion and Development*, 2, 179-192.

βιβλίο του “The meaning of adult education,”⁵⁹ ενώ αργότερα ο ΟΟΣΑ αναφέρεται στον όρο επαναλαμβανόμενη εκπαίδευση (*Recurrent education*).⁶⁰

Τις δεκαετίες του '60 και του '70, οι σχετικά νεοϊδρυθέντες διεθνείς Οργανισμοί, στρέφουν το ενδιαφέρον τους στην εκπαίδευση. Η μόρφωση θεωρείται κοινωνικό αγαθό και αναγνωρίζεται η ανάγκη για εκσυγχρονισμό των γνώσεων, ώστε να συμβαδίζουν με τις τεχνολογικές κυρίως αλλαγές. Το 1976 η UNESCO διακηρύσσει ότι, «...η εκπαίδευση και η μάθηση...πρέπει να επεκτείνονται σε όλη τη ζωή του ανθρώπου...και να δίνουν την ευκαιρία σε όλους ...για πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους».⁶¹ Τη Λευκή Βίβλο της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1995), που παίζει κομβικό ρόλο σε θέματα εκπαίδευσης, ακολουθεί το 1996, που ανακηρύσσεται ως «Ευρωπαϊκό Έτος δια Βίου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης». Σήμερα και ύστερα από το Συμβούλιο Κορυφής της Λισσαβόνας (2000)⁶² έχει καθιερωθεί πλέον ο όρος δια Βίου Μάθηση (Lifelong learning).

4.1.1 Η νομοθετική διαδρομή της στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, επίσης από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πολιτιστικοί και επαγγελματικοί φορείς παρέχουν μαθήματα για ενήλικες,⁶³ ενώ, αργότερα (το 1929) ιδρύονται τα πρώτα νυχτερινά σχολεία. Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, ιδρύεται η Διεύθυνση Λαϊκής Επιμόρφωσης του Υπ. Παιδείας,⁶⁴ για την ανάπτυξη και εξύψωση του μορφωτικού επιπέδου του ελληνικού λαού, ή κατ' άλλους, για την ιδεολογική προπαγάνδα κατά του απελευθερωτικού κινήματος. Τη δεκαετία 1980-'90, εισρέουν οι χρηματοδοτήσεις των Ευρωπαϊκών Ταμείων και οι φορείς αυξάνουν τις δραστηριότητές τους. Ωστόσο - αναγνωρίζεται- ότι οι παρεχόμενες Υπηρεσίες δεν αντιστοιχούν στο ύψος των κονδυλίων που απορροφώνται, καθώς δεν υπάρχει προγραμματισμός.

⁵⁹ Lindemann E. C. (1926) *The meaning of adult education*, New York: New Republic, Inc /1961.

⁶⁰ OECD (1973) *Recurrent Education: A strategy for Lifelong Education*, Paris, OECD:p.7

Επαναλαμβανόμενη εκπαίδευση είναι «η καταβολή εκπαίδευσης σε όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου με επαναλαμβανόμενο τρόπο».

⁶¹ Καραλής, Θ. (2003) «Δια βίου μάθηση και εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις, προκλήσεις και προοπτικές», *Παιδαγωγικός Λόγος*: σ.σ. 139-148. Αναφέρεται στη Διακήρυξη της Συνδιάσκεψης του Ναϊρόμπι: *Recommendation on the Development of Adult Education-Nairobi Conference*, UNESCO, Paris : «Η εκπαίδευση και η μάθηση δεν περιορίζονται στη σχολική φοίτηση, πρέπει να επεκτείνονται σε ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου, να περιλαμβάνουν όλες τις δεξιότητες και όλους τους κλάδους της γνώσης, να χρησιμοποιούν όλα τα δυνατά μέσα και να δίνουν την ευκαιρία σε όλους τους ανθρώπους για πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Οι εκπαιδευτικές και οι σχετικές με τη μάθηση διαδικασίες στις οποίες τα παιδιά, οι νέοι άνθρωποι και οι ενήλικοι όλων των ηλικιών εμπλέκονται στη διάρκεια της ζωής τους σε οποιαδήποτε μορφή, πρέπει να θεωρηθούν ως σύνολο».

⁶² Οι θέσεις του Συμβουλίου Κορυφής της Λισσαβόνας (2000) θεωρούνται ως το βασικό θεσμικό εργαλείο εθνικών στρατηγικών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα εκπαίδευσης την παροχή νέων εκπαιδευτικών ευκαιριών με στόχο την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη των ενηλίκων.

⁶³ Μορφωτικοί σύλλογοι, ο Φιλολογικός Σύνδεσμος «Παρνασσός», το Εργατικό Κέντρο Αθηνών και τα Οικονομικά Επιμελητήρια Αθηνών και Πειραιά.

⁶⁴ Ν. 837/1943 «Περί συστάσεως Διευθύνσεως Λαϊκής Επιμορφώσεως» (ΦΕΚ 363^Α/ 28-10-1943).

Από το 1987 με την υλοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων Erasmus ασχολείται το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών. Το 1995,⁶⁵ ιδρύεται το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων και προβλέπεται η ίδρυση των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΚΕΕ). Δύο χρόνια αργότερα⁶⁶ ιδρύονται τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, ένας θεσμός που λειτουργεί μέχρι σήμερα. Με το Ν. 2469/1997, δημιουργείται το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών. Ωστόσο, η πολυνομία και οι διαρκείς θεσμικές αλλαγές, δεν επαρκούν για την προσέγγιση των στόχων, που τέθηκαν από τις ευρωπαϊκές οδηγίες και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2000) συνιστά στην Ελλάδα να βελτιώσει την ποιότητα των παρεχομένων προγραμμάτων Εκπαίδευσης και δια Βίου Μάθησης, προκειμένου να ενισχυθούν τα προσόντα του ανθρώπινου δυναμικού.

Ένας νέος κύκλος σύνθετων νομοθετημάτων επιδιώκει τη συμμόρφωση στις ευρωπαϊκές συστάσεις. Η ΓΓΛΕ μετονομάζεται σε Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ)⁶⁷ και το 2003⁶⁸ θεσμοθετείται το Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση (ΕΣΣΕΕΚΑ), που έχει ως πυλώνες, το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης (ΕΚΕΠΙΣ) και τον Οργανισμό Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ). Δύο χρόνια μετά, το 2005, γίνεται απόπειρα θέσπισης νέου νομοθετικού πλαισίου.

Η νομοπαραγωγική δραστηριότητα για τη Βίου Μάθηση συμπληρώνεται στη συνέχεια με δύο ακόμη νόμους, τον Ν. 3577/2007⁶⁹ και τον Ν. 3669/2008,⁷⁰ με τον οποίο, η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων μετονομάζεται σε Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης και διευρύνεται ο τομέας ευθύνης της. Το 2010⁷¹ δε, καθορίζεται το θεσμικό πλαίσιο για την ίδρυση και λειτουργία των Κέντρων Διά Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.), ως βασικών δομών εκπαίδευσης ενηλίκων που λειτουργούν πλέον σε επίπεδο ΟΤΑ. Η νομοθετική περιπέτεια της δια Βίου Μάθησης οδεύει προς το τέλος της, όταν το 2011⁷² τα νομικά πρόσωπα «Ινστιτούτο Νεολαίας» και «Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων» (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.) συγχωνεύονται στο «Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας». Ταυτόχρονα το Ε.Ι.Ν. μετονομάζεται σε «Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης» (Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.), που αποτελεί τον φορέα υλοποίησης δράσεων και προγραμμάτων Βίου Μάθησης στην Ελλάδα και ισχύει μέχρι σήμερα.

Οι συνεχείς μεταβολές του θεσμικού πλαισίου που προαναφέρθηκαν, απεικονίζουν την διαχρονική έλλειψη οράματος και σταθερής στρατηγικής σχετικά με τη δια Βίου

⁶⁵ Ν. 2327/1995 (ΦΕΚ 156^Α/ 31-7-1995).

⁶⁶ Ν. 2525/1997 (ΦΕΚ 188^Α/23-9-1997)

⁶⁷ Ν. 2909/2001 (ΦΕΚ 90^Α/2-5-2001).

⁶⁸ Ν. 3191/2003 (ΦΕΚ 258^Α/7-11-2003).

⁶⁹ Ν. 3577/2007 «Δημιουργία φορέα διαχείρισης ολοκληρωμένου προγράμματος δια βίου μάθησης, ρύθμιση θεμάτων ιδιωτικής εκπαίδευσης και φορέων εποπτείας Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 130^Α/ 8-6-2007).

⁷⁰ Ν.3699/2008 «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» ΦΕΚ 199Α/2-10-2008.

⁷¹ Ν.3879/2010 «Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ163/Α\21-9-.2010).

⁷² Κ.Υ.Α. 127175/Η/4.11.2011 (ΦΕΚ 2508Β/04-11-2011): κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.

Εκπαίδευση και Μάθηση. Όπως προκύπτει δε εμπειρικά, η αποσπασματική ανάπτυξη σχετικών πολιτικών, οφείλεται μάλλον στην προσπάθεια απορρόφησης των κοινοτικών πόρων και λιγότερο στην ύπαρξη εθνικής γραμμής και φιλοσοφίας. Ίσως εκεί οφείλεται το γεγονός ότι, παρά τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις, η Ελλάδα καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις στην Ε.Ε., ως προς τη γενική συμμετοχή των πολιτών στη δια Βίου Μάθηση.⁷³ Ωστόσο, η βαθύτερη αιτία θα μπορούσε να αναζητηθεί στην πιθανή ασυμφωνία μεταξύ των κινήτρων συμμετοχής των πολιτών και των παρεχομένων υπηρεσιών.

4.2 Το εννοιολογικό πλαίσιο και οι στόχοι της

Στα ευρωπαϊκά κείμενα, η ανάπτυξη πολιτικών για τη δια Βίου Μάθηση συνδέεται κυρίως με την ανάγκη ανανέωσης των γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού με επαγγελματικούς στόχους. Στο ίδιο πνεύμα δίνεται έμφαση στην *αύξηση της συνάφειας της εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια Βίου Μάθησης με την αγορά εργασίας*.⁷⁴

Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι, σκόπιμα δεν γίνεται εδώ εκτενής αναφορά στην πληθώρα των όρων, που χρησιμοποιούνται για να εξειδικεύσουν όλες τις πτυχές του όρου «δια Βίου Μάθηση».⁷⁵ Υιοθετούμε πάντως τους όρους «Εκπαίδευση Ενηλίκων» και «δια Βίου Εκπαίδευση», που σηματοδοτούν το οργανωμένο μέρος της δια Βίου Μάθησης, που αφορά ενήλικες.⁷⁶ Κατά την Νικηταρά δε, πιο δόκιμος θα ήταν ο όρος «δια βίου Παιδεία», που περιέχει την έννοια της μόρφωσης και ολοκλήρωσης του ανθρώπου.⁷⁷

Επιπλέον, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή,⁷⁸ η έννοια της δια Βίου Μάθησης, είναι ευρύτερη και περιλαμβάνει όλους τους τομείς που αφορούν το σχολείο, την επαγγελματική κατάρτιση, τα πανεπιστήμια και την εκπαίδευση ενηλίκων ως ισοδύναμα στοιχεία ενός συνεκτικού συστήματος. Ο σχετικός Νόμος⁷⁹ επίσης, την προσδιορίζει ως: «Όλες οι μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας

⁷³ Ινστιτούτο Εργασίας ΓΕΣΕΕ (2014) *Διά βίου μάθηση, πιστοποίηση προσόντων και διασφάλιση ποιότητας*. Ν. Φωτόπουλος, Ν., Ζάγκος Χ. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.

⁷⁴ Κείμενο Θέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την ανάπτυξη συμφωνίας εταιρικής σχέσης και προγραμμάτων στην Ελλάδα.

⁷⁵ Δια Βίου Μάθηση είναι ο νεώτερος και επίσημα αποδεκτός όρος για το σύνολο των μαθησιακών δραστηριοτήτων. Πλησιέστεροι εννοιολογικά όροι είναι: η εκπαίδευση ενηλίκων, η κατάρτιση (αρχική και συνεχιζόμενη) και η επιμόρφωση.

⁷⁶ Κόκκος Α. (2005) *α. Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

⁷⁷ Νικηταρά Χ, (2001) «*Διά βίου παιδεία*», διασαφήνιση και ορισμοί, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, διαθέσιμο στο:

www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/.../07%20nikitara%2071-80.doc

(προσπελάστηκε την 20-3-2017).

⁷⁸ European Commission (2006β). *Ωρα να Ανεβάσουμε Ταχύτητα: Η νέα εταιρική σχέση για την ανάπτυξη και την απασχόληση*. Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Βρυξέλλες: COM 30.

⁷⁹ Ν. 3879/10 (ΦΕΚ 163Α/21-9-10).

ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργού συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη. Περιλαμβάνει την τυπική εκπαίδευση, τη μη τυπική εκπαίδευση και την άτυπη μάθηση».

Σε ότι αφορά την κάλυψη της ανάγκης άμεσης επικαιροποίησης των γνώσεων με στόχο την ενεργό παραμονή των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία, η παραδοσιακή τυπική Εκπαίδευση ανεπαρκεί. Η εκπαίδευση ενηλίκων -αντιθέτως- είναι ευέλικτη και αποτελεσματική. Τα εκπαιδευτικά της προγράμματα διαμορφωμένα για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών και ομάδων του πληθυσμού, παρέχουν ευκαιρίες πρόσβασης στην νέα γνώση και δεν προσδιορίζονται ηλικιακά και χρονικά. Επιπλέον παρέχουν δυνατότητες στους πολίτες ικανοποίησης των κινήτρων συμμετοχής τους σε όλα τα επίπεδα. Η έρευνα έδειξε ότι -πέραν της απόκτησης επαγγελματικών δεξιοτήτων για την ανταπόκρισή τους στις απαιτήσεις του εργασιακού στίβου- οι συμμετέχοντες προσβλέπουν και στην προσωπική τους ανάπτυξη.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο υποστηρίχθηκε ότι η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στο ζήτημα αυτό, που συνδέεται με τη διαμόρφωση ολοκληρωμένης προσωπικότητας. Το ερώτημα είναι σε ποιο βαθμό μπορεί η δια Βίου Μάθηση να ικανοποιήσει αυτή την προσδοκία; Μπορεί η εκπαίδευση που παρέχεται στην ενήλικη ζωή, να επιδράσει στην ήδη διαμορφωμένη προσωπικότητα του ατόμου και να του προσδώσει κοινωνικές δεξιότητες;

4.3 Η δυναμική της δια Βίου Εκπαίδευσης και Μάθησης στη διαμόρφωση της προσωπικότητας

Σύμφωνα με τον Δημόκριτο « Η ... διδαχή. μεταρυσμοί την φύσιν, μεταρυσμούσα δε φυσιοποιεί» (μτφρ.: η μάθηση αναδομεί τη φύση του ανθρώπου και με την αναδόμηση του δημιουργεί καινούργια φύση).⁸⁰ Ο Jarvis υποστήριξε επίσης ότι, «η μάθηση είναι η διεργασία μετασχηματισμού της εμπειρίας σε γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, αξίες και συναισθήματα».⁸¹ Όπως δε αναφέρει ο Κόκκος,⁸² οι απόψεις των μελετητών συμπίπτουν στο ότι «...η μάθηση... επιτρέπει στο άτομο να κατανοεί, όσα συμβαίνουν στον κοινωνικό περίγυρο και στον ίδιο του τον εαυτό και έτσι προσανατολίζεται μέσα στη διαρκώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα».

Είναι ωστόσο σημαντικό να επισημανθεί ότι, ενώ στην παιδική ηλικία, η μάθηση είναι το ακούσιο αποτέλεσμα συνεπίδρασης πολλών παραγόντων, στην ενήλικη ζωή του, το άτομο εμπλέκεται συνειδητά στη μαθησιακή διαδικασία. Η απόκτηση γνώσεων και η γενικότερη διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων, αφορμάται από τα προσωπικά

⁸⁰ H.Diels – W.Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker, κεφ. 68: Στο <<http://www.ekivolos.gr/H%20Filosofia%20ths%20zwhs,%20Dhmokritos.htm>> (προσπελάστηκε την 16-4-2017).

⁸¹ Jarvis P. (2004) *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: Θεωρία και πράξη*, Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 50.

⁸² Κόκκος Α. (2005) *α. Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

κίνητρα και τις προθέσεις του εκπαιδευόμενου και συνήθως έχει σχέση με συγκεκριμένους στόχους. Η συμμετοχή των ενηλίκων σε προγράμματα εκπαίδευσης, πέραν της επικαιροποίησης των γνώσεων για την πρόσληψη νέων επαγγελματικών δεξιοτήτων, κυρίως υπαγορεύεται από:

- την ανάγκη για επικοινωνία στα πλαίσια της νέας κοινωνίας της γνώσης και του εξελιγμένου τεχνολογικά διεθνούς περιβάλλοντος και το αίσθημα μειονεξίας που προκαλεί ή έλλειψή της.
- την ανάγκη δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου
- το φόβο της κοινωνικής απαξίωσης και περιθωριοποίησης
- την ανάγκη για την προσωπική τους ανάπτυξη και την εξεύρεση διεξόδων στα υπαρξιακά τους προβλήματα.

Σε κάθε περίπτωση η κατάκτηση μαθησιακών στόχων διευρύνει τις επιλογές του ατόμου και ενισχύει την αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμησή του.⁸³ Εκ παραλλήλου, προσδίδει κοινωνικές δεξιότητες και συνδέεται με την οικοδόμηση διαπροσωπικών σχέσεων. Όπως δε έχει θεωρητικά υποστηριχθεί, αλλά και εμπειρικά αποδειχθεί, οι διαπροσωπικές σχέσεις είναι σημαντικές για την ψυχική υγεία και την ποιότητα ζωής του ατόμου. Στο βαθμό που οι αποκτηθείσες κοινωνικές δεξιότητες, επιδρούν στην κοινωνική συμπεριφορά του, αποτελούν στοιχεία δηλωτικά της προσωπικότητάς του, κατά την άποψη των ψυχολόγων.⁸⁴ Τη άποψη αυτή ενισχύει η θεωρία του κοινωνικού δομισμού, ότι η προσωπικότητα δεν υπαγορεύεται από εσωτερικές δυνάμεις, αλλά δομείται κοινωνικά, ως αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ατόμων και των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσουν.⁸⁵

Για την προσωπικότητα ιδιαίτερα, παρά τις διαφορετικές θεωρήσεις τους, οι επιστήμονες συμφωνούν ότι πρόκειται για το σύνολο των έμφυτων και επίκτητων στοιχείων (εκπαίδευση, εμπειρίες, σχέδια, αλληλεπίδραση ατόμου - περιβάλλοντος) του ατόμου. Θεωρείται δε ότι αποτελεί προϊόν ανάπτυξης και μετεξέλιξης, αφού επηρεαζόμενη από τους ανωτέρω παράγοντες, ανασυγκροτείται και μεταβάλλεται συνεχώς στη διάρκεια της ζωής του ατόμου.

Στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, θεμελιώδους σημασίας κρίνεται η θεωρία του J. Mezirow περί της «μετασχηματίζουσας μάθησης».⁸⁶ Σύμφωνα με τον εμπνευστή της, η μάθηση δεν αποτελεί απλή συσσώρευση γνώσεων, αλλά διεργασία θετικής μετατροπής

⁸³ Panitsides E. (2013). *Lifelong Education: A modern "Panacea"? Wider private and social benefits*. Thessaloniki: University of Macedonia Publications. Διαθέσιμο στο: <https://www.researchgate.net/publication/276295749_Panitsides_E_2013_Lifelong_Education_A_modern_Panacea_Wider_private_and_social_benefits_Thessaloniki_University_of_Macedonia_Publications_195_p_in_Greek> (προσπελάστηκε την 19-4-2017).

⁸⁴ Παυλίδης Π. «Ανθρώπινη Φύση, κοινωνική εργασία, παιδαγωγία. Οι βιολογικοί και κοινωνικοί συντελεστές της προσωπικότητας». Σύγχρονη Εκπαίδευση τ.123, σ.65-80.

⁸⁵ Προσωπικότητα. (2016, Νοεμβρίου 26). *Βικιπαίδεια*. Διαθέσιμο στο <el.wikipedia.org/w/index.php?title=%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1&oldid=6127598> (προσπελάστηκε την 20-4-2017).

⁸⁶ Mezirow J. (2007) Μαθαίνοντας να σκεφτόμαστε όπως ένας ενήλικος. Κεντρικές έννοιες της θεωρίας του μετασχηματισμού, στο Mezirow J. Κ. συν. *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*, Αθήνα, Μεταίχμιο, σ. 43-71.

των βασικών αξιών και παραδοχών των ενηλίκων εκπαιδευομένων. Έχει τη δυναμική να ωθήσει τους ενήλικες στον «αναστοχασμό» και μέσω αυτού στον μετασχηματισμό «των δεδομένων πλαισίων αναφοράς ή της συνολικής θεώρησης, που έχει για τον εαυτό του και τον κόσμο».⁸⁷ Οδηγεί δε στην κριτική επαναξιολόγηση και αναδιαμόρφωση εσφαλμένων αντιλήψεων και στάσεων και κατά συνέπεια αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης και περαιτέρω ανάπτυξης της προσωπικότητάς του.

Οι απόψεις αυτές επηρέασαν την αντίληψη για την εκπαίδευση ενηλίκων και κυρίως για τη χρησιμότητά της. Ανάγουν δε τη δια Βίου Εκπαίδευση και Μάθηση σε πεδίο εξέλιξης της κριτικής σκέψης, επανακαθορισμού των αναχρονιστικών συμπεριφορών και ανάπτυξης νέων στάσεων που μπορούν να συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή και πρόοδο. Στο επίπεδο αυτών των προσδοκιών, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης μπορούν να έχουν σημαντικό ρόλο, παρέχοντας ευκαιρίες μάθησης σε όλους τους πολίτες.

4.4 Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες των ΟΤΑ στο πεδίο της δια Βίου Εκπαίδευσης και Μάθησης

Οι ΟΤΑ σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία⁸⁸, έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν πολιτικές στον τομέα της διά Βίου Μάθησης, υλοποιώντας το αντίστοιχο Τοπικό Πρόγραμμα, που εκπονείται σε συνεργασία με τη σχολική κοινότητα. Στο πεδίο άσκησης των αρμοδιοτήτων τους, λειτουργούν τα Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.), που οργανώνονται στο πλαίσιο λειτουργίας της αντίστοιχης υπηρεσιακής μονάδας. Τα Κ.Δ.Β.Μ. αποτελούν βασικές δομές εκπαίδευσης ενηλίκων σε τοπικό επίπεδο, παρέχοντας ευέλικτα προγράμματα, σε ένα ευρύτατο φάσμα θεματικών πεδίων,⁸⁹ ικανών να ανταποκριθούν στις ανάγκες επιμόρφωσης και γενικής καλλιέργειας των πολιτών. Στα προγράμματα αυτά έχουν δυνατότητα συμμετοχής όλοι οι πολίτες - ανεξαρτήτως γλώσσας, φυλής ή δημοτικότητας - που επιθυμούν να βελτιώσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους για προσωπικούς, κοινωνικούς ή επαγγελματικούς λόγους. Ειδικότερα υλοποιούνται προγράμματα: γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού, κοινωνικής ένταξης των μεταναστών, καλλιέργειας και ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, για τα άτομα τρίτης ηλικίας, για την προώθηση της επιχειρηματικότητας σε συνεργασία με τους επαγγελματικούς φορείς και τα επιμελητήρια και συμβουλευτικής γονέων (Σχολές Γονέων). Τα Κ.Δ.Β.Μ. υποστηρίζουν επίσης συλλογικές δράσεις δημοσίων ή ιδιωτικών φορέων, που έχουν ως στόχο την ανάπτυξη του πνευματικού επιπέδου και τη γενικότερη καλλιέργεια των πολιτών.

⁸⁷ Λιντζέρης, Π. (2010). Θεωρία της Μετασχηματίζουσας Μάθησης : Δυνατότητα για μια κριτική και χειραφετική στροφή στην πρακτική της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Στο Δ. Βεργίδη, Α. Κόκκος (Επιμ.), « Εκπαίδευση Ενηλίκων : διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές», (σσ. 94 – 123). Αθήνα : Μεταίχμιο.

⁸⁸ Ν. 3879/2010 «Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις», άρθρο 8, παρ. 4,

⁸⁹ Παράρτημα Δ΄

Επίσης, είναι δυνατό να λειτουργήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα εστιασμένα στην κάλυψη των αναγκών συγκεκριμένων ομάδων ή πληθυσμών περιοχών. Τα προγράμματα τοπικής εμβέλειας⁹⁰ εκπονούνται με γνώμονα τις τοπικές ανάγκες, για την προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτιστικής και προσωπικής ανάπτυξης των πολιτών. Ωστόσο, τα ΚΔΒΜ χορηγούν στους συμμετέχοντες, απλή βεβαίωση παρακολούθησης και όχι πιστοποιητικό, το οποίο θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ως τυπικό προσόν για την επαγγελματική τους εξέλιξη. Το ζήτημα αυτό αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για τη συμμετοχή εργαζομένων ή ανέργων στα προγράμματα των Κέντρων δια Βίου Μάθησης των ΟΤΑ. Για τη ρύθμισή του, θα ήταν σκόπιμη η ανάπτυξη συνεργασίας με τα αντίστοιχα κέντρα, με στόχο την προαιρετική πιστοποίηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων.

Οι μαθησιακές ευκαιρίες που παρέχουν οι ΟΤΑ δεν περιορίζονται στα προαναφερόμενα προγράμματα. Στο πεδίο δράσεων τους, ανταποκρινόμενοι στις απαιτήσεις της κοινωνίας τη γνώσης και τις εξελίξεις της επιστήμης και της τεχνολογίας, έχουν επίσης, τη δυνατότητα λειτουργίας «Λαϊκών Πανεπιστημίων». Πρόκειται για θεσμό, στον οποίο διακεκριμένοι πανεπιστημιακοί και καταξιωμένοι ειδικοί, καταθέτουν εκλαϊκευμένα τις γνώσεις τους, με τη συμμετοχή του ακροατηρίου σε έναν εποικοδομητικό διάλογο.

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ως η πλησιέστερη χωρικά και οικεία στον πολίτη κρατική δομή, αποτελούν ιδανικό περιβάλλον για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Η ανάληψη δράσεων δια βίου μάθησης από τους ΟΤΑ αποτελεί μία πρόκληση, καθώς συμβάλει στην πνευματική ανέλιξη των πολιτών και επιπλέον μπορεί να συνεισφέρει στην ανάπτυξη περιοχών, που πλήττονται από την καθυστέρηση και την υπανάπτυξη.

⁹⁰ Ενδεικτικά: - Ανάπτυξη και προβολή της τοπικής οινοτεχνικής ιστορίας

- Γνωριμία με την τοπική γαστρονομία
- Διαδικτυακή Επιχειρηματικότητα Αγροτικών Προϊόντων
- Προσκυνηματικός Τουρισμός
- Μαθήματα Τοπικής Ιστορίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

5.1 Σκοπός και χρησιμότητα της έρευνας

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, κύριο αντικείμενο έρευνας της παρούσας εργασίας είναι η συμβολή της δια Βίου Μάθησης στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων και της προσωπικότητας των πολιτών. Για την αξιολόγηση της δια Βίου Μάθησης, έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα στην Ελλάδα αρκετές έρευνες. Ωστόσο, δεν προκύπτουν στοιχεία για την αντίληψη των πολιτών, ότι επιδρά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των κοινωνικών σχέσεών τους. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2013 για λογαριασμό των ΙΝΕ ΓΣΕΕ και ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ⁹¹ επικεντρώθηκε στα πρακτικά ζητήματα, που λειτούργησαν ως κίνητρα ή εμπόδια για τη συμμετοχή των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα στη δια Βίου Εκπαίδευση. Ανάλογη είναι και η έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2011, από την Public Issue για λογαριασμό του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.⁹² Η παρούσα εργασία έρχεται να συμπληρώσει και να διευρύνει τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών. Ευελπιστούμε δε, ότι τα συμπεράσματά της, θα συντελέσουν στον εμπλουτισμό και την αναδιαμόρφωση της θεματολογίας των προγραμμάτων για Βίου Μάθησης, που απευθύνονται στο ευρύ κοινό.

5.2 Μεθοδολογία έρευνας

Για τη θεωρητική τεκμηρίωση της εργασίας μελετήθηκαν πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, που αναζητήθηκαν σε καταλόγους Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, καθώς και στο διαδίκτυο. Ελήφθησαν επίσης υπόψιν οι αναλύσεις σχετικών με το θέμα έγκυρων ερευνών, το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα κείμενα διεθνών Οργανισμών (π.χ. UNESCO).

Η προσέγγιση του ερευνητικού ερωτήματος της εργασίας πραγματοποιήθηκε με ποσοτική και ποιοτική έρευνα, που διεξήχθη στο χρονικό διάστημα από 18-01 έως 20-03-2017, σε δείγμα 210 ατόμων.

Ο πληθυσμός της ήταν ενήλικες πολίτες, που υπέβαλαν αίτηση συμμετοχής σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά. Το δείγμα επελέγη με τη μέθοδο της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας και αντιστοιχεί στο 10% περίπου του συνολικού πληθυσμού της.

Για τη συλλογή των πληροφοριών, διαμορφώθηκε ένα ερωτηματολόγιο, που αποτελεί φόρμα της Google, διακινήθηκε δε, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Στο εισαγωγικό

⁹¹ Καραλής Θ, 2013, Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη δια Βίου Εκπαίδευση, Μελέτη ΙΝΕ ΓΕΣΕΕ-ΙΜΕΓ ΓΕΣΕΒΕ, διαθέσιμο στο:
<<http://www.imegseevee.gr/attachments/article/662/MELETH%20INEGSEE-IMEGSEVEE.pdf>>
(προσπελάστηκε την 5-2-2017).

⁹² Έρευνα Κοινής Γνώμης επί Ζητημάτων Δια Βίου Μάθησης διαθέσιμο στο:
<<http://www.publicissue.gr/1654/dia-viou-mathisi/>> (προσπελάστηκε την 5-2-2017).

σημείωμα οι ερωτώμενοι ενημερώθηκαν, ότι τηρείται απολύτως η ανωνυμία τους, στοιχείο που θεωρούμε ότι συνέβαλε στην αύξηση του βαθμού ανταπόκρισής τους. Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου με προεπιλεγμένες απαντήσεις, πολλαπλής επιλογής. Σε ορισμένες ερωτήσεις ωστόσο, οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να διατυπώσουν περιφραστικά τις απόψεις τους. Οι απαντήσεις καταχωρήθηκαν στο πρόγραμμα Excel 2007 και ακολούθησαν οι αναλύσεις των στοιχείων. Η επεξεργασία του ερωτηματολογίου έγινε με το στατιστικό πρόγραμμα Statistical Package for Social Sciences – SPSS.

5.3 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται μέσα από γραφήματα και πίνακες. Στο σχετικό παράρτημα καταχωρήθηκαν και πίνακες που δεν περιλαμβάνονται στο κύριο σώμα της εργασίας, ωστόσο παρέχουν στοιχεία χρήσιμα για ενδεχόμενη περαιτέρω έρευνα (Παράρτημα Γ').

5.3.1 Δημογραφικά στοιχεία δείγματος

Οι Γενικές Ερωτήσεις εξετάζουν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά⁹³ του εξεταζόμενου δείγματος πολιτών. Τα στοιχεία αυτά, αποτελούν παράγοντες, που επηρεάζουν τις απαντήσεις στις ειδικές ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις εμφανίζονται με μορφή Α.1, Α.2,...Β.11, όπως εμφανίζονται στο ερωτηματολόγιο (διαθέσιμο στο Παράρτημα Β'), η παράλληλη ανάγνωση του οποίου κρίνεται χρήσιμη για την κατανόηση των απαντήσεων.

Γράφημα 1. Στοιχεία για το φύλο των συμμετεχόντων.

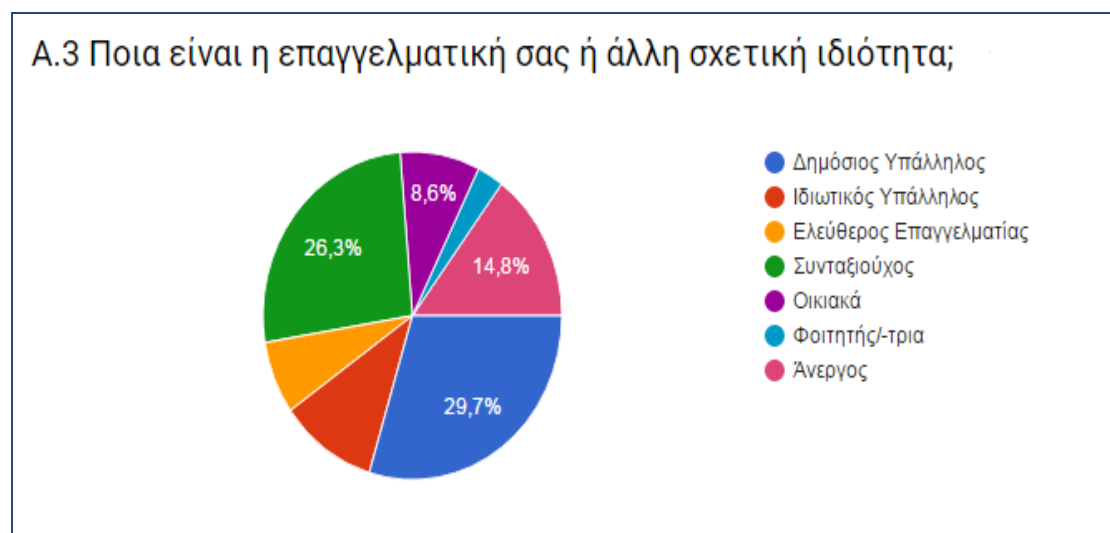
⁹³ Κωστάκη Α. (2003) *Τεχνικές Δημογραφικής ανάλυσης - Πανεπιστημιακές Σημειώσεις*. Αθήνα, σ.4. Η κατανομή των μελών του πληθυσμού βάσει χαρακτηριστικών του όπως: η ηλικία, το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο εκπαίδευσης, το επάγγελμα κ.ά., προσδιορίζει τη σύνθεση (ή τη δομή) του πληθυσμού.

Παρατηρούμε ότι το ποσοστό των γυναικών, που απάντησε στο ερωτηματολόγιο υπερτερεί αριθμητικά έναντι των ανδρών (ποσοστά 76,1% και 23% αντίστοιχα), ενώ το 1% των ερωτηθέντων (2 απαντήσεις), δήλωσαν άλλο φύλο.

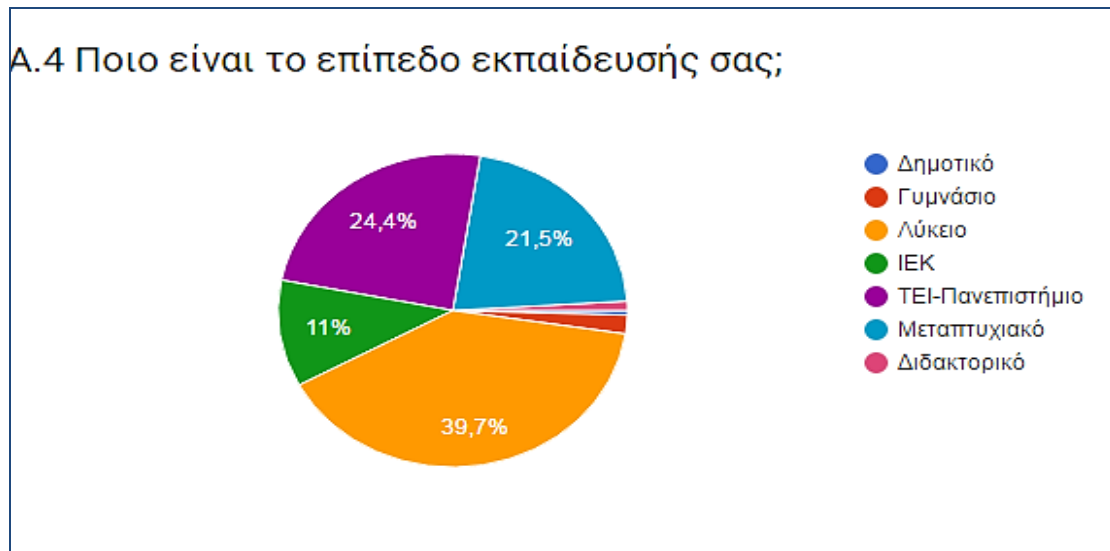
Γράφημα 2. Ηλικιακή κατανομή του δείγματος.

Ως προς την ηλικία, το 36,8% των ερωτηθέντων απάντησε ότι είναι μεταξύ 46-55 ετών, το 31,6% είναι 35-45 ετών, ενώ αξιοσημείωτο είναι το 19,6% της κατηγορίας 56-65 ετών. Στις άλλες ηλικιακές ομάδες συναντάμε πολύ μικρότερα ποσοστά.

Γράφημα 3. Στοιχεία για την επαγγελματική ιδιότητα των συμμετεχόντων.

Στην ερώτηση A3 σχετικά με το επάγγελμα των συμμετεχόντων, παρατηρούμε ότι κατά ποσοστό 29,7% είναι δημόσιοι υπάλληλοι και ακολουθούν (ποσοστό 26,3%) οι συνταξιούχοι. Σε 14,8% ανέρχεται το ποσοστό των ανέργων, ενώ εμφανώς λιγότεροι είναι οι ιδιωτικοί υπάλληλοι, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι νοικοκυρές και οι φοιτητές.

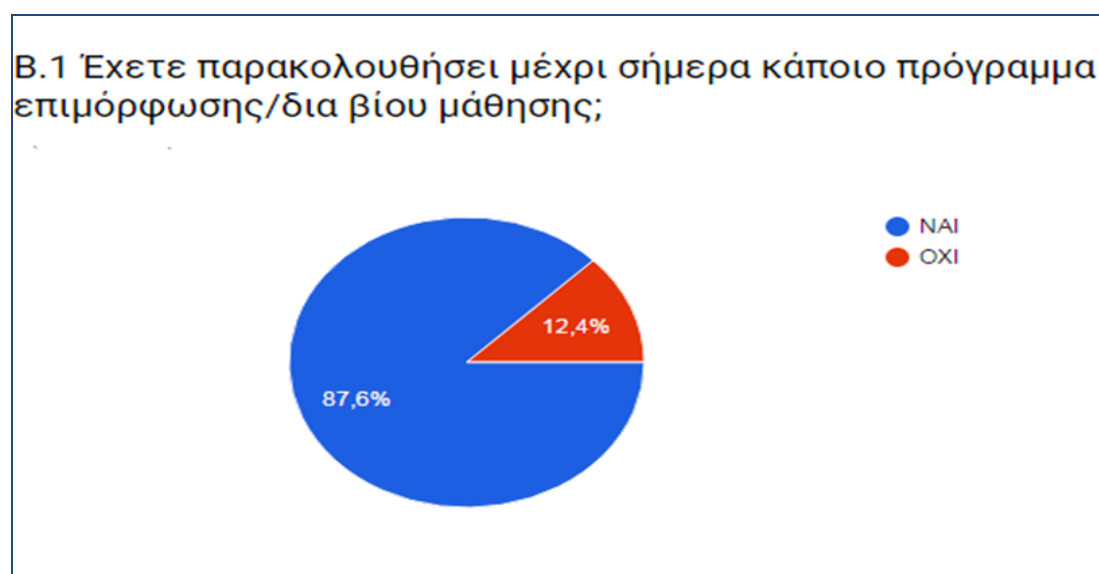

Γράφημα 4. Επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων.

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων στην έρευνα (Ερώτηση A4) παρατηρούμε ότι το 39,7% είναι απόφοιτοι Λυκείου, το 24% είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου ή ΤΕΙ, ενώ ένα υψηλό ποσοστό της τάξης του 21,5% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού. Επίσης κατά ποσοστό 11% είναι απόφοιτοι ΙΕΚ και πολύ λιγότεροι οι απόφοιτοι Γυμνασίου, οι κάτοχοι διδακτορικού και οι απόφοιτοι Δημοτικού.

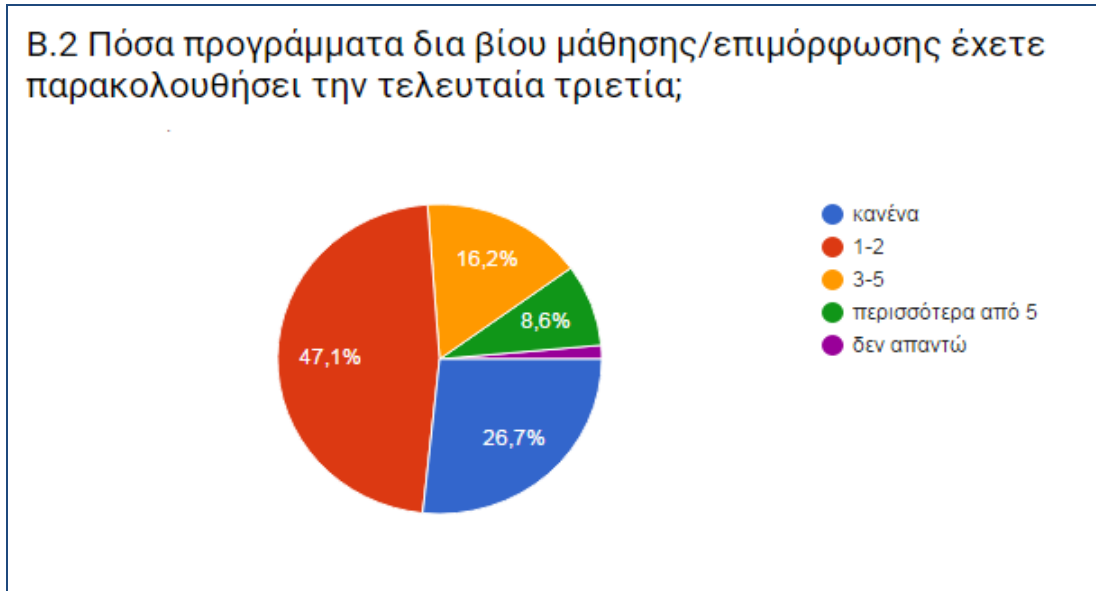
5.3.2 Απαντήσεις στις ειδικές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου

Η δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει ειδικές ερωτήσεις που έχουν ως στόχο την επιβεβαίωση ή απόρριψη των θεωρητικών θέσεων της εργασίας και την απάντηση του κύριου ερευνητικού ερωτήματος της έρευνας, όπως προαναφέρεται.

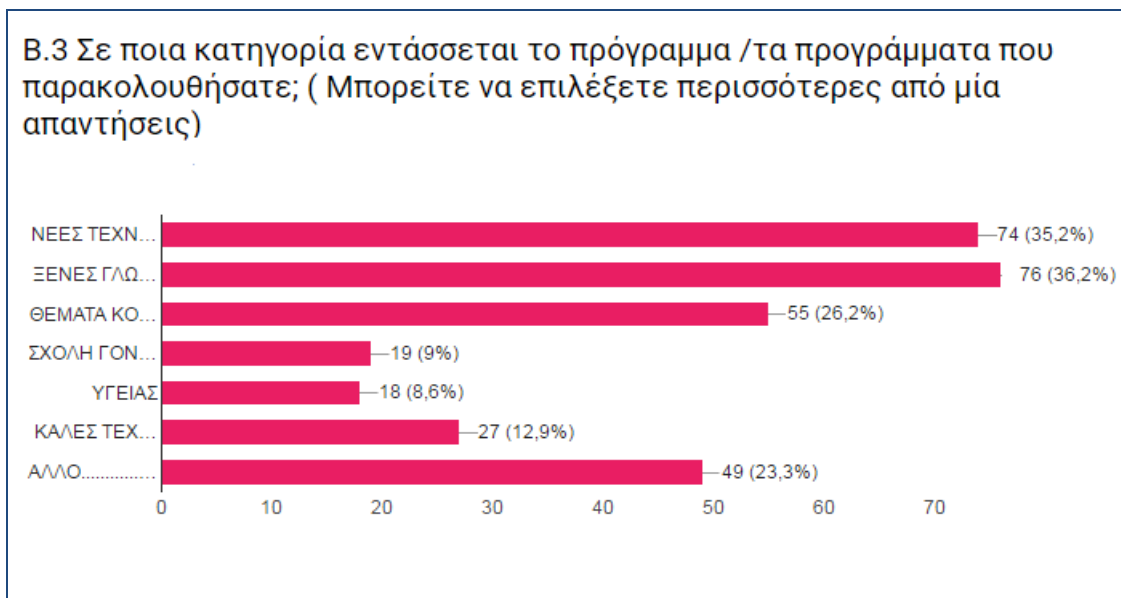
Γράφημα 5. Προηγούμενη παρακολούθηση προγραμμάτων επιμόρφωσης ή δια Βίου Μάθησης.

Η έρευνα έδειξε ότι οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι έχουν ήδη παρακολουθήσει ένα τουλάχιστον πρόγραμμα δια Βίου Μάθησης μέχρι σήμερα (ποσοστό θετικών απαντήσεων 87,6%,) .

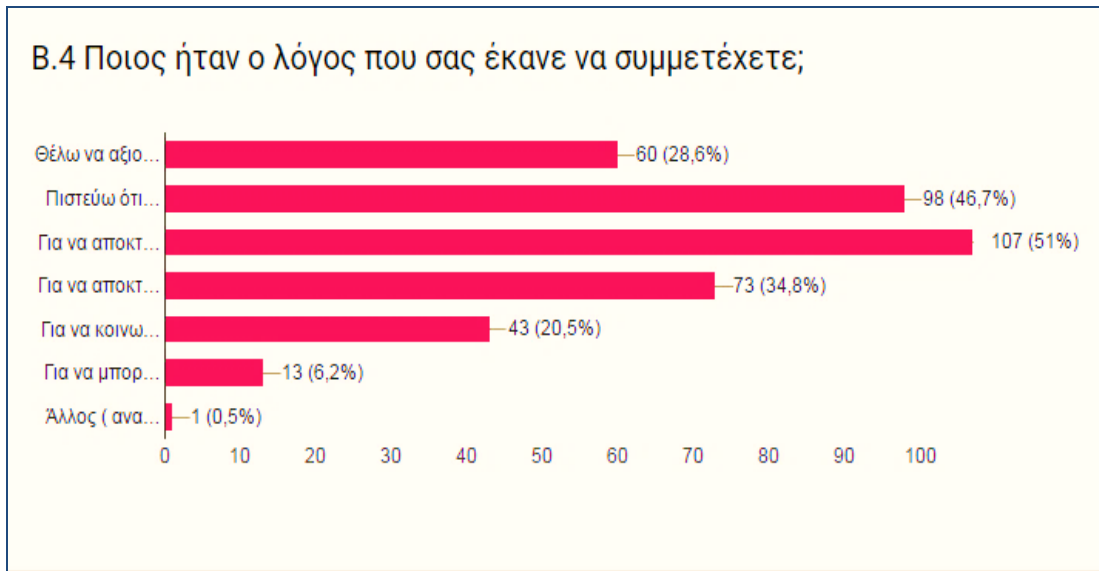
Γράφημα 6. Συμμετοχή σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης την τελευταία τριετία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ποσοστό (συνολικά 71,9%) της συμμετοχής των ερωτηθέντων σε προγράμματα επιμόρφωσης ή δια Βίου Μάθησης την τριετία που προηγήθηκε της έρευνας (Γράφημα 6). Σε ποσοστό δε 8,6%, παρακολούθησαν περισσότερα από πέντε προγράμματα.

Γράφημα 7. Κατηγορία προγραμμάτων που παρακολούθησαν.

Στο Γράφημα 7 απεικονίζεται η θεματολογία των προγραμμάτων που ήδη παρακολούθησαν οι ερωτηθέντες. Σε ποσοστά 36,2% και 35,2% παρακολούθησαν μαθήματα Ξένων Γλωσσών και Νέων Τεχνολογιών αντίστοιχα. Ακολουθούν τα Κοινωνικά Θέματα, Ψυχολογίας και Διαπροσωπικών Σχέσεων, ενώ με μικρότερα ποσοστά έπονται οι Σχολές Γονέων και τα θέματα Υγείας. Στην κατηγορία Άλλο το ποσοστό είναι υψηλό, αλλά περιλαμβάνει όλες τις άλλες κατηγορίες προγραμμάτων που προσφέρονται από τα Κέντρα δια Βίου Μάθησης.

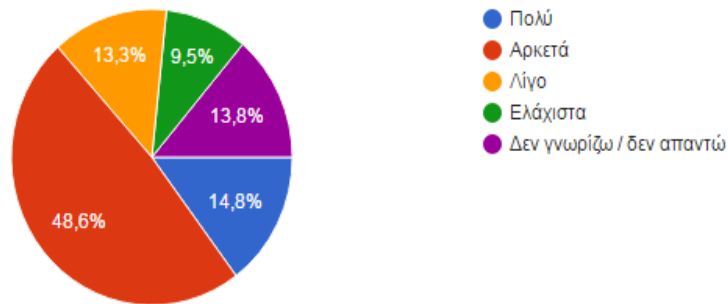

Γράφημα 8. Λόγοι συμμετοχής σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης.

Στο Γράφημα (8) απεικόνιση των λόγων συμμετοχής των ενηλίκων σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης, παρατηρούμε ότι αρκετά μεγάλο ποσοστό των αιτούντων έχει περισσότερους του ενός λόγους συμμετοχής. Σε ποσοστό 51% οι πολίτες συμμετέχουν για να αποκτήσουν περισσότερα προσόντα στον επαγγελματικό τομέα, ενώ το 46,7% συμμετέχουν, γιατί πιστεύουν ότι πρέπει να μαθαίνουν καινούρια πράγματα σε όλη τους τη ζωή. Σημαντικός αριθμός των ερωτηθέντων (ποσοστό 34,8%) συμμετέχει με στόχο να αποκτήσει μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα, με τους άλλους λόγους να ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά .

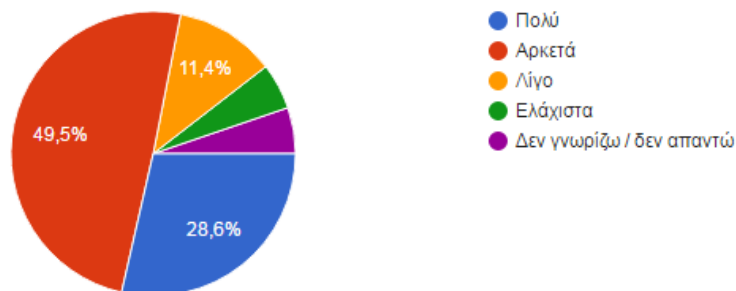
Στα επόμενα τρία γραφήματα (9,10 και 11) προσεγγίζεται το θέμα της έρευνας καθώς καταγράφονται τα ποσοστά προσδοκίας, όσων έχουν ήδη παρακολουθήσει προγράμματα δια Βίου Μάθησης. (ερωτήσεις B.5, B.6, B.7). Παρατηρούμε ότι εντυπωσιακά υψηλό (αγγίζει το 80%) είναι το ποσοστό όσων πιστεύουν ότι, μετά την παρακολούθηση των προγραμμάτων θα βελτιώσουν την προσωπικότητά τους και τις κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις, ενώ επίσης πολλοί ερωτώμενοι (ποσοστό 64%) απήντησαν, ότι αναμένουν ότι θα βοηθηθούν στον επαγγελματικό τομέα.

B.5 Σημειώστε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την παρακάτω πρόταση: "Οι γνώσεις που απόκτησα θα με βοηθήσουν στον επαγγελματικό τομέα"

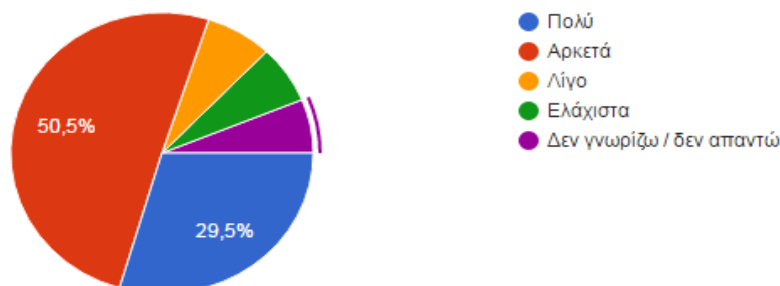
Γράφημα 9. Προσδοκίες των ερωτηθέντων για τη συμβολή των γνώσεων που απόκτησαν στον επαγγελματικό τομέα.

B.6 Σημειώστε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την παρακάτω πρόταση: "Οι γνώσεις που απόκτησα θα με βοηθήσουν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές μου σχέσεις".

Γράφημα 10. Προσδοκίες των ερωτηθέντων για τη συμβολή των γνώσεων που απόκτησαν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις.

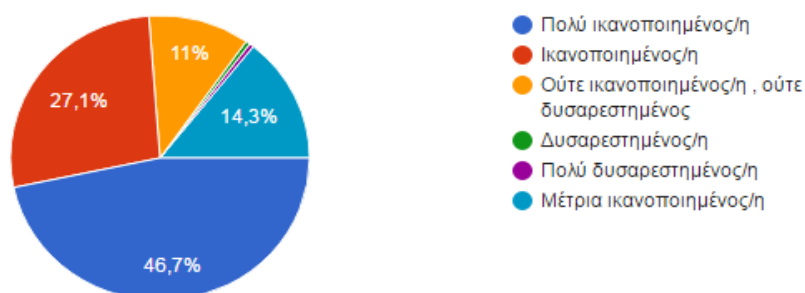
B.7 Σημειώστε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την παρακάτω πρόταση: "Ο γνώσεις που απέκτησα θα με βοηθήσουν να διαμορφώσω μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα"

Γράφημα 11. Προσδοκίες των ερωτηθέντων ότι οι γνώσεις που απέκτησαν θα τους βοηθήσουν στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας.

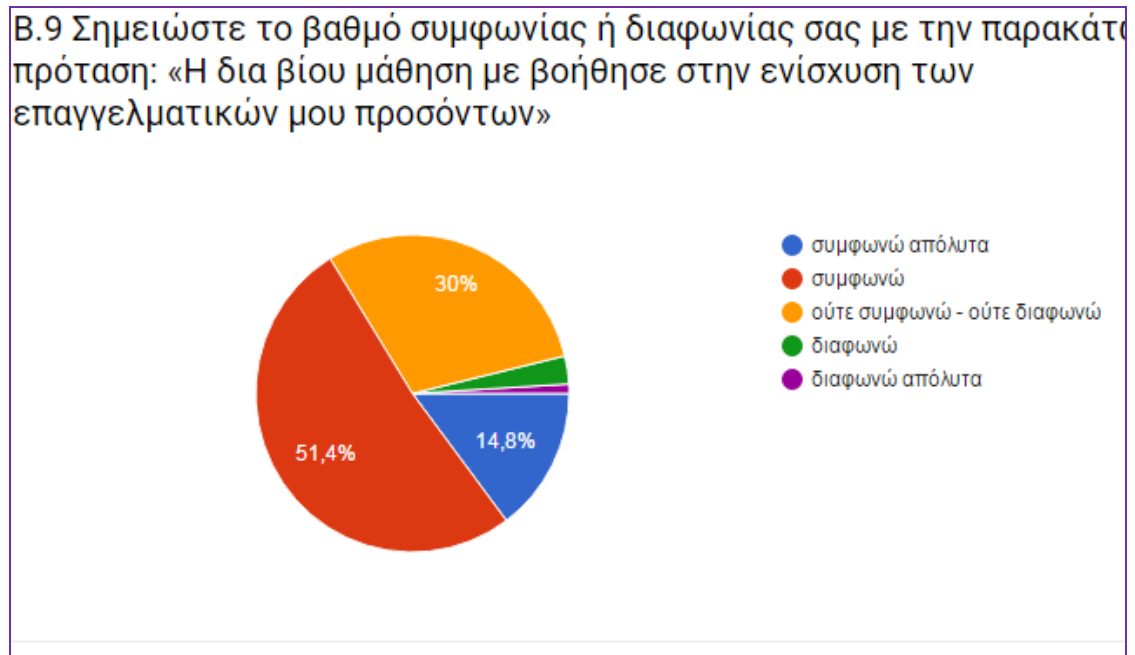
Στο Γράφημα 12 που ακολουθεί, απεικονίζεται ο βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων από την παρακολούθηση των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης που παρακολούθησαν, σε σχέση με τις αρχικές προσδοκίες τους. Οι απαντήσεις τους καταγράφουν πολύ υψηλά ποσοστά ικανοποίησης, αφού σε ποσοστό (αθροιστικά) 72,8% δήλωσαν ότι τα προγράμματα ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες τους.

B.8 Σημειώστε πόσο ικανοποιημένος/η αισθάνεστε από την παρακολούθηση του προγράμματος/ή των προγραμμάτων σε σχέση με τις προσδοκίες σας.

Γράφημα 12. Βαθμός ικανοποίησης από την παρακολούθηση των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης.

Στην ερώτηση B9 για την αντίληψή τους για τη συμβολή της δια Βίου Μάθησης στην ενίσχυση των επαγγελματικών προσόντων τους, οι ερωτώμενοι απάντησαν σε ποσοστό (αθροιστικά) 66,2% ότι συμφωνούν απόλυτα ή συμφωνούν.

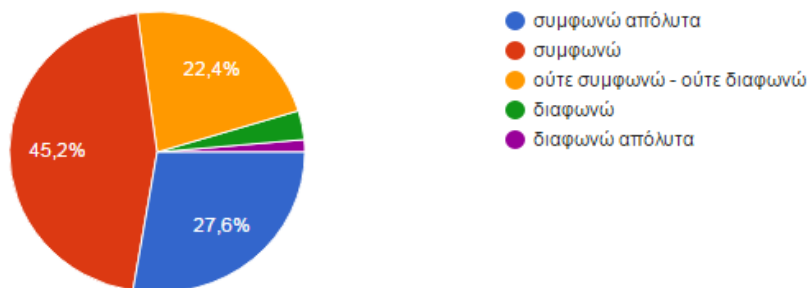

Γράφημα 13. Αντιλήψεις ότι η δια Βίου Μάθηση βοήθησε στην ενίσχυση των επαγγελματικών προσόντων

Το υπόλοιπο - μη αμελητέο - ποσοστό, εκείνων που, *ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν ή διαφωνούν* είναι της τάξης του 30,8%, υψηλότερο του ποσοστού της αρχικής προσδοκίας. Η αύξησή του πιθανότατα συνδέεται με τη χορήγηση απλής βεβαίωσης παρακολούθησης και όχι πιστοποίησης των γνώσεων που αποκτήθηκαν. Οι βεβαιώσεις αυτές χορηγούνται σε όσους παρακολουθούν προγράμματα δια Βίου Μάθησης στα αντίστοιχα Δημόσια Κέντρα δια Βίου Μάθησης, αλλά δεν αναγνωρίζονται ως τυπικά προσόντα.

Στην ερώτηση B.10 για την αντίληψη των ερωτηθέντων σχετικά με την επίδραση της δια Βίου Μάθησης στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους, οι θετικές απαντήσεις καταγράφονται με υψηλό ποσοστό της τάξης του 64,8% (*συμφωνώ απόλυτα και συμφωνώ*).

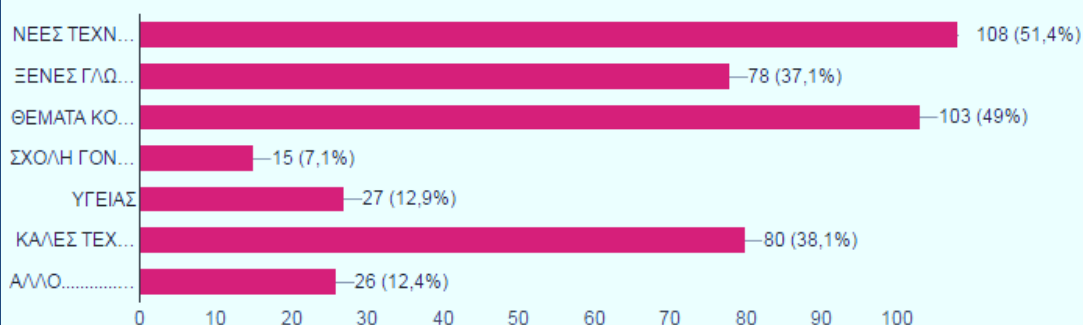
B.10 Σημειώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με την παρακάτω πρόταση: « Η δια βίου μάθηση με βοήθησε να διαμορφώσω μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα»

Γράφημα 14. Αντιλήψεις ότι η δια Βίου Μάθηση βοήθησε στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας.

Στην ερώτηση B11 (Γράφημα 15) σχετικά με τη θεματολογία των προγραμμάτων Δια Βίου Μάθησης, που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν μελλοντικά, παρατηρούμε ότι οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 51% επιλέγουν θέματα σχετικά με τις Νέες Τεχνολογίες και ακολουθούν, τα θέματα κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων (49%). Υψηλά ποσοστά προτίμησης 37,1% και 38,1% έχουν οι Ξένες Γλώσσες και οι Καλές Τέχνες.

B.11 Ποια θεματική κατηγορία προγράμματος/προγραμμάτων Δια Βίου Μάθησης θα επιλέγατε να παρακολουθήσετε στο εγγύς μέλλον; (Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

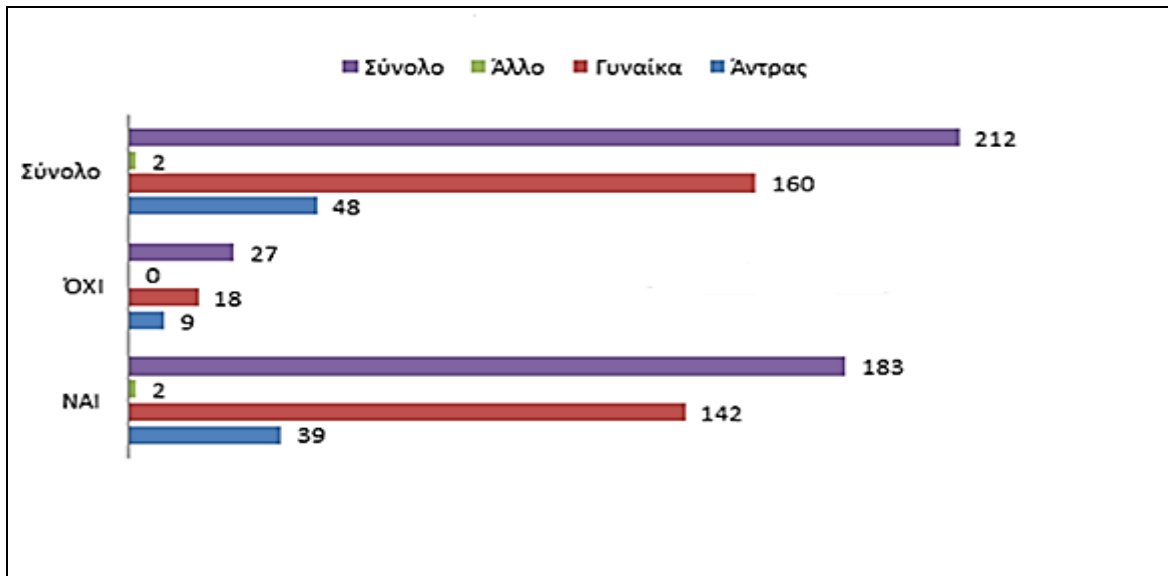

Γράφημα 15. Επιλογή θεματικής κατηγορίας για παρακολούθηση στο εγγύς μέλλον.

Ακολουθεί περαιτέρω ανάλυση των αποτελεσμάτων με την χρήση στατιστικών εργαλείων.

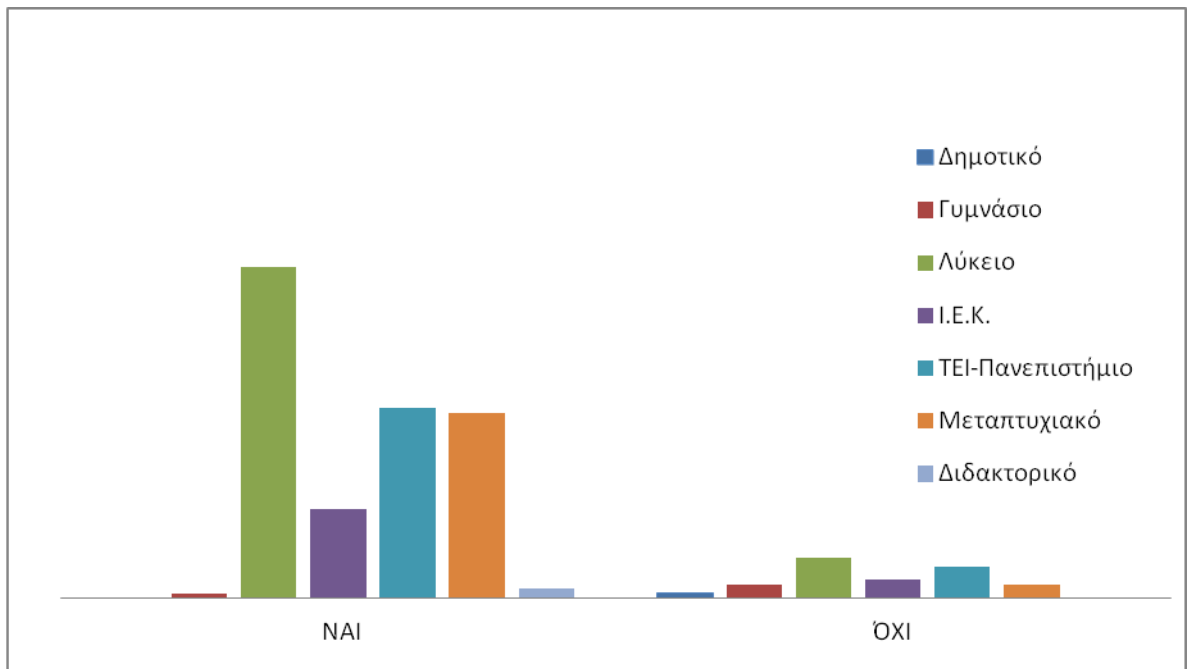
5.3.3 Ανάλυση των δεδομένων της έρευνας με τη χρήση στατιστικών εργαλείων

Στο στάδιο που ακολουθεί, η στατιστική ανάλυση οδηγεί στην επιβεβαίωση ή την απόρριψη των ερευνητικών υποθέσεων, διερευνώντας παράλληλα πιθανές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών του ερωτηματολογίου. Βάσει αυτών, γίνεται προσπάθεια ερμηνείας των αποτελεσμάτων και αναζητούνται οι παράγοντες, που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή τους

Γράφημα 16 . Συμμετοχή σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης σε σχέση με το φύλο. (Ερωτήσεις B1-A1).

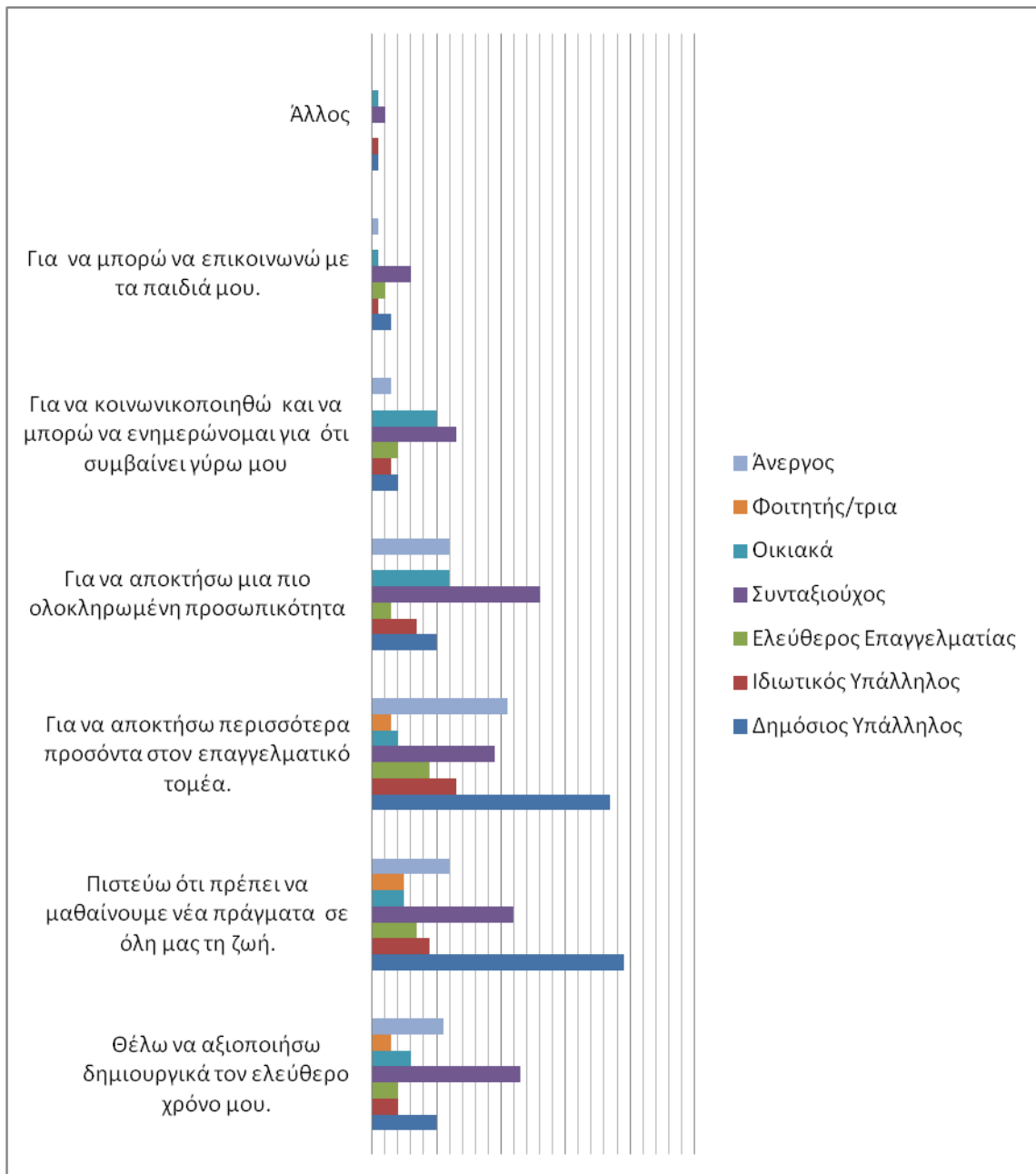
Παρατηρείται ότι τόσο οι Άνδρες (81,2%) όσο και οι Γυναίκες (88,7%) του δείγματος, έχουν πολύ υψηλά ποσοστά συμμετοχής σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης κατά το χρονικό διάστημα που προηγήθηκε της έρευνας.

Γράφημα 17. Συμμετοχή σε προγράμματα δια βίου μάθησης σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης (Ερωτήσεις B1-A4).

Είναι εμφανές ότι το επίπεδο εκπαίδευσης αποτελεί παράγοντα, που συνδέεται με τη συμμετοχής σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης. Από την ανάλυση των στοιχείων της έρευνας, προκύπτει ότι τα ποσοστά συμμετοχής όσων έχουν απολυτήριο Λυκείου έως και μεταπτυχιακό δίπλωμα είναι εξαιρετικά υψηλά.

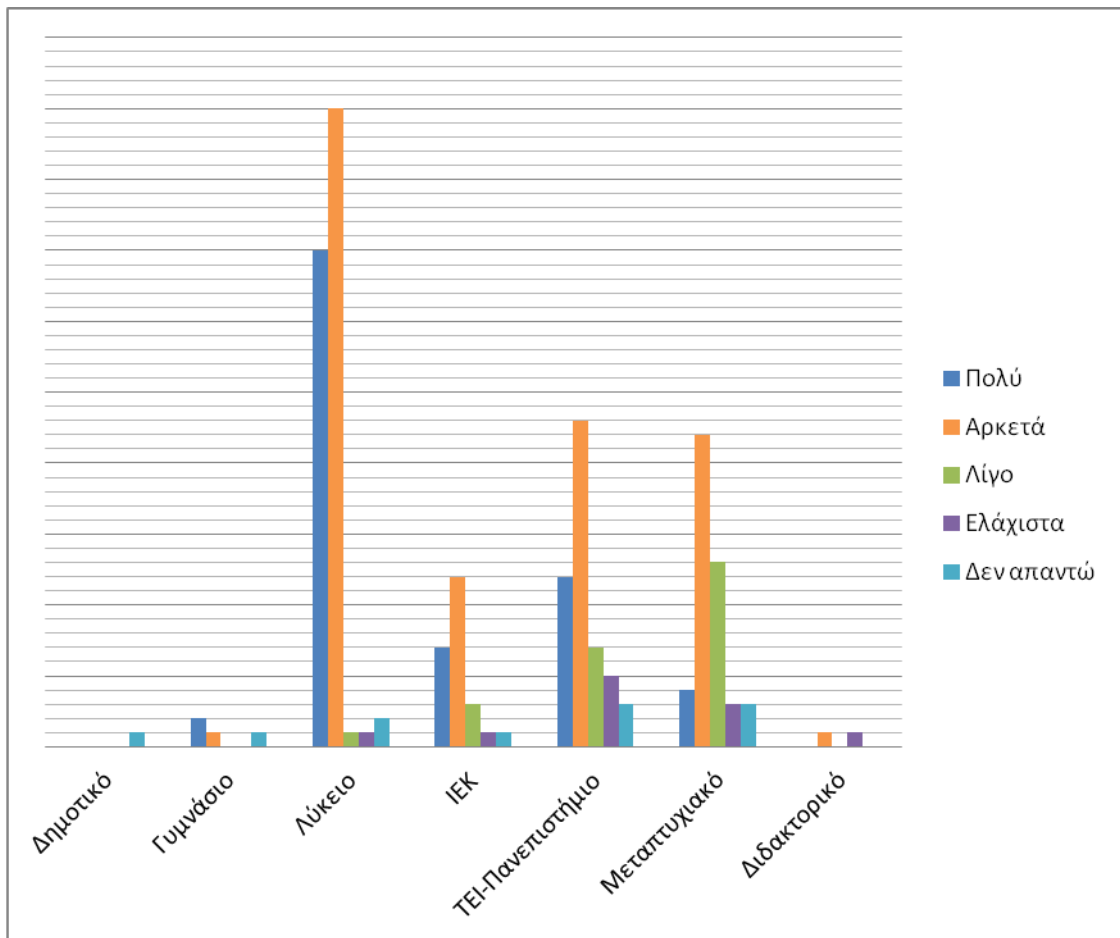
Στο επόμενο Γράφημα (18) παρατηρούμε ότι η σχετική με το επάγγελμα ιδιότητα επηρεάζει επίσης τους λόγους συμμετοχής στα προγράμματα δια Βίου Μάθησης. Οι άνεργοι (67,7%), οι δημόσιοι υπάλληλοι (60,6%), οι ελεύθεροι επαγγελματίες (60%) και οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα (59%) απαντούν σε υψηλά ποσοστά, ότι συμμετέχουν για να αποκτήσουν περισσότερα επαγγελματικά προσόντα. Οι δημόσιοι υπάλληλοι επιπλέον σε ποσοστό 63,3% πιστεύουν ότι πρέπει να μαθαίνουν νέα πράγματα σε όλη τους τη ζωή. Ενώ ως κύριο λόγο συμμετοχής τους οι ασχολούμενοι-ες με τα οικιακά (ποσοστό 66,6%) και οι συνταξιούχοι (46,4%) αναφέρουν την απόκτηση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας. Για να κοινωνικοποιηθούν και να μπορούν να ενημερώνονται για ότι συμβαίνει γύρω τους σε ποσοστό 55,5%, ενδιαφέρονται επίσης οι ασχολούμενοι-ες με τις οικιακές εργασίες και οι άνεργοι.

Γράφημα 18. Λόγοι συμμετοχής ανά επαγγελματική ιδιότητα (Ερωτήσεις Β4-Α3).

Στο γράφημα 19 που ακολουθεί είναι εμφανές ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων προσδοκεί ότι οι γνώσεις που θα αποκτήσουν μετά την παρακολούθηση των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης, θα συντελέσουν στη βελτίωση των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεών τους, απαντώντας *πολύ* και *αρκετά*.

Το επίπεδο εκπαίδευσής τους μάλιστα φαίνεται ότι επηρεάζει τις απαντήσεις τους καθώς: Οι απόφοιτοι Λυκείου σε πολύ υψηλότερο ποσοστό προσδοκούν στη βελτίωση των κοινωνικών δεξιοτήτων και σχέσεών τους και ακολουθούν οι κάτοχοι μεταπτυχιακού και οι πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών με επίσης υψηλά ποσοστά.

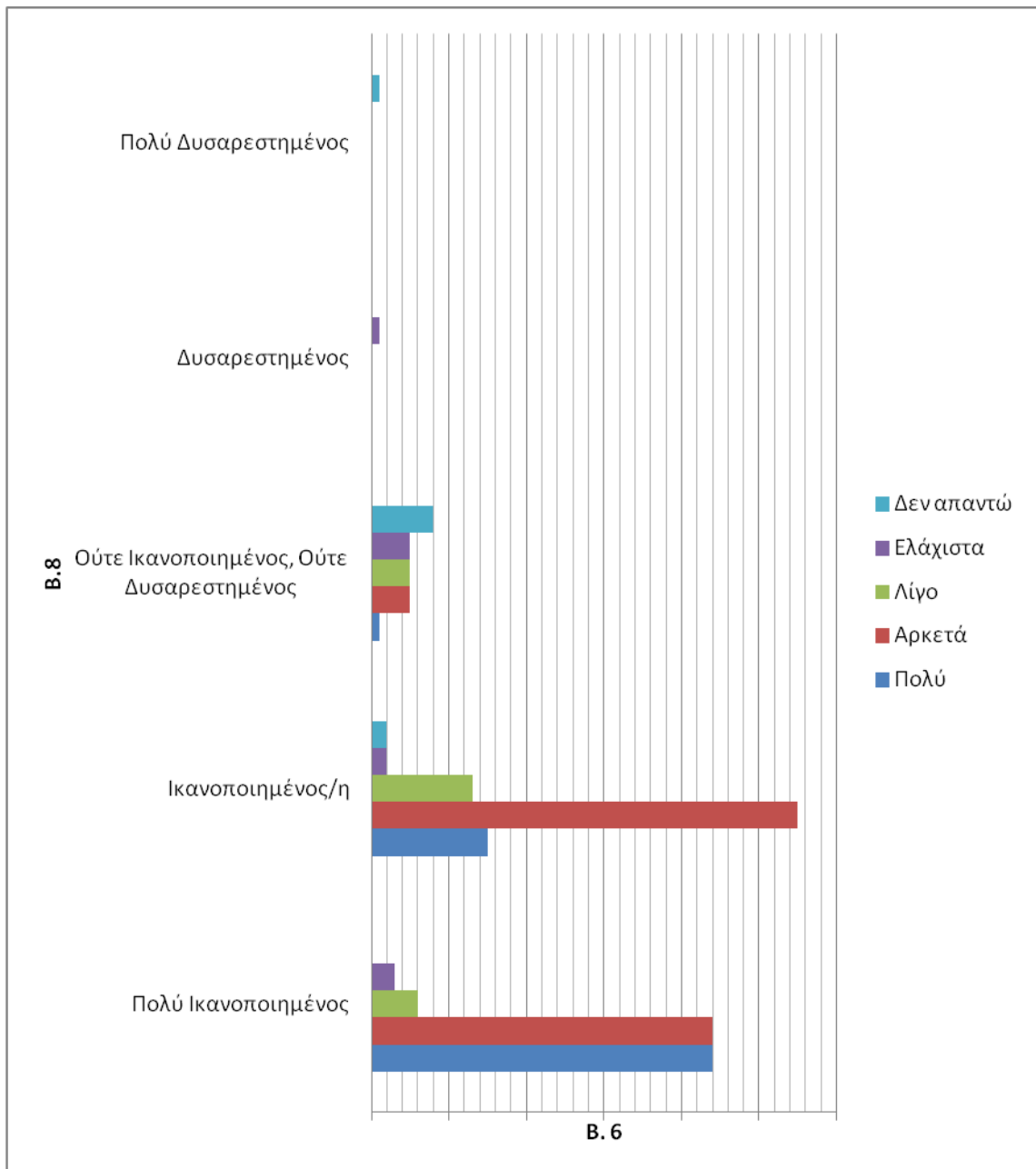

Γράφημα 19 . Οι προσδοκίες των ερωτηθέντων ότι οι γνώσεις που θα αποκτήσουν θα τους βοηθήσουν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις, σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους (Ερωτήσεις Α4-Β6).

Με τα επόμενα δύο γραφήματα (Γραφήματα 20 και 21) συνεξετάζονται τρεις παράμετροι, ώστε να αποτυπωθεί αν υπάρχει μεταξύ τους συνάφεια.

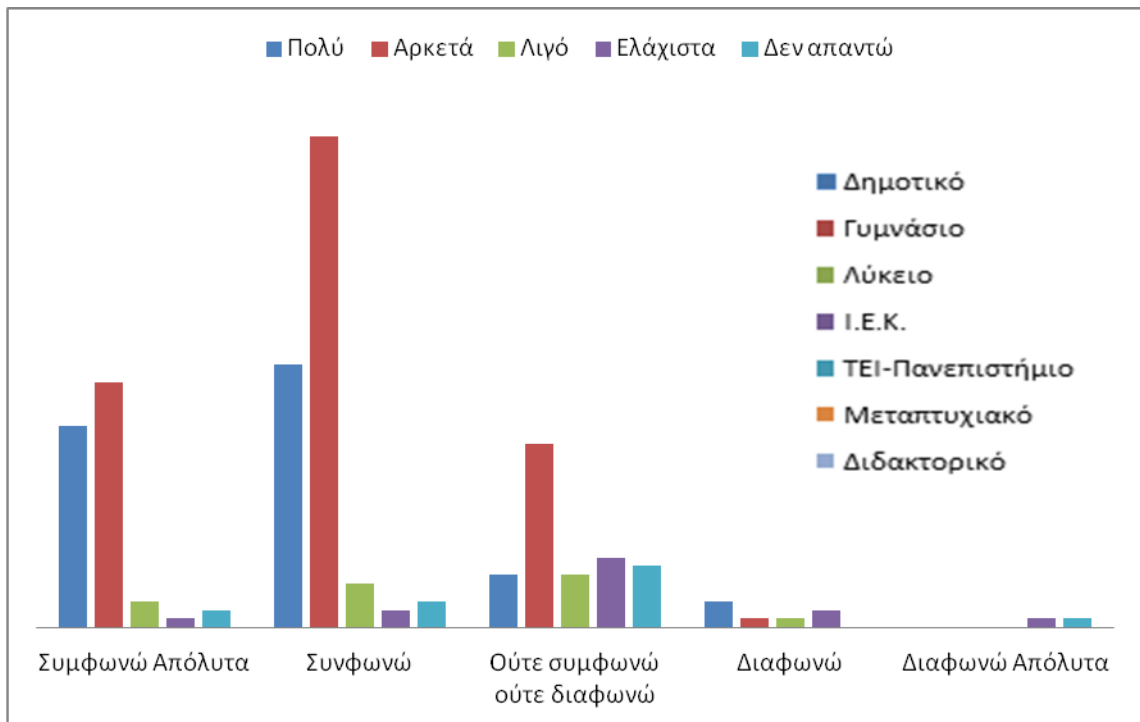
- Η αρχική προσδοκία των συμμετεχόντων (Ερώτηση Β6) ότι η δια Βίου Μάθηση θα συμβάλει στην ανάπτυξη των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεών τους και της προσωπικότητάς τους.
- Η ικανοποίησή τους ή μη μετά την παρακολούθηση των προγραμμάτων (Ερώτηση Β8).
- Και το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων.

Και στα δύο αποτυπώνεται ότι, το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων επηρέασε τις απαντήσεις τους ότι η δια Βίου Μάθηση συνέβαλε στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς και των κοινωνικών δεξιοτήτων τους.

Γράφημα 20. Οι προσδοκίες των ερωτηθέντων ότι μετά την παρακολούθηση των προγραμμάτων θα βελτιωθούν οι κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις (Ερωτήσεις B6-B8).

Στο Γράφημα 20, φαίνεται ότι οι προσδοκίες των συμμετεχόντων ως προς τη βελτίωση των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεών τους επιβεβαιώθηκαν. Σε υψηλό ποσοστό επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές θετικές προσδοκίες τους (Γράφημα 10), αφού μετά την παρακολούθηση, δήλωσαν *Πολύ ικανοποιημένοι και Ικανοποιημένοι* με ποσοστό 90,7% και 80,4% αντίστοιχα.

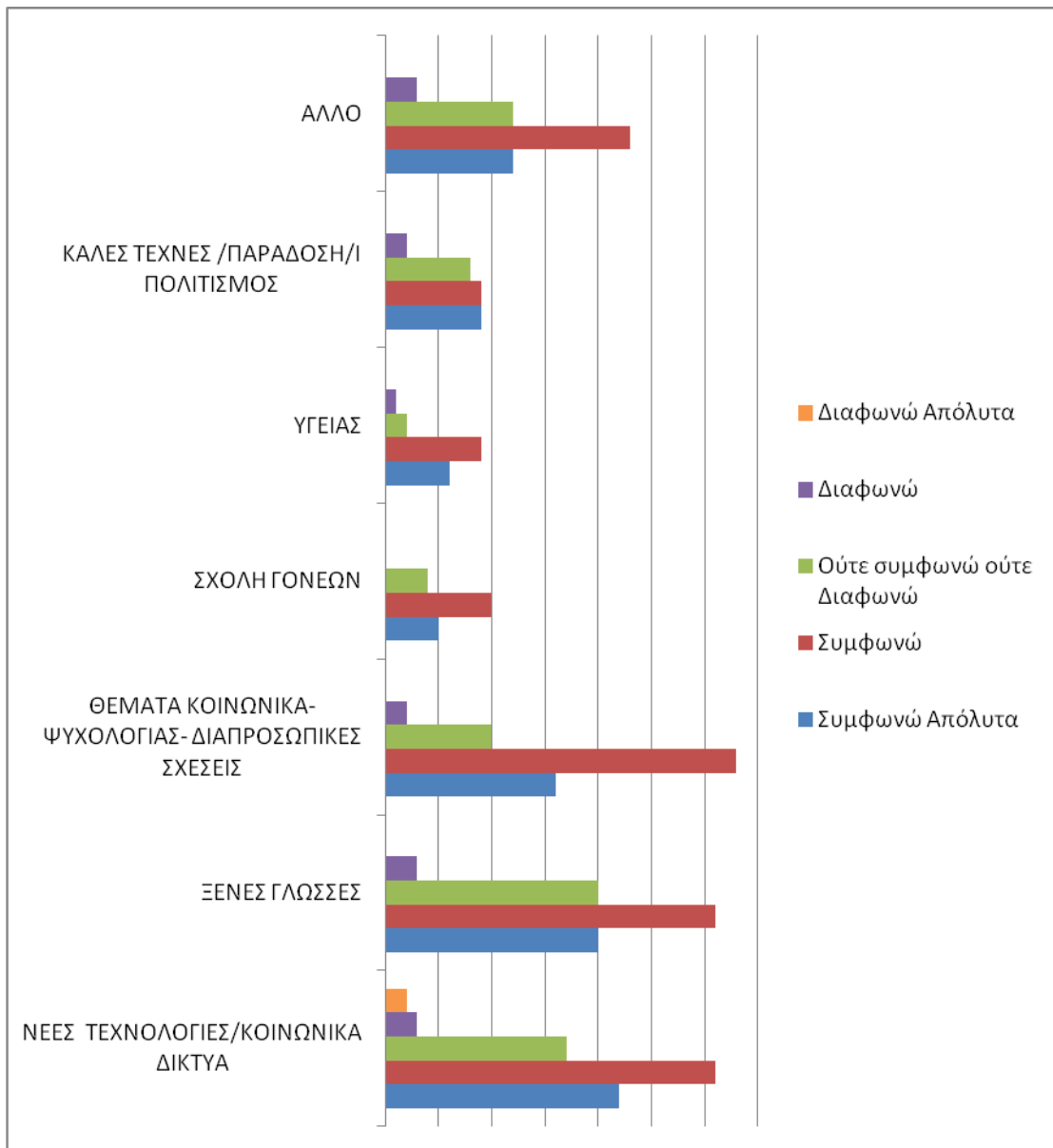

Γράφημα 21 . Επιβεβαίωση των προσδοκιών των ερωτηθέντων για τη συμβολή της δια Βίου Μάθησης στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας (Ερωτήσεις Β7-Β10).

Στο ερώτημα αν οι αρχικές προσδοκίες τους για τη συμβολή της δια Βίου Μάθησης στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας επιβεβαιώθηκαν, οι ερωτηθέντες απάντησαν θετικά. Τα ποσοστά μάλιστα όσων απάντησαν ότι είναι *Πολύ Ικανοποιημένοι και Ικανοποιημένοι* είναι 89,4% και 89,5% αντίστοιχα. Μάλιστα όσο υψηλότερη η βαθμίδα εκπαίδευσης των ερωτηθέντων, τόσο υψηλότερο το ποσοστό των θετικών απαντήσεων.

Οι ερωτηθέντες – όπως φαίνεται στο γράφημα 22 που ακολουθεί - κατατάσσουν τα προγράμματα που πιστεύουν ότι συνέβαλαν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους ως εξής:

1. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ/ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ: Συμφωνώ Απόλυτα και Συμφωνώ 53%, ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ 21%.
3. ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ – ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ: Συμφωνώ Απόλυτα και Συμφωνώ 49%, ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ 20,8%.
2. ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ: Συμφωνώ Απόλυτα και Συμφωνώ 50%, ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ (41,6%).
4. ΑΛΛΟ: Συμφωνώ Απόλυτα και Συμφωνώ (35%). Διαφωνώ (3%).

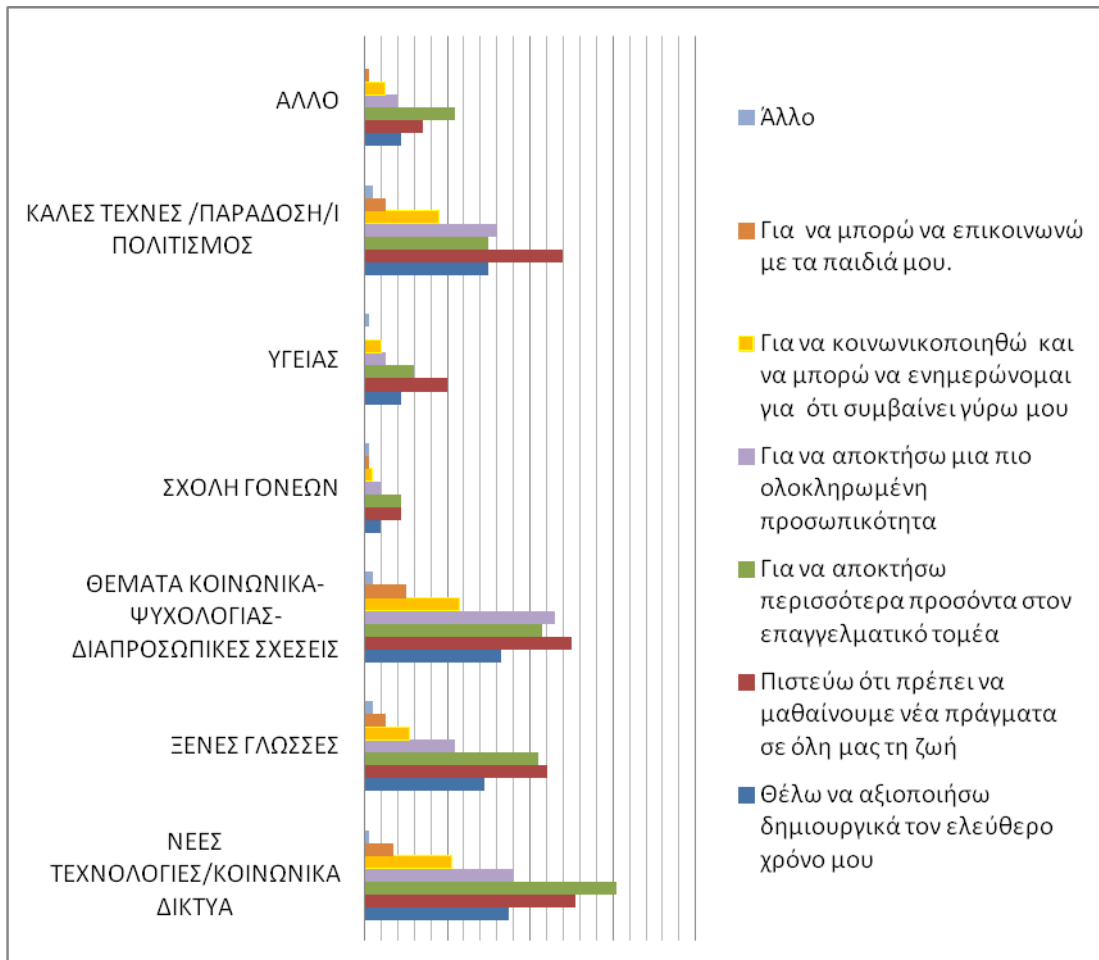

Γράφημα 22. Η θεματολογία των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης που παρακολούθησαν, σε σχέση με την αντίληψη ότι συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας (Ερωτήσεις B3-B10).

Στο επόμενο γράφημα αποτυπώνονται οι προτιμήσεις των συμμετεχόντων για τη θεματολογία των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον, σε σχέση με τα κίνητρα που έχουν.

Όσοι επιθυμούν να αποκτήσουν περισσότερα επαγγελματικά προσόντα, επέλεγον σε ποσοστό 60%, ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ/ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ.

Εκείνοι που θέλουν να μαθαίνουν καινούργια πράγματα σε όλη τους τη ζωή, επιλέγουν σε εξίσου υψηλά ποσοστά, τις περισσότερες κατηγορίες προγραμμάτων. Ανάλογα συμπεριφέρονται και εκείνοι που επιθυμούν να κοινωνικοποιηθούν και να ενημερώνονται για ότι συμβαίνει γύρω τους. Ενώ όσοι προσδοκούν να αποκτήσουν μέσω της δια Βίου Μάθησης μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα, προτιμούν θέματα Κοινωνικά- Ψυχολογίας και Διαπροσωπικών Σχέσεων και Νέες Τεχνολογίες.

Γράφημα 23. Η θεματολογία προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης, που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν μελλοντικά οι ερωτώμενοι, σε σχέση με τους λόγους συμμετοχής τους. (Ερωτήσεις B11–B4).

5.4 Διαπιστώσεις

Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης ανέδειξαν πολυδιάστατα ευρήματα, επιβεβαιώνοντας ή αμφισβητώντας σε ορισμένες περιπτώσεις τους ερευνητικούς στόχους. Η συγκέντρωσή τους διευκολύνει την κατανόηση των συμπερασμάτων της μελέτης, αλλά και των προτεινόμενων δράσεων.

Από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας διαπιστώνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων έχει ήδη παρακολουθήσει ένα τουλάχιστον πρόγραμμα

επιμόρφωσης ή δια Βίου Μάθησης. Η πλειοψηφία δε των πολιτών, που αιτούνται συμμετοχή στα προγράμματα δια Βίου Μάθησης ή επιμόρφωσης έχει μέσο ή υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Το στοιχείο αυτό προκύπτει, ότι έχει επίσης σχέση με τις προσδοκίες τους για τη συμβολή των προγραμμάτων στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και των κοινωνικών δεξιοτήτων τους. Όσο υψηλότερη είναι η βαθμίδα εκπαίδευσης των ερωτηθέντων, τόσο υψηλότερο το ποσοστό των θετικών απαντήσεων.

Ο βαθμός ικανοποίησης των προσδοκιών όσων παρακολούθησαν προγράμματα δια Βίου Μάθησης, αποτελεί ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο. Τα υψηλά ποσοστά ικανοποίησής τους αναδεικνύουν την ποιότητα των προσφερομένων προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης στη περιοχή του Πειραιά, όπου διεξάγεται η έρευνα.

Από την ανάλυση των απαντήσεων προκύπτει επίσης ότι, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων έχει περισσότερα του ενός κίνητρα συμμετοχής, τα οποία ωστόσο διαφέρουν σημαντικά. Κατά το υψηλότερο ποσοστό (51%) οι πολίτες συμμετέχουν για να αποκτήσουν περισσότερα προσόντα στον επαγγελματικό τομέα, ενώ εξ' ίσου πολλοί (46,7%) πιστεύουν ότι πρέπει να μαθαίνουν καινούρια πράγματα σε όλη τους τη ζωή. Τα κίνητρά τους φαίνεται επίσης ότι επηρεάζονται από την επαγγελματική τους ιδιότητα. Είναι απολύτως αναμενόμενο το κίνητρο των ανέργων και των άλλων εργαζομένων να αυξήσουν τα επαγγελματικά τους προσόντα, ωστόσο εκπλήσσει το πρώτο κίνητρο των συνταξιούχων που είναι η απόκτηση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας. Από τις απαντήσεις τους προκύπτει ότι η βελτίωση της επικοινωνίας με τα παιδιά τους δεν αποτελεί προτεραιότητα, αλλά τέταρτο κατά σειρά λόγο συμμετοχής.

Σχετικά με την απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, αν και απαντούν θετικά, φαίνεται ότι η δια Βίου Μάθηση δεν επιβεβαίωσε τις προσδοκίες των ερωτηθέντων στον αναμενόμενο βαθμό. Η διαφορά θεωρούμε ότι οφείλεται στην χορήγηση απλών βεβαιώσεων παρακολούθησης, που δεν μπορούν να αξιολογηθούν ως τυπικά επαγγελματικά προσόντα.

Ως προς το κύριο ερευνητικό ερώτημα, σημαντικός αριθμός των ερωτηθέντων (κατά ποσοστό 34,8%) απάντησε ότι συμμετέχει με στόχο να αποκτήσει μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα, με τους άλλους λόγους να ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά. Ωστόσο αξίζει να επικεντρωθούμε στο υψηλό ποσοστό (64,8%) των καταφατικών απαντήσεων για την αντίληψη τους σχετικά με την επίδραση της δια Βίου Μάθησης στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Μετά την παρακολούθηση των προγραμμάτων οι θετικές απαντήσεις είναι σχεδόν διπλάσιες αυτών που αναφέρονται στις αρχικές προσδοκίες των συμμετεχόντων.

Στην αντίστοιχη ερώτηση που ερευνά την επιβεβαίωση ή μη των προσδοκιών των συμμετεχόντων στα προγράμματα δια Βίου Μάθησης, ως προς τη βελτίωση των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεών τους οι περισσότεροι επίσης δηλώνουν ότι είναι πολύ ικανοποιημένοι.

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το κύριο ερευνητικό ερώτημα περί της επίδρασης της δια Βίου Μάθησης στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και των διαπροσωπικών σχέσεων, σύμφωνα με την αντίληψη των συμμετεχόντων, απαντάται θετικά.

Ένας επιμέρους ερευνητικός στόχος ήταν να μελετηθεί η θεματολογία των προγραμμάτων, που οι πολίτες θεωρούν ότι μπορούν να συμβάλλουν στην ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους. Οι ερωτηθέντες αναφέρουν κατά προτεραιότητα τα θέματα των προγραμμάτων ως εξής:

- Νέες Τεχνολογίες και Κοινωνικά Δίκτυα
- Θέματα Κοινωνικά-Ψυχολογίας και Διαπροσωπικών Σχέσεων
- Ξένες Γλώσσες
- Καλές Τέχνες

Οι απαντήσεις τους προτείνεται να ληφθούν υπ' όψιν κατά τη διαμόρφωση της θεματολογίας των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης στην περιοχή του Πειραιά, όπου διεξήχθη η παρούσα έρευνα. Επίσης οι παραπάνω διαπιστώσεις μπορούν να γίνουν αντικείμενο περαιτέρω προβληματισμού και συζήτησης στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων, που ακολουθεί.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η προηγηθείσα έρευνα έδειξε ότι η συμμετοχή των ενηλίκων στη δια Βίου Εκπαίδευση είναι ευθέως ανάλογη του εκπαιδευτικού τους επιπέδου. Το χαμηλό επίπεδο αρχικής εκπαίδευσης, δηλαδή, αποτελεί -σε αντίθεση με το αναμενόμενο- ανασταλτικό παράγοντα για τη συμμετοχή των ενηλίκων σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης. Το γεγονός αυτό ενισχύει την άποψη ότι, η εκπαίδευση από τις αρχικές της βαθμίδες, πρέπει να αποτελεί κορυφαία προτεραιότητα της πολιτείας.

Οι πολίτες που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησαν επίσης, ότι συμμετέχοντας σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης προσβλέπουν -πέραν της απόκτησης επαγγελματικών δεξιοτήτων- και στην προσωπική τους ανάπτυξη. Ειδικότερα δε αντιλαμβάνονται, ότι συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των διαπροσωπικών σχέσεων τους. Το συμπέρασμα αυτό, επιβεβαιώνει τις θέσεις των μελετητών,⁹⁴ ότι η μάθηση στην ενήλικη ζωή «επιδρά θετικά στον μετασχηματισμό της εμπειρίας σε γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, αξίες και συναισθήματα» και απαντά θετικά στο κύριο ερευνητικό ερώτημα της εργασίας. Με βάση όσα προαναφέρθηκαν, τεκμαίρεται ότι η -δια Βίου- Μάθηση, μπορεί να συνεισφέρει στη μετεξέλιξη των κοινωνιών. Η δυναμική της αυτή δε, αναδεικνύεται κρισιμότερη από ποτέ, στη νέα πολυπολιτισμική πραγματικότητα.

Θεωρητικά υποστηρίζεται επίσης, ότι η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ευημερία, αναπτύσσοντας το ανθρώπινο κεφάλαιο, που θα συμμετέχει ενεργά στην έρευνα και την παραγωγική διαδικασία. Με την ιδιότητά της αυτή, ανάγεται σε συνδυαστικό κρίκο μεταξύ των σπουδαιότερων αναπτυξιακών στόχων της Ευρωπαϊκής Αναπτυξιακής Στρατηγικής.

⁹⁴ Βιγκότσκι Λ., *Σκέψη και Γλώσσα*, μετφρ. Α. Ρόδη. Αθήνα: Γνώση (1993 β' / 1987-88).
Jarvis P. (2004) *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: Θεωρία και πράξη*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
Mezirow J. & Associates (1990) *Fostering Critical Reflection in Adulthood*, San Francisco: Jossey-Bass. Κεφ πρώτο: Πώς ο κριτικός στοχασμός ενεργοποιεί τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση. μτφ. Αποστολοπούλου, Ν., Μέγα. Γ. Διαθέσιμο στο: <http://neoellines.files.wordpress.com/2009/02/mezirow.pdf> > (προσπελάστηκε την 17-4-2017).
Λιντζέρης, Π. (2010). Θεωρία της Μετασχηματίζουσας Μάθησης : Δυνατότητα για μια κριτική και χειραφετική στρόφη στην πρακτική της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Στο Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος (Επιμ.), «*Εκπαίδευση Ενηλίκων : διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*», (σσ. 94 – 123). Αθήνα : Μεταίχμιο.

Ωστόσο, παρά τη κοινή διαπίστωση των ωφελημάτων, που προκύπτουν από τη συμμετοχή των πολιτών κάθε ηλικίας στη μαθησιακή διαδικασία, η εκπαιδευτική πολιτική, δεν έχει ως πυρήνα την προσωπική βελτίωση του ανθρώπινου παράγοντα, αλλά παραμένει προσανατολισμένη σε εξωτερικούς στόχους. Αναμφίβολα, η επιτάχυνση των επιστημονικών εξελίξεων απαιτεί την απόκτηση επικαιροποιημένων επαγγελματικών δεξιοτήτων. Ασφαλώς η διαρκής επιμόρφωσή των εργαζομένων αποτελεί παράγοντα, που θα συμβάλει στη θεμελίωση μιας οικονομίας με βιώσιμη προοπτική. Εν τούτοις, για την αντιμετώπιση του μείζονος προβλήματος της ανεργίας των νέων, η εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθείται, δεν επαρκεί και η επιδοματική κοινωνική πολιτική που την ακολουθεί, οδηγεί σε μαρασμό το πιο δυναμικό κομμάτι της κοινωνίας. Για τη διαμόρφωση θετικής προοπτικής στον τομέα αυτό, απαιτούνται επιπρόσθετα στοχευμένες πολυεπίπεδες παρεμβάσεις, μεταξύ των οποίων η σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, η στήριξη των επενδύσεων και η προώθηση της έρευνας και της επιχειρηματικότητας. Παράλληλα είναι αναγκαία η θεσμική κατοχύρωση και παροχή δυνατότητας πιστοποίησης των γνώσεων που αποκτήθηκαν, ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν στον επαγγελματικό στίβο.

Πέραν όμως της αξιοποίησης της δια Βίου Εκπαίδευσης και μάθησης, για την απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, είναι σημαντική η επένδυση στη δυναμική της, να μετασχηματίζει⁹⁵ θετικά την ανθρώπινη σκέψη. Στο πεδίο της πολυσυζητημένης, κοινωνικής συνοχής, η εκπαιδευτική πολιτική, ως κορυφαία κοινωνική πολιτική, διαμορφώνοντας πολίτες με υψηλό αξιακό επίπεδο, μπορεί να αποτελέσει πυλώνα της ειρηνικής κοινωνικής συνύπαρξης και προόδου.

Η πολιτεία μπορεί δε, να συμβάλει περαιτέρω στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων παρέχοντας εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε κοινωνικές ομάδες που τις στερούνται. Στο σημείο αυτό, η δια Βίου εξ αποστάσεως Εκπαίδευση, λειτουργεί κομβικά, ως παράγοντας επιμόρφωσης κυρίως, ατόμων, που για οποιοδήποτε λόγο, είναι αποκλεισμένα από την εκπαίδευση με φυσική παρουσία.

Οι παραπάνω προσεγγίσεις οδηγούν στην αξίωση για προσεκτικό σχεδιασμό και υλοποίηση στοχευμένων προγραμμάτων και δράσεων για την δια βίου, πνευματική καλλιέργεια των πολιτών και την ικανοποίηση των ποικίλων μορφωτικών αναγκών τους. Ιδιαίτερα σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, η δια Βίου Μάθηση οφείλει να

αναγορευτεί σε επιλογή στρατηγικού χαρακτήρα και να αποτελέσει το κρίσιμο εργαλείο για την στήριξη των τοπικών οικονομιών με κριτήριο αιχμής τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης έχουν τη θεσμική αρμοδιότητα, αφουγκραζόμενοι τις ανάγκες των πολιτών, να δείξουν μεγαλύτερη εξωστρέφεια προς την τοπική κοινωνία και την αγορά εργασίας, υλοποιώντας στοχευμένες παρεμβάσεις.

Τη δια Βίου Εκπαίδευση και Μάθηση, οφείλει η πολιτεία να ανάγει σε πολιτική προτεραιότητα, γιατί μπορεί να συμβάλλει στη δικαίωση των προσδοκιών των πολιτών για επαγγελματική πρόοδο, προσωπική καλλιέργεια και κοινωνική ειρήνη, στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Ανδριόπουλος, Δ.Ζ. (επιμ.) (1997), *Αριστοτέλης: Οντολογία, Γνωσιοθεωρία, Ηθική, Πολιτική Φιλοσοφία*. Αθήνα: Παπαδήμα.

Αριστοτέλης, *Άπαντα : Ηθικά Ευδήμεια*, τ.6, επιμ. Μανδηλαράς Β., εισαγ.-μτφρ.-σχόλια Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα: Κάκτος 1993.

Αριστοτέλης, *Ηθικά, Νικομάχεια Α΄* Κ.Δ. Γεωργούλης. Αθήνα: Πάπυρος.

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Α΄-Δ΄, τ. 1, εισαγ.- μτφρ.σχόλια Δ.Λυμπουρλής, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2006.

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Ε΄-Κ΄, τ.2, μτφρ.σχόλια Λυμπουρλής Δ., Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2006.

Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, τ.4⁹⁵ μτφρ. Τζιώκα – Ευαγγέλου Π. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος 2009

Βενιέρης Δ. (2011) «Κρίση Οικονομίας, Απορρύθμιση Κοινωνικής Πολιτικής: Η Νέα Μικροελληνική Καταστροφή 2010-2011». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 2011,134:134. Διαθέσιμο στο <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/6723/6453> (προσπελάστηκε την 9-2-2017)

Βενιέρης Δ. (2015) *Κοινωνική πολιτική*, Αθήνα: Τόπος

Βώρος Φ.Κ. (1997) *Η φιλοσοφία της εκπαίδευσης*, Αθήνα: Εκπαιδευτικός Σύνδεσμος
Γκόβαρης Χ., Ρουσσάκης Ι.(2008) *Ευρωπαϊκή Ένωση- Πολιτικές στην Εκπαίδευση*.
Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Δημητράκος Δ.Π. Η κοινωνική διάσταση της Παιδείας, *Επιθεώρηση Κοινωνικών
Ερευνών*, σ. 166-176, Ιαν. 1986. Διαθέσιμο στο:

<<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7473/7200>>

(προσπελάστηκε την: 14-2-2017).

ΕΕ 2010/C135/02. Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 11 Μαΐου 2010 σχετικά με την
κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης,. Διαθέσιμο στο <[EUR-Lex -
C:2010:135:TOC - EN - EUR-Lex - Europa.eu](http://eur-lex.europa.eu/LexUri.do?uri=CELEX:2010:135:TOC)> (προσπελάστηκε την 14-2-2017)

European Commission (2006β). Ώρα να Ανεβάσουμε Ταχύτητα: Η νέα εταιρική σχέση
για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.
Βρυξέλλες: COM 30

Ζιώγου-Καραστεργίου Σ. (1996) *Η παιδαγωγική σκέψη από τον Πλάτωνα ως τη Μ.
Μοντεσσόρι- Ανθολογία Κειμένων*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΕΣΕΕ (2014) *Διά βίου μάθηση, πιστοποίηση προσόντων και
διασφάλιση ποιότητας*. Νίκος Φωτόπουλος Ν., Ζάγκος Χ. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ
Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.

Καραλής, Θ. (2003) «Δια βίου μάθηση και εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις,
προκλήσεις και προοπτικές», *Παιδαγωγικός Λόγος*: σ.σ. 139-148.

Κελπανίδης, Μ. Χ., Βρυνιώτη Κ.Π.(2004) *Δια βίου μάθηση: Κοινωνικές προϋποθέσεις
και λειτουργίες: Δεδομένα και διαπιστώσεις*, επιμ. Πυργιωτάκης Ι. Ε. Αθήνα: Ελληνικά
Γράμματα.

Κόκκος Α. (2005) *α. Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κολλιοπούλου, Κ. (2010) «Εκπαίδευση και Οικονομία» *Επιστημονικό Βήμα*, τ.14, σελ.
137-154.

Κτιστάκη Ν.Σ. «Η επίδραση της κοινωνικής κρίσης στα κοινωνικά δικαιώματα»
Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης, έτος ΝΔ´-τ.4/635

Κωστάκη Α. (2003) *Τεχνικές Δημογραφικής ανάλυσης - Πανεπιστημιακές Σημειώσεις*.
Αθήνα, σ.4.

Λιντζέρης, Π. (2010). Θεωρία της Μετασχηματίζουσας Μάθησης : Δυνατότητα για μια
κριτική και χειραφετική στροφή στην πρακτική της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Στο Δ.
Βεργίδης, Α. Κόκκος (Επιμ.), «*Εκπαίδευση Ενηλίκων : διεθνείς προσεγγίσεις και
ελληνικές διαδρομές*», (σσ. 94 – 123). Αθήνα : Μεταίχμιο.

Μάνδουλα Μ.κ.α. (2011) «Το γενετικό και κοινωνικό περιβάλλον ως παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας: από τους κλασικούς συγγραφείς έως σήμερα». *Ιατρικά χρονικά*, Τόμ.1-1, σ.57.

Mezirow J. (2007) Μαθαίνοντας να σκεφτόμαστε όπως ένας ενήλικος. Κεντρικές έννοιες της θεωρίας του μετασχηματισμού, στο Mezirow J. Κ. συν., *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*, Αθήνα, Μεταίχμιο, σελ. 43-71.

Μάνεσης Α. (1982) *Συνταγματικά Δικαιώματα, Α'- Ατομικές Ελευθερίες*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ'έκδ. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σ.20

Μανούσου, Ε. κ.ά (2010). *Αξίες ζωής στην εκπαίδευση*, Ε. Μανούσου & Σ. Ταναϊνη (επιμ.). Αθήνα: Ωρίων.

Μπαμπινιώτη Γ. Δ' έκδοση (2012) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπεζεβέγκης Η., Παυλόπουλος Β. (1999) «Η επίδραση των χαρακτηριστικών της οικογένειας στην αξιολόγηση της προσωπικότητας των παιδιών από τους γονείς». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 98-99, Α'-Β', σ.99-120.

Μπαμπινιώτης Γ., (1994) *Παιδεία, Εκπαίδευση, Γλώσσα*, Αθήνα:Ιανός.

Νικηταρά Χ, (2001) «*Διά βίου παιδεία*», διασαφήνιση και ορισμοί, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, διαθέσιμο στο: www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/.../07%20nikitara%2071-80.doc (προσπελάστηκε την 20-3-2017).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ψήφισμα της 23ης Νοεμβρίου 2007 σχετικά με τον εκσυγχρονισμό των πανεπιστημίων χάριν της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης στην παγκόσμια οικονομία της γνώσης*, σ. 3

Στρατηγική «Ευρώπη 2020», Ανακοίνωση της Ε.Ε για την έναρξη. Διαθέσιμο στο <http://eurex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF> > (προσπελάστηκε την 4-2-2017).

Παμουκτσόγλου Τ., Τζανή Μ. *Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Ταυτόν και αλλοτριμορφοδιάιτον*. Διαθέσιμο στο <http://paroutsas.jmc.gr/koinon.htm> (προσπελάστηκε την 3-2-2017)

Panitsides E. (2013). *Lifelong Education: A modern "Panacea"? Wider private and social benefits*. Thessaloniki: University of Macedonia Publications. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/276295749_Panitsides_E_2013_Lifelong_Education_A_modern_Panacea_Wider_private_and_social_benefits_Thessaloniki_University_of_Macedonia_Publications_195_p_in_Greek> προσπελάστηκε την 19-4-2017.

Παπανούτσος, Ε. Π. (1965). *Αγώνας και Αγωνία για την Παιδεία*. Αθήνα.

Παυλίδης Π. (2002) «Ανθρώπινη φύση, κοινωνική εργασία, παιδαγωγία: οι βιολογικοί και κοινωνικοί συντελεστές της προσωπικότητας». *Σύγχρονη Εκπαίδευση* τ.123,σ.75.

Πλάτων, *Νόμοι*, σε Αριστοφάνη, Πλάτωνα. Διαθέσιμο στο <<https://el.wikisource.org/w/index.php?title=%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CE%B9/%CE%92&oldid=85471>> (προσπελάστηκε την 22-3-2017).

Πλάτων, *Νόμοι (ή περί νομοθεσίας πολιτικός)*, Μτφρ. Κ. Φίλιππας. 1964/1975.

Πλάτων, *Πολιτεία* Α, 420b Πρόλογος. μτφρ. Ι. Γρυπάρης, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος 1976.

Πλάτων, *Πολιτεία*, 523a

Τσώνη Α., «Η έννοια της Παιδείας στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη ως προς τη συγκρότηση ανεπτυγμένης κοινωνίας». Διαθέσιμο στο <<http://www.filosofia.gr/item.php?id=702>> προσπελάστηκε την 20-3-2017.

Χατζηγεωργίου, Γ., *Κείμενα Παιδείας - John Dewey*, Αθήνα: Ατραπός χ.χ.

Ξενόγλωσση

Becker G., (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: University of Chicago Press.σ.17. Διαθέσιμο στο <<http://www.nber.org/chapters/c11229>> (προσπελάστηκε την 14-2-2017)

Gould, J., Kolb, W. L., & Λαμπριάς, Π. Κ. (1972). *Λεξικό κοινωνικών επιστημών: υπό την αιγίδα της Unesco*, Αθήνα: Ελληνική Παιδεία

Guthrie W. K. C., *Οι Έλληνες φιλόσοφοι. Από τον Θαλή ως τον Αριστοτέλη*, μτφρ. Σακελλαρίου Α. Η. Αθήνα: Παπαδήμα, 2007.

Hadot P. (2002) *Τι είναι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία*, μτφρ. Ά. Κλαμπατσέα, Αθήνα: Ίνδικτος,.

Diels H., .Kranz W. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, κεφ. 68: Στο <<http://www.ekivolos.gr/H%20Filosofia%20ths%20zwhs,%20Dhmokritos.htm>> (προσπελάστηκε την 16-4-2017).

Jarvis, P. (2004), *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη*, μτφρ. Α. Μανιάτη. Αθήνα: Μεταίχμιο

Lindemann E. C. (1926) *The meaning of adult education*, New York: New Republic,Inc /1961.

Marshall Alfred (1890), *Principles of Economics*, Macmillan and Company

Ross W. D. (2005) *Αριστοτέλης*, μτφρ. Μ. Μητσού, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Sen A. (2010) «Το οικονομικό μανιφέστο. Μια άλλη ανάγνωση του Adam Smith» *Σύγχρονοι Στοχασμοί και Πολιτικές Παρεμβάσεις*, τ.2:7

Schultz W Theodore (1963), *Investment in Human Capital, The American Economic Review*. Διαθέσιμο στο <http://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEESchultzInvestmentHumanCapital.pdf> > (προσπελάστηκε την 14-2-2017)

Smith Adam (1776), *Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών*, μτφ-επιμ.Καλιτσουνακής Δ., Αθήνα: Παπαζήση, 1999.

Titmuss R.M. (1974) *Social Policy: An introduction*, στο Βενιέρης Δ. (2015) *Κοινωνική πολιτική*, Αθήνα: Τόπος, σ.18-19

Διαδικτυακές Πηγές

Σελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: <http://www.europarl.europa.eu/committees>

European Commission (2000b), *Key Data on Education in Europe*. Διαθέσιμο στο από το <www.councilforeuropeanstudies.org> (προσπελάστηκε την 14-2-2017).

Επίσημη σελίδα του Υπουργείου Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων: <https://www.minedu.gov.gr/>> ανασύρθηκε την 23-3-2017

Δήμος Πειραιά: Επίσημη σελίδα <www.pireasnet.gr>

Στρατηγική «Ευρώπη 2020»- Συνοπτική Περιγραφή:<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EL:PDF>>

UNESCO 2007:8, *The Global Literacy Challenge Education Sector Division for the Coordination of United Nations Priorities in Education* διαθέσιμο στο <<http://www.unesco.org/education/GAW2009/TheGlobalLiteracyChallenge.pdf>> (10-2-2017).

Επίσημα κρατικά ντοκουμέντα

N. 837/1943 «Περί συστάσεως Διευθύνσεως Λαϊκής Επιμορφώσεως» (ΦΕΚ 363^Α/ 28-10-1943).

N. 2327/1995 (ΦΕΚ 156^Α/ 31-7-1995).

N. 2525/1997 (ΦΕΚ 188^Α/23-9-1997).

N. 2909/2001 (ΦΕΚ 90^Α/2-5-2001).

N. 3191/2003 (ΦΕΚ 258^Α/7-11-2003).

N. 3518/2006 «Θέματα Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» (ΦΕΚ 272B/2006).

N. 3577/2007 «Δημιουργία φορέα διαχείρισης ολοκληρωμένου προγράμματος δια βίου μάθησης, ρύθμιση θεμάτων ιδιωτικής εκπαίδευσης και φορέων εποπτείας Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και άλλες διατάξεις»(ΦΕΚ 130^Α/ 8-6-2007).

N.3699/2008 «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» ΦΕΚ 199Α/2-10-2008

N.3879/2010 «Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ163/Α`/21-9-.2010).

Κ.Υ.Α 127175/Η/4.11.2011 (ΦΕΚ2508 Β/04-11-2011): κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.
Το Σύνταγμα της Ελλάδος (ΦΕΚ 120^Α/27-6-2008).

Υπουργική Απόφαση Φ.6/278/56068/Γ1/17-5-2011. *Εφημερίδα της Κυβέρνησης* (ΦΕΚ 1266/2011, τ.Β').

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Αγαπητοί συμπολίτες,

Το παρακάτω ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε για να απαντήσει σε έρευνα που διεξάγεται, στο πλαίσιο της εκπόνησης διπλωματικής εργασίας.

Το θέμα της εργασίας είναι η συμβολή της δια Βίου Μάθησης στην απόκτηση επαγγελματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων.

Ο χρόνος που απαιτείται για την συμπλήρωσή του, είναι λιγότερος από πέντε λεπτά, ενώ η φόρμα της Google διασφαλίζει απόλυτα την ανωνυμία των συμμετεχόντων.

Η συμβολή σας στην έρευνα είναι πολύτιμη και θα συμβάλλει στην τεκμηρίωση της εργασίας.

Ευχαριστώ θερμά εκ των προτέρων για το χρόνο σας

Βασιλική Σωτηρίου

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Η Παιδεία και η Εκπαίδευση, ως τομείς έκφρασης του κοινωνικού κράτους.

Η συμβολή της δια βίου μάθησης στην ανάπτυξη κοινωνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Μέρος Α: ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Ερώτηση Α.1: Σε ποιά φύλο ανήκετε;

(Απαντήστε βάζοντας **x** στο αντίστοιχο κουτάκι)

Άνδρας	
Γυναίκα	
Άλλο	

Ερώτηση Α.2: Σε ποιά ηλικιακή κατηγορία ανήκετε;

(Απαντήστε βάζοντας **x** στο αντίστοιχο κουτάκι).

18-24	
25-34	
35-45	
46-55	
56-65	
66 και άνω	

Ερώτηση Α.3: Ποιά είναι η επαγγελματική σας ή άλλη σχετική ιδιότητα;

(Απαντήστε βάζοντας **x** στο αντίστοιχο κουτάκι).

Δημόσιος Υπάλληλος	
Ιδιωτικός Υπάλληλος	
Ελεύθερος Επαγγελματίας	
Συνταξιούχος	
Οικιακά	
Φοιτητής/-τρια	
Άνεργος	

Ερώτηση Α.4: Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες ανήκει το επίπεδο εκπαίδευσής σας;

(Απαντήστε βάζοντας **x** στο αντίστοιχο κουτάκι).

Δημοτικό	
Γυμνάσιο	
Λύκειο	
ΙΕΚ	
ΤΕΙ-Πανεπιστήμιο	
Μεταπτυχιακό	
Διδακτορικό	

Μέρος Β: ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Ερώτηση Β.1: Έχετε παρακολουθήσει μέχρι σήμερα κάποιο πρόγραμμα δια Βίου Μάθησης /επιμόρφωσης; (Απαντήστε βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι).

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

Ερώτηση Β.2 Πόσα προγράμματα δια Βίου Μάθησης/επιμόρφωσης έχετε παρακολουθήσει την τελευταία 3ετία; (Απαντήστε βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι).

- κανένα
- 1-2
- 3-5
- περισσότερα από 5

Ερώτηση Β.3 : Σε ποια κατηγορία ανήκει το/τα πρόγραμμα/τα που παρακολουθήσατε; Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις. (Απαντήστε βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι).

- ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ/ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ
- ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ
- ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
- ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ
- ΘΕΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ
- ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ /ΠΑΡΑΔΟΣΗ/Ι ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ Β.4: Ποιός ήταν ο λόγος που σας έκανε να συμμετέχετε;

Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις.

(Απαντήστε βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι).

- Θέλω να αξιοποιήσω δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου.
- Πιστεύω ότι πρέπει να μαθαίνουμε νέα πράγματα σε όλη μας τη ζωή.
- Για να αποκτήσω περισσότερα προσόντα στον επαγγελματικό τομέα.
- Για να αποκτήσω μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα .
- Για να κοινωνικοποιηθώ και να μπορώ να ενημερώνομαι για ότι συμβαίνει γύρω μου.
- Για να μπορώ να επικοινωνώ με τα παιδιά μου.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β.5: Σημειώστε (βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι) σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την παρακάτω πρόταση:

«Οι γνώσεις που απόκτησα θα με βοηθήσουν στον επαγγελματικό τομέα».

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Ελάχιστα
- Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

ΕΡΩΤΗΣΗ Β.6 Σημειώστε (βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι) σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την παρακάτω πρόταση:

«Οι γνώσεις που απόκτησα θα με βοηθήσουν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές μου σχέσεις».

- Πολύ
- Αρκετά

- Λίγο
- Ελάχιστα
- Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

ΕΡΩΤΗΣΗ Β.7 Σημειώστε (βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι) σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την παρακάτω πρόταση:

«Οι γνώσεις που απέκτησα θα με βοηθήσουν να διαμορφώσω μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα». (Βάλτε x στο αντίστοιχο κουτάκι).

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Ελάχιστα
- Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

ΕΡΩΤΗΣΗ Β.8: Σημειώστε πόσο ικανοποιημένος/η αισθάνεστε από την παρακολούθηση του προγράμματος σε σχέση με τις προσδοκίες σας.

(Βάλτε x στο αντίστοιχο κουτάκι).

- Πολύ ικανοποιημένος/η
- Λίγο ικανοποιημένος/η
- Ούτε ικανοποιημένος/η , ούτε δυσαρεστημένος
- Λίγο δυσαρεστημένος/η
- Πολύ δυσαρεστημένος/η

Ερώτηση Β.9 Σημειώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με την παρακάτω πρόταση:

«Η δια βίου μάθηση με βοήθησε στην ενίσχυση των επαγγελματικών μου προσόντων»

(Απαντήστε βάζοντας ένα x στο αντίστοιχο κουτάκι).

1	3	4	5	7
διαφωνώ απόλυτα	διαφωνώ	ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	συμφωνώ	συμφωνώ απόλυτα

Ερώτηση Β.10 Σημειώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με την παρακάτω πρόταση:

« Η δια βίου μάθηση μας βοήθησε να διαμορφώσω μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα».

(Απαντήστε βάζοντας ένα x στο αντίστοιχο κουτάκι)

1	3	4	5	7
διαφωνώ απόλυτα	διαφωνώ	ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	συμφωνώ	συμφωνώ απόλυτα

Ερώτηση Β.11 Ποια θεματική κατηγορία προγράμματος Δια Βίου Μάθησης θα επιλέγατε να παρακολουθήσετε στο εγγύς μέλλον:

(Βάλτε στο κουτάκι τον αριθμό που αντιπροσωπεύει την απάντησή σας. Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις).

- ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ/ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ
- ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ
- ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
- ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ
- ΘΕΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ
- ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ /ΠΑΡΑΔΟΣΗ/Ι ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
- ΑΛΛΟ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Συμμετοχή σε προγράμματα επιμόρφωσης και δια Βίου Μάθησης σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης (Ερωτήσεις Β1-Α4)

	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ							Total
	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Ι.Ε.Κ.	ΤΕΙ-ΑΕΙ	Μεταπτυχιακό	Διδακτορικό	
ΝΑΙ	0	1	75	20	43	42	2	183
ΟΧΙ	1	3	9	4	7	3	0	27
	1	4	84	24	50	45	2	210

Πίνακας 2: Σχέση του φύλου των ερωτωμένων με τη συμμετοχή τους σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης (Ερωτήσεις Α1- Β1)

	Α.1				Total
		Άντρας	Γυναίκα	Άλλο	
B.1		0	0	0	
NAI	0	39	142	2	183
OXI	0	9	18	0	27
Total		48	160	2	210

**Πίνακας 3: Συσχέτιση μεταξύ των λόγων συμμετοχής και του επιπέδου εκπαίδευσης
(Ερωτήσεις B4-A4)**

B.4.1	B.4.2							
Θέλω να αξιοποιήσω δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου.	Πιστεύω ότι πρέπει να μαθαίνουμε νέα πράγματα σε όλη μας τη ζωή.	B.4.3 Για να αποκτήσω περισσότερα προσόντα στον επαγγελματικό τομέα.	B.4.4 Για να αποκτήσω μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα.	B.4.5 Για να κοινωνικοποιηθώ και να μπορώ να ενημερώνομαι για ό,τι συμβαίνει γύρω μου.	B.4.6 Για να μπορώ να επικοινωνώ με τα παιδιά μου.	B.4.7 Άλλοι λόγοι		

	B.4.1	B.4.2	B.4.3	B.4.4	B.4.5	B.4.6	B.4.7	
A.4 Δημοτικό Count	1	1	1	0	0	0	0	1
Γυμνάσιο Count	1	1	3	3	1	0	0	4
Λύκειο Count	27	25	37	44	23	9	3	84
Ι.Ε.Κ. Count	8	11	12	7	5	2	0	24
ΤΕΙ-ΑΕΙ Count	13	30	27	11	5	2	2	50
Μεταπτυχιακό Count	11	30	25	5	3	1	0	45
Διδακτορικό Count	0	1	1	0	0	0	0	2

Σύνολο	Count	61	99	106	70	37	14	5	210
--------	-------	----	----	-----	----	----	----	---	-----

Πίνακας 4: Συσχέτιση μεταξύ των λόγων συμμετοχής και της επαγγελματικής ιδιότητας (Ερωτήσεις B4-A3)

B.4.1	B.4.2	B.4.3	B.4.4	B.4.5	B.4.6	B.4.7
Θέλω να αξιοποιήσω δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου.	Πιστεύω ότι πρέπει να μαθαίνουμε νέα πράγματα σε όλη μας τη ζωή.	Για να αποκτήσω περισσότερα προσόντα στον επαγγελματικό τομέα.	Για να αποκτήσω μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα	Για να κοινωνικοποιηθώ και να μπορώ να ενημερώνομαι για ό,τι συμβαίνει γύρω μου.	Για να μπορώ να επικοινωνώ με τα παιδιά μου.	Άλλοι λόγοι

	Count	\$b.4 ^a							Total
		B.4.1	B.4.2	B.4.3	B.4.4	B.4.5	B.4.6	B.4.7	
A.3 Δημόσιος_Υπάλληλος	Count	10	39	37	10	4	3	1	61
Ιδιωτικός_Υπάλληλος	Count	4	9	13	7	3	1	1	22
Ελεύθερος_Επαγγελματίας	Count	4	7	9	3	4	2	0	15
Συνταξιούχος	Count	23	22	19	26	13	6	2	56
Οικιακά	Count	6	5	4	12	10	1	1	18
Φοιτητής/τρια	Count	3	5	3	0	0	0	0	7

Άνεργος	Count	11	12	21	12	3	1	0	31
Total	Count	61	99	106	70	37	14	5	210

Πίνακας 5: Συσχέτιση μεταξύ των κατηγοριών των προγραμμάτων κατάρτισης και του επιπέδου εκπαίδευσης των ερωτωμένων (Ερωτήσεις Β3-Α4)

B.3.1	B.3.2	B.3.3	B.3.4	B.3.5	B.3.6	B.3.7
ΝΕΕΣ	ΞΕΝΕΣ	ΘΕΜΑΤΑ	ΣΧΟΛΗ	ΘΕΜΑΤΑ	ΚΑΛΕΣ	
ΤΕΧΝΟΛΟ	ΓΛΩΣΣΕΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ-	ΓΟΝΕΩΝ	ΥΓΕΙΑΣ	ΤΕΧΝΕΣ	
ΓΙΕΣ/ΚΟΙΝ		ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ-			/ΠΑΡΑΔΟΣΗ/	
ΩΝΙΚΑ		ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚ			ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΑΛΛΟ
ΔΙΚΤΥΑ		ΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ				

A.4*B.3 Crosstabulation

		B.3 ^a							Total
		B.3.1	B.3.2	B.3.3	B.3.4	B.3.5	B.3.6	B.3.7	
A.4	Δημοτικό	Count	1	1	1	1	1	0	1
	Γυμνάσιο	Count	2	2	0	1	1	0	1
	Λύκειο	Count	31	37	20	9	7	11	20
	Ι.Ε.Κ.	Count	7	12	7	0	3	1	2
	ΤΕΙ-ΑΕΙ	Count	18	12	12	6	5	8	14

Μεταπτυχιακό Count	16	9	21	2	1	7	12	45
Διδακτορικό Count	0	1	0	0	0	0	1	2
Total Count	75	74	61	19	18	28	50	208

Πίνακας 6: Συσχέτιση μεταξύ του φύλου των ερωτηθέντων και των κατηγοριών των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης/ επιμόρφωσης, που ήδη παρακολούθησαν (Ερωτήσεις A1-B3)

B.3.1 ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟ ΓΙΕΣ/ΚΟΙΝ ΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	B.3.2 ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ	B.3.3 ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚ ΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	B.3.4 ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ	B.3.5 ΘΕΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ	B.3.6 ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ /ΠΑΡΑΔΟΣΗ/ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	B.3.7 ΑΛΛΟ
--	---------------------------	---	--------------------------	---------------------------	--	---------------

A.1*B.3 Crosstabulation

	B.3 ^a							Total
	B.3.1	B.3.2	B.3.3	B.3.4	B.3.5	B.3.6	B.3.7	
A.1 Άντρας Count	21	13	13	4	5	5	10	47
Γυναίκα Count	53	61	47	15	13	22	40	159
Άλλο Count	1	0	1	0	0	1	0	2
Total Count	75	74	61	19	18	28	50	208

Πίνακας 7: Συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης των ερωτηθέντων και των προσδοκιών τους ότι οι γνώσεις που θα αποκτήσουν θα τους βοηθήσουν στις κοινωνικές και διαπροσωπικές τους σχέσεις (Ερωτήσεις A4-B6)

	B.6						Total
		Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Ελάχιστα	Δεν απαντώ	
A.4		0	0	0	0	0	0
Δημοτικό	0	0	0	0	0	1	1
Γυμνάσιο	0	2	1	0	0	1	4
Λύκειο	0	35	45	1	1	2	84
Ι.Ε.Κ.	0	7	12	3	1	1	24
ΤΕΙ-ΑΕΙ	0	12	23	7	5	3	50
Μεταπτυχιακό	0	4	22	13	3	3	45
Διδακτορικό	0	0	1	0	1	0	2
Total		60	104	24	11	11	210

Πίνακας 8: Συσχέτιση μεταξύ των αρχικών προσδοκιών των καταρτιζομένων, για τη συμβολή της δια Βίου Μάθησης στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης προσωπικότητας και της επιβεβαίωσης αυτών, ανά επαγγελματική ιδιότητα (Ερωτήσεις B7-B10) (A3)

B.7 * B.10 * A.3 Crosstabulation

A.3		B.10					Total
		Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε Ούτε	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα	
B.7		2					2
Total		2					2
Δημόσιος_Υπάλληλος	B.7 Πολύ	3	5	1	0	0	9
	Αρκετά	4	18	8	1	0	31
	Λίγο	2	1	5	0	0	8
	Ελάχιστα	0	1	7	0	1	9
	Δεν Απαντώ	0	1	2	0	1	4
	Total		9	26	23	1	2
Ιδιωτικός_Υπάλληλος	B.7 Πολύ	1	6	0	0		7
	Αρκετά	3	4	2	0		9
	Λίγο	0	1	0	0		1
	Ελάχιστα	1	0	1	1		3

	Δεν_Απαν- τώ	1	0	1	0	2
	Total	6	11	4	1	22
Ελεύθερος_Επαγγελ- ματίας	B.7Πολύ	0	2	0	1	3
	Αρκετά	3	5	1	0	9
	Λίγο	1	1	0	0	2
	Ελάχιστα	0	1	0	0	1
	Total	4	9	1	1	15
Συνταξιούχος	B.7Πολύ	8	12	4	1	25
	Αρκετά	7	17	5	0	29
	Λίγο	0	1	0	0	1
	Δεν_Απαν- τώ	0	0	1	0	1
	Total	15	30	10	1	56
Οικιακά	B.7Πολύ	7	2	0	1	10
	Αρκετά	2	3	2	0	7
	Δεν_Απαν- τώ	0	0	1	0	1

	Total		9	5	3	1		18
Φοιτητής/τρια	B.7 Αρκετά			3	0	0		3
	Λίγο			1	1	0		2
	Ελάχιστα			0	0	1		1
	Δεν_Απαν- τώ			0	1	0		1
	Total			4	2	1		7
Άνεργος	B.7 Πολύ		4	3	1	0		8
	Αρκετά		9	6	3	0		18
	Λίγο		0	0	0	1		1
	Δεν_Απαν- τώ		1	2	1	0		4
	Total		14	11	5	1		31
Total	B.7	2	0	0	0	0	0	2
	Πολύ	0	23	30	6	3	0	62
	Αρκετά	0	28	56	21	1	0	106
	Λίγο	0	3	5	6	1	0	15

Ελάχιστα	0	1	2	8	2	1	14
Δεν_Απαν- τώ	0	2	3	7	0	1	13
Total	2	57	96	48	7	2	212

Πίνακας 9: Συσχέτιση μεταξύ της θεματολογίας που θα επέλεξαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον προγράμματα κατάρτισης σε σχέση με την επαγγελματική τους ιδιότητα (Ερωτήσεις A3-B11)

B.11.1 ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕ Σ/ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	B.11.2 ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ	B.11.3 ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕ Σ ΣΧΕΣΕΙΣ	B.11.4 ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ	B.11.5 ΘΕΜΑΤ ΥΓΕΙΑΣ	B.11.6 ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ /ΠΑΡΑ ΔΟΣΗ/ ΠΟΛΙΤΙΣ ΜΟΣ	B.11.7 ΑΛΛΟ
---	----------------------------	--	---------------------------	---------------------------	---	----------------

A.3*B.11 Crosstabulation

		B.11 ^a							Total	
		B.11.1	B.11.2	B.11.3	B.11.4	B.11.5	B.11.6	B.11.7		
A.3	Δημόσιος_Υπάλληλος	Count	25	25	29	5	8	19	11	62
	Ιδιωτικός_Υπάλληλος	Count	9	10	8	3	6	7	5	22
	Ελεύθερος_Επαγγελματίας	Count	11	6	8	0	1	5	3	15
	Συνταξιούχος	Count	32	17	35	3	4	25	6	55
	Οικιακά	Count	11	5	12	2	3	8	0	18
	Φοιτητής/τρια	Count	2	2	2	1	2	4	0	7
	Άνεργος	Count	19	12	9	2	2	11	3	31
Total		Count	109	77	103	16	26	79	28	210

Πίνακας 10: Συσχέτιση μεταξύ της θεματολογίας που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον οι ερωτώμενοι και του επιπέδου εκπαίδευσής τους (Ερωτήσεις A4-B11)

B.11.1	B.11.2	B.11.3	B.11.4	B.11.5	B.11.6	B.11.7
ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕ Σ/ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ	ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕ Σ ΣΧΕΣΕΙΣ	ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ	ΘΕΜΑΤ ΥΓΕΙΑΣ	ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ /ΠΑΡΑ ΔΟΣΗ/ ΠΟΛΙΤΙΣ ΜΟΣ	ΑΛΛΟ

A.4*B.11 Crosstabulation

		B.11 ^a							Total	
		B.11.1	B.11.2	B.11.3	B.11.4	B.11.5	B.11.6	B.11.7		
A.4	Δημοτικό	Count	1	1	1	1	1	1	0	1
	Γυμνάσιο	Count	3	2	2	0	1	1	1	4
	Λύκειο	Count	54	22	51	5	4	32	8	83
	Ι.Ε.Κ.	Count	13	14	7	1	5	9	3	24
	ΤΕΙ-ΑΕΙ	Count	17	22	24	5	8	24	6	50
	Μεταπτυχιακό	Count	21	15	18	4	7	12	9	45
	Διδακτορικό	Count	0	1	0	0	0	0	1	2
Total		Count	109	77	103	16	26	79	28	210

Πίνακας 11: Συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και των λόγων συμμετοχής σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης (Ερωτήσεις B4-A2)

B.4.1	B.4.2	B.4.3	B.4.4	B.4.5	B.4.6	B.4.7
Θέλω να αξιοποιήσω δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου.	Πιστεύω ότι πρέπει να μαθαίνουμε νέα πράγματα σε όλη μας τη ζωή.	Για να αποκτήσω περισσότερα προσόντα στον επαγγελματικό τομέα.	Για να αποκτήσω μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα	Για να κοινωνικοποιηθώ και να μπορώ να ενημερώνομαι για ό που συμβαίνει γύρω μου.	Για να μπορώ να επικοινωνώ με τα παιδιά μου.	Άλλοι λόγοι

A.2*B.4 Crosstabulation

	B.4 ^a							Total
	B.4.1	B.4.2	B.4.3	B.4.4	B.4.5	B.4.6	B.4.7	
A.2 18-24 Count	2	2	5	0	0	0	0	5
25-34 Count	1	10	7	4	1	1	1	16
35-45 Count	18	31	34	19	8	7	2	66
46-55 Count	27	31	41	32	20	3	1	78
56-65 Count	11	21	19	15	8	3	1	41
66+ Count	2	4	0	0	0	0	0	4
Total Count	61	99	106	70	37	14	5	210

Πίνακας 12: Συσχέτιση μεταξύ των λόγων συμμετοχής και του φύλου (Ερωτήσεις B4-A1)

B.4.1	B.4.2							
Θέλω να αξιοποιήσω δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου.	Πιστεύω ότι πρέπει να μαθαίνουμε νέα πράγματα σε όλη μας τη ζωή.	B.4.3 Για να αποκτήσω περισσότερα προσόντα στον επαγγελματικό τομέα.	B.4.4 Για να αποκτήσω μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα.	B.4.5 Για να κοινωνικοποιηθώ και να μπορώ να ενημερώνομαι για ότι συμβαίνει γύρω μου.	B.4.6 Για να μπορώ να επικοινωνώ με τα παιδιά μου.	B.4.7 Άλλοι λόγοι		

	\$b.4 ^a							Total
	B.4.1	B.4.2	B.4.3	B.4.4	B.4.5	B.4.6	B.4.7	
A.1 Άντρας	8	26	26	5	4	2	2	48
Γυναίκα	52	72	80	65	32	12	3	160
Total	60	98	106	70	36	14	5	208

Πίνακας 13: Συμμετοχή σε προγράμματα δια Βίου Μάθησης σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης (Ερωτήσεις Β1-Α4)

	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ							Total
	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Ι.Ε.Κ	ΤΕΙ-ΑΕΙ	Μεταπτυχιακό	Διδακτορικό	
ΝΑΙ	0	1	75	20	43	42	2	183
ΟΧΙ	1	3	9	4	7	3	0	27
	1	4	84	24	50	45	2	210

Πίνακας 14: Συσχέτιση μεταξύ του φύλου των ερωτωμένων και της θεματολογίας των προγραμμάτων δια Βίου Μάθησης που θα επέλεγαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον (Ερωτήσεις A2-B11)

B.11.1 ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕ Σ/ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	B.11.2 ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ	B.11.3 ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕ Σ ΣΧΕΣΕΙΣ	B.11.4 ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ	B.11.5 ΘΕΜΑΤ Α ΥΓΕΙΑΣ	B.11.6 ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ /ΠΑΡΑ ΔΟΣΗ/ ΠΟΛΙΤΙΣ ΜΟΣ	B.11.7 ΑΛΛΟ
---	----------------------------	--	---------------------------	--------------------------------	---	----------------

A.2*B.11 Crosstabulation

	B.11 ^a							Total
	B.11.1	B.11.2	B.11.3	B.11.4	B.11.5	B.11.6	B.11.7	
A.2 18-24 Count	1	2	2	0	2	1	1	5
25-34 Count	7	3	7	3	2	7	1	16
35-45 Count	30	31	29	7	11	20	5	66
46-55 Count	47	29	36	6	7	30	10	78
56-65 Count	23	11	29	0	4	18	10	40
66+ Count	1	1	0	0	0	3	1	4
Total Count	109	77	103	16	26	79	28	210

Πίνακας 15: Συσχέτιση μεταξύ του προγράμματος που παρακολούθησαν οι ερωτώμενοι και της αντίληψης ότι οι αποκτηθείσες γνώσεις θα συμβάλλουν στη βελτίωση των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεών τους (Ερωτήσεις B3-B6)

B.3.1 ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕ Σ/ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	B.3.2 ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ	B.3.3 ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕ Σ ΣΧΕΣΕΙΣ	B.3.4 ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ	B.3.5 ΘΕΜΑΤ Α ΥΓΕΙΑΣ	B.3.6 ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ /ΠΑΡΑ ΔΟΣΗ/ ΠΟΛΙΤΙΣ ΜΟΣ	B.3. 7 ΑΛ ΛΟ
--	---------------------------	---	--------------------------	-------------------------------	--	-----------------------

B.6*B.3 Crosstabulation

			B.3 ^a							Total
			B.3.1	B.3.2	B.3.3	B.3.4	B.3.5	B.3.6	B.3.7	
B.6	Πολύ	Count	20	21	22	10	6	15	14	60
	Αρκετά	Count	35	35	29	8	9	7	24	102
	Λίγο	Count	10	11	7	0	1	3	1	24
	Ελάχιστα	Count	5	4	2	0	0	2	3	11
	Δεν_Απαντώ	Count	5	3	1	1	2	1	8	11
	Total	Count	75	74	61	19	18	28	50	210

κέντρα
διά βίου
μάθησης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ΄

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

- Αγγλικά για το χώρο εργασίας, 25 ώρες
- Αγγλικά για τον τουρισμό, 25 ώρες
- Γαλλικά για τον τουρισμό (A1-A2), 25 ώρες
 - Γερμανικά για τον τουρισμό (A1-A2), 25 ώρες
 - Ιταλικά για τον τουρισμό (A1-A2), 25 ώρες
 - Ισπανικά για τον τουρισμό (A1-A2), 25 ώρες
 - Ρωσικά για τον τουρισμό (A1-A2), 25 ώρες
- Περιβάλλον και καθημερινή ζωή, 25 ώρες
- Οικολογικές λύσεις για το σπίτι, 25 ώρες
- Βάσεις δεδομένων – Εξειδικευμένα θέματα, 50 ώρες
- Διαδικτυακά εργαλεία και υπηρεσίες στη καθημερινή ζωή, 25 ώρες
- Ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης, 25 ώρες
- Δημιουργία ιστοσελίδας, 50 ώρες
- Νέες τεχνολογίες στην Τρίτη ηλικία, 25 ώρες

- Διαχείριση εργασιακού άγχους/Εναρμόνιση επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, 25 ώρες
- Αποτελεσματική συνεργασία στον εργασιακό χώρο, 25 ώρες
- Αποτελεσματική ηγεσία στην εργασία, 25 ώρες
- Διαχείριση χρόνου, 25 ώρες
- Διαχείριση διαπροσωπικών σχέσεων, 25 ώρες
- Επικοινωνία και δυναμική της Ομάδας, 25 ώρες
- Εθελοντικές δράσεις στην τοπική κοινωνία, 25 ώρες
- Αποτελεσματική επικοινωνία με φορείς και υπηρεσίες, 50 ώρες
- Αντιμέτωπιση της κοινωνικής κρίσης στην καθημερινή ζωή, 25 ώρες
- Ιστορία της Τέχνης, 25 ώρες
- Εικαστικό Εργαστήρι, 50 ώρες
- Φωτογραφία, 25 ώρες
- Κινηματογράφος, 25 ώρες
- Εργαστήρι δημιουργίας Βίντεο, 50 ώρες
- Θεατρικό Εργαστήρι (ανεβάζω τη δική μου παράσταση), 50 ώρες
- Εργαστήρι μουσικής, 50 ώρες
- Εργαστήρι Δημιουργικής Γραφής, 50 ώρες
- Αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, 25 ώρες
- Τοπική Ιστορία, 25 ώρες
- Καινοτομία – Επιχειρηματικότητα – Διοίκηση Επιχειρήσεων, 25 ώρες
- Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, 50 ώρες
- Επιχειρηματικότητα και Τουριστική – Πολιτιστική Ανάπτυξη, 25 ώρες

- Αγροτική Επιχειρηματικότητα – Marketing Αγροτικών Προϊόντων, 25 ώρες
- Βιολογικά Προϊόντα: Παραγωγή – Πιστοποίηση – Διάθεση, 25 ώρες
- Ηλεκτρονική Επιχειρηματικότητα – e-επιχειρείν, 25 ώρες
- Πράσινη Επιχειρηματικότητα, 25 ώρες
- Δημιουργώ τη δική μου επιχείρηση, 25 ώρες
- Σύγχρονες Τραπεζικές Συναλλαγές, 25 ώρες
- Υπολογίζοντας τις δαπάνες του νοικοκυριού, 25 ώρες
- Συμβουλευτική σταδιοδρομίας, 25 ώρες
- Επαγγελματική ενεργοποίηση ανέργων γυναικών, 25 ώρες
- Γεωργία και Φυσικοί Πόροι, 25 ώρες
- Συλλογικές Περιβαλλοντικές Δράσεις, 25 ώρες
- Οικολογικές λύσεις για το σπίτι, 25 ώρες
- Αστικοί λαχανόκηποι, 25 ώρες
- Πρακτικές συμβουλές (υγιεινής) διατροφής, 25 ώρες
- Αγωγή Υγείας – Πρώτες Βοήθειες, 25 ώρες
- Επεξεργασία Κειμένου – Διαδίκτυο (I), 50 ώρες
- Υπολογιστικά Φύλλα – Παρουσιάσεις (II), 50 ώρες
- Βάσεις Δεδομένων – Εξειδικευμένα θέματα (III), 50 ώρες
- Ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), 25 ώρες
- Δημιουργία Ιστοσελίδας, 50 ώρες
- Νέες Τεχνολογίες στην Τρίτη Ηλικία, 25 ώρες
- Ελληνικό Αλφαβητικό σύστημα, 25 ώρες

Πηγή: www.pireasnet.gr

